

รายงานการวิจัยร่างสมบูรณ์

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๓ เรื่อง

การเสริมสร้างเครือข่าย Buddhist Yong Smart Farm สู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ
ชุมชนในอีสานใต้

Strengthening the Buddhist Yong Smart Farm Network for Community
Economic Security in Southern Isaan

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

Yong Smart Farm: การจัดการเกษตร การปรับตัว ของพุทธยูวเกษตรกรภายใต้ชีวิต
วิถีใหม่

Yong Smart Farm: Agricultural Management, Adaptation of Buddhist
Yong Farmers Under a New Normal

โดย

พระมหาอภิสิทธิ์ วิริโย

ดร.กิตติรัช นาชัย

นายนิกร พลเยี่ยม

นายอิสรพงษ์ ไกรสินธุ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800766090

รายงานการวิจัยร่างสมบูรณ์

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๓ เรื่อง

การเสริมสร้างเครือข่าย Buddhist Yong Smart Farm สู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ
ชุมชนในอีสานใต้

Strengthening the Buddhist Yong Smart Farm Network for Community
Economic Security in Southern Isaan

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

Yong Smart Farm: การจัดการเกษตร การปรับตัว ของพุทธยุวเกษตรกรภายใต้ชีวิต
วิถีใหม่

Yong Smart Farm: Agricultural Management, Adaptation of Buddhist
Yong Farmers Under a New Normal

โดย

พระมหาอภิสิทธิ์ วิริโย

ดร.กิตติรัช นาชัย

นายนิกร พลเยี่ยม

นายอิสรพงษ์ ไกรสินธุ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800766090

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

ชื่อรายงานการวิจัย:	การเสริมสร้างเครือข่าย Buddhist Yong Smart Farm สู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนในอีสานใต้
ผู้วิจัย:	พระมหาอภิสิทธิ์ วิริโย, ดร.กิตติธัช นาชัย, นายนิกร พลเยี่ยม และ นายอิสรพงษ์ ไกรสินธุ์
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๖
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายพุทธยูวเกษตรกรให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ๒) เพื่อสร้างรูปแบบเครือข่ายพุทธยูวเกษตรกรให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ดำเนินการโดยวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการ ประชากรคือ พุทธยูวเกษตรกร ได้แก่ ๑) วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒) ชุมชนวัดตาไก่พลวง ตำบลหนองกง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ และ ๓) ชุมชนวัดปราสาทสูง ตำบลห้วยราชา อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๔๐ รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง

ผลการวิจัย พบว่า

๑. แนวทางการสร้างเครือข่ายพุทธยูวเกษตรกรให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เป็นการเชื่อมโยงในลักษณะของเครือข่ายเกษตรกรที่จะต้องพัฒนาไปสู่ระดับของการลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันประกอบด้วยรูปแบบและขบวนการ ประกอบด้วย ๑) มีการรับรู้ร่วมกัน ๒) มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน ๓) มีผลประโยชน์ร่วมกัน ๔) การมีส่วนร่วม ๕) มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน

๒. สร้างรูปแบบเครือข่ายพุทธยูวเกษตรกรให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มี ๒ ประการคือ

๒.๑ กระบวนการสร้างเครือข่าย มี ๕ ขั้นตอน ประกอบด้วย ๑) ขึ้นตระหนักถึงปัญหาและสำนึกรวมตัวเป็นเครือข่าย ๒) ขั้นการพัฒนาความสัมพันธ์ ๔) ขั้นสร้างพันธสัญญาาร่วมกัน ๕) ขั้นการบริหารจัดการเครือข่าย

๒.๒ รูปแบบเครือข่ายพุทธยูวเกษตรกร เพื่อให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มี ๕ รูปแบบ คือ ๑) รูปแบบการพึ่งตนเองด้านจิตใจ ๒) รูปแบบการพึ่งตนเองด้านสังคม ๓) รูปแบบการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ ๔) รูปแบบการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี และ ๕) รูปแบบการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

Research Title: Developing agricultural management potential of Buddhist agriculturists for the stability of the community economy in the South East.

Researchers: Phramaha Apisit Viriyo,

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University,
Buriram Buddhist College

Fiscal Year: 2566 / 2023

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The objectives of this research are 1)

The research results were found that

1.

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และผู้ทรงคุณวุฒิของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่ได้กรุณาสละเวลาให้คำปรึกษา และตรวจสอบแก้ไขรายงานการวิจัยอย่างละเอียดรอบคอบ เพื่อให้เนื้อหาของกรวิจัยนี้ชัดเจนสมบูรณ์มากขึ้น

ผู้วิจัยขอขอบคุณ คณะผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่กรุณาช่วยตรวจสอบเครื่องวิจัย ซึ่งประกอบด้วย พระครูสุธีกิตติบัณฑิต,รศ.ดร., พระสุวรรณเมธาภรณ์,ผศ.ดร. และ รศ.ดร.โกนิษฐ์ ศรีทอง ที่ให้ความอนุเคราะห์ตรวจทานแนะนำแก้ไขให้แบบสัมภาษณ์สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน และประชาชนที่พุทธยุวเกษตรกรทั้ง ๓ แห่ง ที่ให้ร่วมมือและความเมตตาในการเก็บข้อมูลการวิจัย

คุณค่าและประโยชน์ที่พึงมีของงานวิจัยฉบับนี้ขอมอบบูชาพระคุณบิดา-มารดา และพระคุณของครูอาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ ประสาทวิชาความรู้และจริยธรรมอันดีงาม และขอขอบพระคุณ มา ณ โอกาสนี้

พระมหาอภิสิทธิ์ วิริโย (จอदनอก) และคณะ

๓๐ กันยายน ๒๕๖๖

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญแผนภูมิ.....	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๓
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๔
๑.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย	๔
๑.๖ นิยามศัพท์ในการวิจัย	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๖
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง	๗
๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน.....	๑๑
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร	๑๘
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนในยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี	๒๗
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.....	๓๒
๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย.....	๓๘
๒.๗ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๔๗
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย	๕๑
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๕๑
๓.๒ พื้นที่การวิจัย.....	๕๒
๓.๓ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	๕๓
๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๕๓
๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๕๔
๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๕๕
๓.๗ สรุปกระบวนการวิจัย	๕๕

บทที่ ๔ ผลการศึกษาวิจัย.....	๕๖
๔.๑ แนวทางการสร้างเครือข่ายพหุวิทยุเกษตรกรให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ.....	๕๖
๔.๒ สร้างรูปแบบเครือข่ายพหุวิทยุเกษตรกรให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ.....	๕๙
๔.๓ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๖๔
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๖๖
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๖๖
๕.๒ อภิปรายผล.....	๖๘
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๗๑
บรรณานุกรม.....	๗๓
ภาคผนวก	
ผนวก ก แบบสอบถาม/แบบสัมภาษณ์.....	๗๙
ผนวก ข ภาพประกอบ.....
ผนวก ค การดำเนินงานวิจัยไปใช้ประโยชน์.....
ผนวก ง บทความวิจัย.....
ประวัติผู้วิจัย.....

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันประเทศไทยกำลังเข้าสู่ยุคโมเดลเศรษฐกิจ ไทยแลนด์ ๔.๐ คือการขับเคลื่อนด้วยความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม เทคโนโลยี และการบริการระดับสูง เพื่อผลักดันการเติบโตของรายได้ในประเทศให้สูงขึ้น ใน การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศเพื่อปรับให้ก้าวทันกับ Industry 4.0 หรือการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ ๔^๑ รัฐบาลจึงได้ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็น Young Smart Farmer และมีแนวทางในการ พัฒนาสู่การเป็นผู้ประกอบการเกษตรที่มีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ความคิดสร้างสรรค์ และ นวัตกรรมในการทำการเกษตร โดยมีขั้นตอนคือ ๑) ปรับกระบวนการทัศน์เป็นผู้ประกอบการเกษตร เป็น การปรับแนวคิดและสร้างแรงจูงใจในการทำอาชีพการเกษตร เน้นการวิเคราะห์ตนเองเพื่อจัดทำ แผนพัฒนาตนเอง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การเชื่อมโยงเครือข่าย และการประเมินศักยภาพ ๒) เริ่มต้น ประกอบการเกษตรในเชิงธุรกิจเกษตร เป็นการพัฒนากิจกรรมการเกษตรด้วย Innovation, Smart Farm และ Digital Market เพื่อต่อยอดจากแนวคิดสู่การปฏิบัติ โดยการจัดทำแผนธุรกิจเกษตร เบื้องต้น ๓) พัฒนาสู่การเป็นผู้ประกอบการเกษตรเต็มตัว เป็นการพัฒนา Young Smart Farmer ให้ เป็นผู้ประกอบการเกษตรรุ่นใหม่ที่มีการบริหารจัดการการเกษตรด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ความคิด สร้างสรรค์ นวัตกรรม มีการวางแผนธุรกิจเกษตรด้วยแนวคิดตลาดนำการผลิต และมีรายได้ที่มั่นคง และ ๔) พัฒนาสู่การเป็นผู้ประกอบการเกษตรสากล เป็นการยกระดับผู้ประกอบการเกษตรรุ่นใหม่ให้ มีแนวคิดและหรือการปฏิบัติตามหลักการและมาตรฐานสากล รวมถึงการยกระดับสินค้าเกษตรออกสู่ ตลาดโลก^๒

เกษตรกรยุค ๑.๐ ต้องเปลี่ยนมาสู่ยุค ๔.๐ ด้วยเหตุจำเป็น ๕ ประการคือ^๓ ๑) เปลี่ยน จากการเฝ้ารอโชคชะตา เป็นการใช้ข้อมูล และรับมือกับสภาพอากาศที่ไม่เป็นใจ ๒) เปลี่ยนจากการ ใช้แต่แรงงานคน เป็นใช้เทคโนโลยีที่สามารถเพิ่มประสิทธิภาพ และใช้พลังงานคนไปกับการคิด การ วางแผน การทำตลาด ๓) เปลี่ยนจากการเน้นปริมาณ ไปสู่เน้นมูลค่า จะมีประโยชน์อะไรถ้าปลูกได้ ปริมาณเยอะขึ้น แต่รายได้ไม่ได้มากขึ้นตาม ยุคนี้เป็นยุคที่ผู้บริโภคเลือกสินค้าตามคุณภาพมากขึ้น ๔) เกษตรกรที่ไม่สามารถเพิ่มมูลค่าได้ เพราะมุ่งแต่การเพาะปลูกเพียงอย่างเดียว เก็บเกี่ยวได้แล้วก็จบ แต่ใน Supply Chain สินค้าเกษตรมีหลายขั้นตอนมากๆ ต้องคิดแบบองค์รวมเพื่อเพิ่มมูลค่า และ ๕)

^๑ Aware, ความเหมือนและความแตกต่างระหว่าง Industry 4.0 VS Thailand 4.0, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.aware.co.th/thailand4-0/> สืบค้นเมื่อ ๑๕ เมษายน ๒๕๖๖.

^๒ กรมส่งเสริมการเกษตร, การขับเคลื่อนการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ <https://ffgdev.doae.go.th/content/view?id=9>, สืบค้นเมื่อ ๑๕ เมษายน ๒๕๖๖.

^๓ Modernfarm, Young Smart Farmer คืออะไร?, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.mitrpholmodernfarm.com/news/2020/04/young-smart-farmer-คืออะไร> สืบค้นเมื่อ ๑๕ เมษายน ๒๕๖๖.

เงินลงทุนที่ใช้นั้นสูงกว่าการลงทุนซื้อขายมาแมลงแน่นอน แต่ถ้าไม่ลงทุนก็ต้องอยู่แบบเดิมต่อไป ฉะนั้นเงินลงทุนเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมากสำหรับการพัฒนา อีกอย่างหนึ่ง การนำนวัตกรรมมาใช้ ไม่เป็นการละทิ้งหลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เพราะการนำนวัตกรรมมาใช้ไม่จำเป็นต้องลงทุนครั้งใหญ่ภายในครั้งเดียว แต่เป็นการค่อยๆ เปลี่ยน และสามารถนำความรู้ และงานวิจัยเข้ามาใช้ควบคู่ได้

รัฐบาลมีการสนับสนุนการทำงานของเครือข่าย Young Smart Farmer โดยการจัดตั้งศูนย์บ่มเพาะเกษตรกรรุ่นใหม่ หรือ ศบพ. จังหวัดละ ๑ ศบพ. รวม ๗๗ ศบพ. ทั่วประเทศ เพื่อเป็นศูนย์กลางการทำงานของเครือข่าย Young Smart Farmer ระดับจังหวัดในการเชื่อมโยงหน่วยงานภาคี ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรอิสระ สถาบันการศึกษา สถาบันวิจัย และสถาบันการเงิน ร่วมกันพัฒนาและยกระดับเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็นผู้ประกอบการเกษตร โดยมีเป้าหมายการพัฒนา คือทดแทนเกษตรกรผู้สูงอายุ สร้างแรงจูงใจให้คนรุ่นใหม่ทำการเกษตร เป็นผู้นำทางการเกษตรในท้องถิ่น และเชื่อมโยงเครือข่ายในทุกระดับ^๔

Young Smart Farmer (YSF) หมายถึง เกษตรกรรุ่นใหม่ ซึ่งเป็นโครงการที่กรมส่งเสริมการเกษตรและกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ริเริ่มโครงการขึ้นมา มีเป้าหมายที่จะพัฒนาคนรุ่นใหม่ที่มีใจรักการเกษตร ให้อำนาจบริหารจัดการการเกษตรด้วยนวัตกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพราะเชื่อว่าคนรุ่นใหม่มีความคิดสร้างสรรค์ สามารถต่อยอดไปสู่การเป็นผู้ประกอบการที่สามารถพึ่งพาตนเอง และเป็นผู้นำทางการเกษตรในท้องถิ่นสืบต่อรุ่นพ่อรุ่นแม่ได้ ช่วงเริ่มแรกเกษตรกรรุ่นใหม่จะเป็นศูนย์กลางและออกแบบการเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมด้วยตนเอง โดยมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้จัดการเรียนรู้ ปัจจุบันมีเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ Young Smart Farmer หรือเกษตรกรรุ่นใหม่ เป็นจำนวนมาก และกำลังต่อยอดส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่เหล่านี้ให้เป็นเจ้าของศูนย์บ่มเพาะเกษตรกรรุ่นใหม่ด้วย

เกษตรกรรุ่นใหม่ YSF ที่จะเป็นเจ้าของศูนย์บ่มเพาะเกษตรกรรุ่นใหม่ได้นั้น จะต้องผ่านคุณสมบัติต่าง ๆ เพื่อเป็นผู้นำด้านเกษตร ๔.๐ ทำหน้าที่เป็นจุดเชื่อมโยงเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกษตรกรรุ่นใหม่ Young Smart Farmer หรือ YSF ทั่วประเทศ เพื่อพัฒนาพื้นที่ให้พร้อมเป็นจุดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการเกษตร และตอบโจทย์ความต้องการในระดับพื้นที่ได้อย่างแท้จริง รวมทั้งเด็ก ๆ ยุวเกษตรกร เกษตรกรรุ่นใหม่ และผู้ที่สนใจ จะมาศึกษาหาความรู้ ฝึกปฏิบัติจริงในแปลงเรียนรู้ เป็นแหล่งเชื่อมโยง Young Smart Farmer ต้นแบบ เสมือนแหล่งถ่ายทอดความรู้เฉพาะด้านทุกสาขาการเกษตร สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่ นวัตกรรม หลักการธุรกิจเกษตร การผลิต การแปรรูป และการตลาด ตลอดจนห่วงโซ่อุปทาน ที่กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์มุ่งมั่น ตั้งใจพัฒนา และส่งเสริม เพื่อให้ขยายผลไปสู่ชุมชนเชื่อมโยงสู่กลุ่มเกษตรกรแปลงใหญ่ในพื้นที่และการตลาดยุคใหม่ต่อไป (Modernfarm, ออนไลน์)^๕

การเสริมสร้างเครือข่าย Buddhist Yong Smart Farm สู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนในอีสานใต้ เป็นโครงการย่อยภายใต้แผนงาน Yong smart farm: การจัดการเกษตร การปรับตัว ของ

^๔ กรมส่งเสริมการเกษตร, การขับเคลื่อนการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่

<https://ffgdev.doae.go.th/content/view?id=9>, สืบค้นเมื่อ ๑๕ เมษายน ๒๕๖๖.

^๕ Modernfarm, Young Smart Farmer คืออะไร?, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

<https://www.mitrpholmodernfarm.com/news/2020/04/young-smart-farmer-คืออะไร>

พุทธยุวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ เป็นการศึกษาวิธีการกระบวนการยกระดับมาตรฐานของการทำเกษตรของคนรุ่นใหม่โดยการนำเอาหลักเกษตรทฤษฎีใหม่ของในหลวงรัชกาลที่ ๙ ตามกรอบแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง “๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข” กล่าวคือ ๓ ห่วงประกอบไปด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว โดยที่ทั้งหมดนั้นอยู่ภายใต้ ๒ เงื่อนไข คือ การมีความรู้และคุณธรรม สามารถดำเนินกิจกรรมด้านต่างๆ อย่างสมดุล ผสานกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาเป็นตัวแกนในการดำเนินวิถีชีวิตของตน ซึ่งในปัจจุบันมีเกษตรกรหลายท่านได้ปรับตัวเองเข้าสู่วิถีแห่งเกษตรทฤษฎีใหม่ของพระองค์ท่าน และประสบความสำเร็จในชีวิตเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ลดภาระหนี้สิน มีอยู่มีกิน ไม่เดือดร้อน ใช้ชีวิตร่วมกับชุมชนอย่างมีความสุข ก่อเกิดชุมชนแบ่งปัน เศรษฐกิจหมุนเวียนในชุมชน เกิดการทำเกษตรแบบพึ่งพาตนเองมากกว่าการพึ่งพาทลาด จนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ไม่ว่าจะเศรษฐกิจของโลกจะเป็นอย่างไร ก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยไม่เดือดร้อนเพราะเกษตรกรมีความมั่นคงทางอาหารนั่นเอง

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง หรืออีสานใต้ มีการส่งเสริมให้เยาวชนประกอบอาชีพทางการเกษตรอันเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้ชุมชนได้ปรับเปลี่ยนวิธีการพึ่งพิงปัจจัยต่าง ๆ จากภายนอกชุมชนเป็นการพึ่งตนเองภายในชุมชน โดยอาศัยทุนของตนเองและทุนของชุมชน ได้แก่ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้าน วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ วิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยว เป็นต้น จะเห็นได้ว่าการประสบความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมนั้นจะต้องอาศัยเครือข่ายจากส่วนงานต่างๆ และการมีส่วนร่วมของประชาชนทั้งที่เป็นสมาชิกและไม่ใช่มหาชิก อีกทั้งยังต้องมีการใช้องค์ความรู้และเทคโนโลยีใหม่ๆ เพื่อช่วยในการส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้เกิดการพัฒนานำไปสู่ความเข้มแข็งและการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

ดังนั้นการศึกษาศึกษาการเสริมสร้างเครือข่าย Buddhist Yong Smart Farm สู่มั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนในอีสานใต้ คณะผู้วิจัยมีการบูรณาการหลักพุทธศาสนาและปรัชญากับหลักการบริหารจัดการโดยความร่วมมือของเครือข่ายพระราชรัฐ แผนบูรณาการการวิจัยนี้ก่อให้เกิดประโยชน์ทางวิชาการ และโมเดลองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม และชุมชนเป็นประโยชน์ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ ประโยชน์เชิงนโยบายในระยะยาวที่จะบูรณาการเชิงปฏิบัติการเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับการบริหารการเกษตรของชาติต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายพุทธยุวเกษตรกรให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

๑.๒.๒ เพื่อสร้างรูปแบบเครือข่ายพุทธยุวเกษตรกรให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ การสร้างเครือข่ายพุทธยุวเกษตรกรให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจมีแนวทางอย่างไร

๑.๓.๒ รูปแบบเครือข่ายพุทธยุวเกษตรกรให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจสร้างอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาเรื่องนี้จะครอบคลุมการเสริมสร้างเครือข่าย Buddhist Yong Smart Farm สู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนในอีสานใต้ ในด้านการจัดการเกษตร การปรับตัว ของพุทธยูวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ รวมถึงการสร้างเครือข่ายและระบบการตลาดวิสาหกิจชุมชนในอีสานใต้ โดยศึกษาสภาพบริบทการสร้างเครือข่ายพุทธยูวเกษตรกรให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ โดยศึกษาปัจจัยที่มีส่วนในการยกระดับวิสาหกิจชุมชน มี ๓ ส่วน ประกอบด้วย

- ๑) ปัจจัยส่วนบุคคล เช่น ความหลากหลายของยูวเกษตรกร
- ๒) ปัจจัยภายในชุมชน เช่น กระบวนการ และผลิตภัณฑ์ เป็นต้น
- ๓) ปัจจัยภายนอกชุมชน เช่น การสร้างเครือข่าย ระบบการตลาด

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

สำหรับการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พื้นที่ศึกษาในจังหวัดบุรีรัมย์ ประกอบด้วย กลุ่มวิสาหกิจชุมชน จำนวน ๓ ชุมชน คือ

- ๑) วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
- ๒) ชุมชนวัดตะไก่พลวง ตำบลหนองกง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์
- ๓) ชุมชนวัดปราสาทสูง ตำบลห้วยราช อำเภอห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์

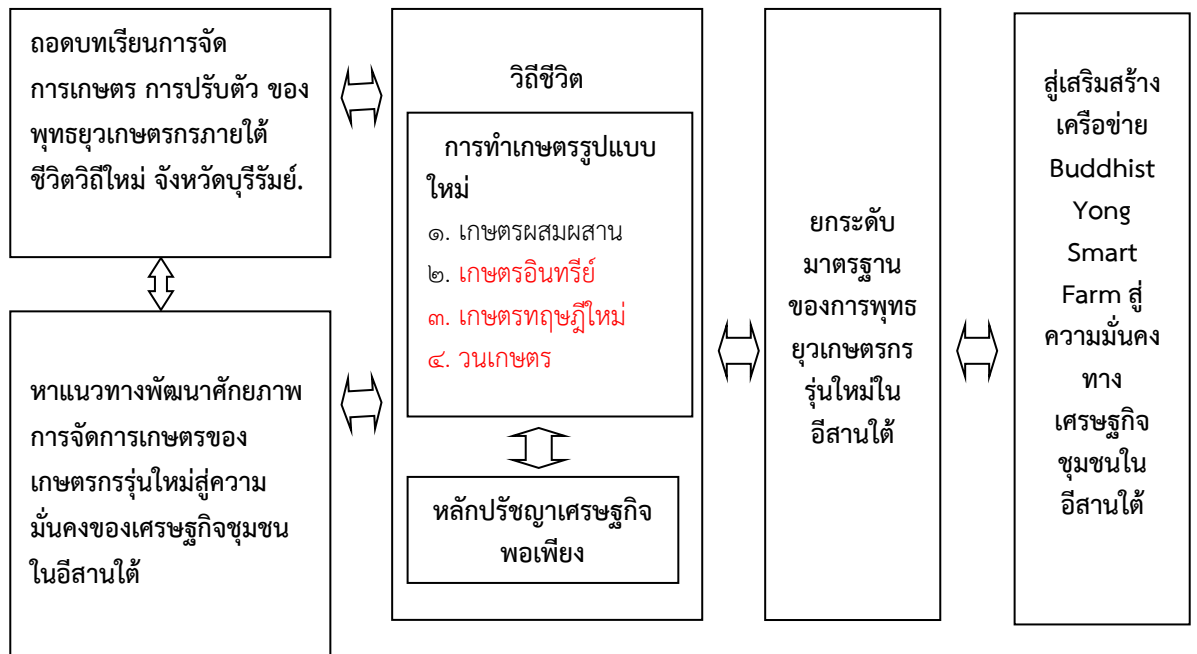
๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรศึกษาเป็นกลุ่มโรงเรียน วัด และชุมชน ที่มีการจัดทำเกษตรอินทรีย์ โดยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีความรู้ที่จะสามารถให้ข้อมูลที่สำคัญแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) โดยกำหนดเกณฑ์ คือ เป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในประเด็นที่ศึกษา และเป็นผู้ที่ยินดีจะให้ข้อมูลเชิงลึกถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามบริบทของพื้นที่ กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

๑. นิสิตและกลุ่มพระสงฆ์หรือผู้นำทางศาสนา จำนวนชุมชนละ ๒๐ รูป/คน
 ๒. ชุมชนตาไ้พลวง ตำบลหนองกง อำเภอนางรอง จำนวน ๑๐ รูป / คน
 ๓. ชุมชนวัดปราสาท ตำบลห้วยราช อำเภอห้วยราช จำนวน ๑๐ รูป / คน
- รวมจำนวนทั้งสิ้น ๔๐ รูป / คน

๑.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างเครือข่าย Buddhist Yong Smart Farm สู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนในอีสานใต้” ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง Yong Smart Farm: การจัดการเกษตร การปรับตัว ของพุทธยูวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดจากหลักคิดที่สำคัญ ไว้ดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๖ นิยามศัพท์ในการวิจัย

เคหกิจเกษตร หมายถึง งานที่เกี่ยวกับการนำวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากร และความเป็นอยู่ของครอบครัวเกษตรกรมาจัดการและบริการให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อปรับปรุง และ ยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ของครอบครัวให้ดีขึ้น

วิสาหกิจชุมชน หมายถึง กิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการ หรือ การอื่นๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพันกัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบ กิจการเพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน

ธุรกิจการเกษตร หมายถึง การดำเนินงานทั้งหลายที่เกี่ยวกับการผลิตและการจัดจำหน่าย ปัจจัยการผลิตสินค้าเกษตร กิจกรรมการผลิตระดับครัวเรือน การเก็บรักษา การแปรรูป การจัด จำหน่ายสินค้าเกษตรและผลิตผลพลอยได้จากสินค้าเกษตร

Young Smart Farmer (YSF) หมายถึง เกษตรกรรุ่นใหม่ ซึ่งเป็นโครงการที่กรม ส่งเสริมการเกษตรและกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ริเริ่มโครงการขึ้นมา มีเป้าหมายที่จะพัฒนาคนรุ่น ใหม่ที่มีใจรักการเกษตร ให้รู้จักบริหารจัดการการเกษตรด้วยนวัตกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพราะ เชื่อว่าคนรุ่นใหม่มีความคิดสร้างสรรค์ สามารถต่อยอดไปสู่การเป็นผู้ประกอบการที่สามารถพึ่งพา ตนเอง และเป็นผู้นำทางการเกษตรในท้องถิ่นสืบต่อรุ่นพ่อรุ่นแม่ได้

ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ หมายถึง การที่เศรษฐกิจการเกษตรชุมชนในกลุ่มเป้าหมาย จังหวัดบุรีรัมย์ มีความเจริญเติบโต คนในชุมชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ พึ่งตนเอง ได้ สามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างสม่ำเสมอและยั่งยืน ชุมชนมีโครงสร้าง

พื้นฐานทางเศรษฐกิจการเกษตรที่เข้มแข็ง สมบูรณ์ และกระจายออกไปสู่ชุมชนอื่น เพื่อเอื้ออำนวยให้แก่การ ประกอบอาชีพต่างๆ ของคนในชุมชน

การเสริมสร้างเครือข่าย หมายถึง การทำให้มีการติดต่อ สนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยน ข้อมูล ข่าวสาร และการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กันและกัน ตลอดจนอำนวยความสะดวกให้แก่สมาชิกในเครือข่ายมีความสัมพันธ์กันฉันท์เพื่อน มีความเป็นอิสระของกลุ่ม มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันอย่างต่อเนื่อง

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ได้แนวทางการสร้างเครือข่ายพทุชยุวเกษตรกรในอีสานใต้เพื่อให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

๑.๗.๒ ได้รูปแบบการสร้างเครือข่ายพทุชยุวเกษตรกรในอีสานใต้ที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ตลอดจนเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจที่ดีที่มีต่อกันของเครือข่ายในแต่ละพื้นที่

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการเสริมสร้างเครือข่าย Buddhist Yong Smart Farm สู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนในอีสานใต้ ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง Yong Smart Farm: การจัดการเกษตร การปรับตัว ของพุทธยูวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mix-method) และวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายพุทธยูวเกษตรกรให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และเพื่อสร้างรูปแบบเครือข่ายพุทธยูวเกษตรกรให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง
- ๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนในยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี
- ๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- ๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย
- ๒.๗ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โดยมีรายละเอียดดังนี้

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๑.๑ ที่มาของแนวคิด

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอด นานกว่า ๓๐ ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ โดยสำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติหน่วยงานต่างๆ ได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิจากสาขาต่าง ๆ มาร่วมกันพิจารณากลับกรองพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ในโอกาสต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียง สรุปออกมาเป็นนิยาม ความหมายได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้แนะการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัวระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง ทางสายกลางคือวิธีการ หรือการกระทำที่พอประมาณ

บนพื้นฐานของความมีเหตุผลและการสร้างภูมิคุ้มกันซึ่งในที่สุดแล้วก็จะนำไปสู่การพัฒนา โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์^๑

๒.๑.๒ ความหมาย

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

ความพอประมาณ (Moderation) หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

ความมีเหตุผล (Reasonableness) หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

ในทางเศรษฐศาสตร์ ความมีเหตุผลเน้นการคำนึงถึงผลลัพธ์ และผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการตัดสินใจ การกระทำ วิธีการ และเลือก ปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลที่ถูกต้องในระดับที่กว้างขึ้น เน้นการใช้ข้อมูล ข่าวสารต่าง ๆ ทั้งในปัจจุบันและผลที่คาดว่าจะเกิดจากการดำเนินนโยบาย ในอนาคตประกอบการตัดสินใจ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ความมีเหตุผลจึงเป็นปัจจัยที่เสริมสร้างให้เกิดความเข้มแข็งและ ภูมิคุ้มกันที่ดีให้เกิดขึ้นในตัวเองโดยใช้ความรู้ และความรอบคอบในการ กลั่นกรองก่อนกระทำการใด ๆ ความมีเหตุผลสามารถเติบโตได้ตาม กาลเวลา ด้วยการฝึกฝน แก้ปัญหา จากระดับจิตใจและความคิดต่อเหตุการณ์ภายนอกที่มีความผันผวนตลอดเวลา โดยคำนึงถึงผลของการ กระทำว่าอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องหรือไม่

ภูมิคุ้มกัน (Self-immunity) หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

โดยมี เงื่อนไข ของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง ๒ ประการ ดังนี้

๑) เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ

^๑ ปรีศนา ตันติเจริญ, เรียนรู้ความพอเพียงจาก “พอ” ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER15/DRAWER052/GENERAL/DATA0000/00000261.PDF> (๑๕ ต.ค.๒๕๖๕).

๒) เจื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต^๒

จึงกล่าวได้ว่าการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติ คือ การพัฒนาที่สมดุล และยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งเศรษฐกิจ สังคม สภาพแวดล้อม ความรู้ และเทคโนโลยี เป็นแนวทางในการพัฒนาให้สามารถพึ่งตนเองในระดับต่าง ๆ อย่างเป็นขั้นตอน ลดความเสี่ยงเกี่ยวกับธรรมชาติ หรือการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยต่าง ๆ โดยอาศัยความพอประมาณและ สร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีความรู้ ความเพียร และความอดทน สติ และปัญญา การช่วยเหลือเกื้อกูล และความสามัคคี โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับหลักวิชาการ ใช้การพิจารณาวางแผนและขั้นตอนการปฏิบัติอย่างรอบคอบ โดยตระหนักในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต ใช้สติปัญญาและความเพียรในการดำเนินชีวิต

๒.๑.๓ หลักการสำคัญ

การดำเนินชีวิตตามแนวพระราชดำริพอเพียง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเข้าใจถึงสภาพสังคมไทย ดังนั้น เมื่อได้พระราชทานแนวพระราชดำริ หรือพระบรมราโชวาทในด้านต่างๆ จะทรงคำนึงถึงวิถีชีวิต สภาพสังคมของประชาชนด้วย เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งทางความคิด ที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้งในทางปฏิบัติได้

แนวพระราชดำริในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง

๑) ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดละความฟุ่มเฟือยในการใช้ชีวิต

๒) ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง ซื่อสัตย์สุจริต

๓) ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันในการค้าแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรง

๔) ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก ด้วยการขวนขวายใฝ่หาความรู้ ให้มีรายได้เพิ่มพูนขึ้น จนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ

๕) ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่ว ประพฤติตนตามหลักศาสนา^๓

๒.๑.๔ ประเภท/องค์ประกอบ

องค์ประกอบของการพัฒนาจำเป็นต้องคำนึงถึงใน 4 ด้าน ได้แก่ วัตถุประสงค์ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม อย่างเป็นองค์รวมคือไม่แยกส่วน แต่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างเป็นเหตุเป็นผลทั้ง 4 มิติ เราสามารถจำแนก รายละเอียดของแต่ละมิติได้ดังนี้^๔

^๒ ปรีศนา ตันติเจริญ, เรียนรู้ความพอเพียงจาก “พอ” ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER15/DRAWER052/GENERAL/DATA0000/0000261.PDF> (๑๕ ต.ค.๒๕๖๕).

^๓ ปรีศนา ตันติเจริญ, เรียนรู้ความพอเพียงจาก “พอ” ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER15/DRAWER052/GENERAL/DATA0000/0000261.PDF> (๑๕ ต.ค.๒๕๖๕).

^๔ ปรีศนา ตันติเจริญ, เรียนรู้ความพอเพียงจาก “พอ” ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER15/DRAWER052/GENERAL/DATA0000/0000261.PDF> (๑๕ ต.ค.๒๕๖๕).

วัตถุ หมายถึง วัตถุต่างๆ เชิงกายภาพ ที่มนุษย์สร้าง หรือ ประดิษฐ์ขึ้น เช่น วัตถุดิบ สิ่งของ วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องใช้ไม้สอย เสื้อผ้า อาหารที่อยู่อาศัยต่างๆ เป็นต้น ซึ่งนอกจากจะผลิตไว้ใช้เองได้ หรือใช้วิธี แลกเปลี่ยนกันดังเช่นในอดีต ในยุคปัจจุบันก็สามารถซื้อหามาเพื่อบริโภค ได้โดยเงินทุนองค์ประกอบนี้ จึงเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับด้านเศรษฐกิจ หรือเงินทุนเป็นหลัก แต่ในกระบวนการผลิตวัตถุต่างๆ เหล่านี้ก็จำเป็นต้อง อาศัยทรัพยากรด้านอื่นๆ ที่มีอยู่อย่างจำกัด เป็นปัจจัยประกอบไปด้วย

สังคม หมายถึง สภาพการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ความสัมพันธ์ของคนในสังคม เช่น การไว้เนื้อเชื่อใจกัน การช่วยเหลือ แบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การมีวินัย เคารพกฎเกณฑ์ ระเบียบ กติกาการอยู่ ร่วมกันในสังคมอย่างเคร่งครัด การมีกฎหมายและระบบยุติธรรมที่เชื่อถือ ได้ว่าเป็นธรรม และมีประสิทธิภาพ การมีความผูกพัน รักใคร่ สามัคคี ประองตอง ของหมู่คณะและในสังคม การมีสถาบันทางสังคมที่เข้มแข็ง เช่น ครอบครัวอบอุ่น เครือญาติสามัคคี การจัดระบบสวัสดิการทางสังคม ใน รูปแบบต่างๆทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่พัฒนาขึ้นมาเพื่อสร้าง ภูมิคุ้มกันที่ดีในยามวิกฤต ให้กับสมาชิกในสังคม เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดนี้ เป็น องค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาที่ยั่งยืน เพราะมี ตัวอย่างให้เห็นอยู่ มากมายในหลายๆ ประเทศ ทั้งในอดีตและปัจจุบันว่า ปัจจัยทางด้านสังคม เป็น พื้นฐานที่สำคัญยิ่งในการพัฒนา เพราะการพัฒนาไม่ว่าจะด้านใดๆ จะ ไม่สามารถดำเนินไปได้ด้วยดี หรือราบรื่น หรือไม่สามารณนำมาซึ่งประโยชน์ และความสุขอย่างต่อเนื่องได้ หากสังคมอ่อนแอ พื้นฐานจิตใจของคนใน สังคมไม่ตั้งอยู่บนหลักศีลธรรม กฎหมายไม่ศักดิ์สิทธิ์คนไม่สามัคคีกัน

สิ่งแวดล้อม รวมถึง ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ของ ชุมชน สังคม ประเทศชาติ และโลกโดยรวม ได้แก่ ความอุดมสมบูรณ์ของ ทรัพยากรดินน้ำ ป่า แร่ธาตุ ความหลากหลายทางชีวภาพ ความเป็นปกติ ของภูมิอากาศ กระแส/ทิศทางลม คลื่น พลังงานแสงอาทิตย์ เป็นต้น ซึ่ง สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาตินี้ นอกจากจะเป็นปัจจัยการผลิตและบริการ แล้ว ยังเป็น สภาพแวดล้อมที่สำคัญและจำเป็นในการดำรงชีวิต และการดำเนิน ชีวิตของมนุษย์ และสิ่งมีชีวิตทั้งหลายบนโลก การใช้ประโยชน์จา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงควรเป็นไปด้วยความ เคารพและ ระมัดระวัง ด้วยความรับผิดชอบต่อคนรุ่นหลัง ที่จำเป็นต้องพึ่งพิง ทรัพยากรต่างๆ เหล่านี้ ในการดำรงชีวิตเช่นกัน

วัฒนธรรม หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต และการดำรงชีวิต ซึ่งรวมถึงความเชื่อ ศาสนา ระบบคุณค่า ภูมิปัญญา การประกอบอาชีพ วัฒนธรรมการกิน อาหารพื้นเมือง การอยู่ของผู้คน การ รักษาสุขภาพ การ แต่งตัว ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะ การแสดง โบราณสถาน ต่างๆ เป็นต้น วัฒนธรรมมีความสำคัญอย่างมากในการบ่งบอกถึงเอกลักษณ์ ความเป็นตัวตน การดำรงอยู่ในสังคมที่มีความหลากหลายอย่างมีศักดิ์ศรี นอกจากวัฒนธรรมจะเป็นต้นทุนสำคัญ ที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น ทั้งในการผลิต การให้บริการ เพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีคุณลักษณะเฉพาะ (Product identity/differentiation) ในระยะยาว การพัฒนาที่สมดุลนั้น ก็ควรสอดคล้องกับวิถีความเป็นอยู่ ค่านิยม ความเชื่อ ของคนในท้องถิ่น แล้วจึงค่อยๆ ต่อยอดพัฒนา ปรับปรุงให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลง ต่างๆอย่างเหมาะสม เพื่อไม่ให้วิถีการพัฒนา สร้างความแตกแยก หรือ ความแปลกแยกขึ้นในสังคม และในขณะเดียวกัน ก็มีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่ต้องมีการพัฒนาที่ดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรม เพื่อคงความเป็นเอกลักษณ์ของ ท้องถิ่น/ ชุมชน/ชนชาติ ไม่ให้ถูกกลืนหายไป

๒.๑.๕ กระบวนการ/วิธีการ

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่เป็นทั้งแนวคิดหลักการ และแนวทางปฏิบัติตนของแต่ละบุคคลและองค์กร โดยคำนึงถึงความพอประมาณกับศักยภาพของตนเองและสภาวะแวดล้อม ความมีเหตุมีผลที่ถูกต้องตามความเป็นจริง และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง คือไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต โดยใช้ความรู้ต่างๆ อย่างถูกหลักวิชาการด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง ควบคู่ไปกับการมีคุณธรรม คือ รู้จักแยกแยะผิดชอบชั่วดี ละอายที่จะทำความชั่ว เกรงกลัวต่อผลจากการกระทำที่ไม่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่นหรือสังคม มีการแบ่งปัน ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่นและชีวิตอื่นๆ เห็นความสำคัญของการร่วมมือปรองดองกันในสังคม ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างสายใยเชื่อมโยงคนในภาคส่วนต่างๆ ของสังคมเข้าด้วยกัน ร่วมสร้างสรรค์พลังในทางบวกอย่างรู้จักสามัคคี นำไปสู่การพัฒนาและความเจริญก้าวหน้าที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัตถุ เศรษฐกิจ สังคม ชุมชน และทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ความเชื่อ และค่านิยมต่างๆ^๕

๒.๑.๖ การประยุกต์ใช้

การพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อเป้าหมายการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคม และระบบนิเวศ เป็นไปในทิศทางเดียวกัน รวมไปถึงต้องพิจารณาถึงความสัมพันธ์ต่อระบบทางธรรมชาติที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ทั้งในรุ่นนี้และรุ่นต่อไป ซึ่งศาสตร์ของพระราชาในเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นแนวคิดที่ตอบสนองกับเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้เป็นอย่างดี หากบุคคลและองค์กรนำเอาหลักความพอดีมาใช้ในการดำเนินชีวิตและการบริหารจัดการ ใช้ทรัพยากรต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล มีความพอประมาณในการบริโภค และคำนึงถึงผลที่จะเกิดจากการกระทำอย่างรอบคอบแล้ว ก็จะเป็นการสร้างความยั่งยืนให้กับตนเอง ครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ และประชาคมโลกได้ (จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา, ออนไลน์, 2561)

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน

๒.๒.๑ ที่มาของแนวคิด

แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนเกิดจากการพัฒนาการเศรษฐกิจของโลกตามแนวทางทุนนิยมได้ก่อให้เกิดปัญหาและผลเสียหลายประการแก่ประเทศที่กำลังพัฒนา และในขณะเดียวกัน การศึกษาค้นคว้าเศรษฐกิจชุมชนในหลายประเทศทำให้มีหลักฐานในเชิงประจักษ์ว่า แม้สังคมเศรษฐกิจจะได้ผ่านพัฒนาการมาแล้วหลายขั้นตอน นับแต่ชุมชนบุพกาลผ่านยุคเจ้าขุนมูลนาย ยุคการค้าอาณานิคม และการเติบโตของระบบทุนนิยม แต่ชุมชนหมู่บ้านก็ยังคงดำรงเอกลักษณ์วัฒนธรรมของตน และยังมีศักยภาพในการพัฒนาตนเอง เช่น การศึกษาชุมชนในลาตินอเมริกาของโฮเซ คาลอส มาเรียเตกี

^๕ ปรีศนา ตันติเจริญ, เรียนรู้ความพอเพียงจาก “พอ” ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER15/DRAWER052/GENERAL/DATA0000/0000261.PDF> (๑๕ ต.ค.๒๕๖๕).

การศึกษาชุมชนในประเทศอินเดียของมหาตมะคานธี และงานศึกษาเศรษฐกิจชุมชนไทยของฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ เป็นต้น^๖

การพัฒนาประเทศของประเทศไทยตั้งแต่ปีพ.ศ. 2504 มาจนถึงปัจจุบัน กล่าวได้ว่า ประเทศไทยได้บทเรียนที่สำคัญ คือข้อที่ว่าแนวทางการพัฒนากระแสหลักนั้นมีปัญหา ไม่สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย ซึ่งทางออกก็คือควรส่งเสริมให้ชุมชนทำธุรกิจหรือสร้างเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับเงื่อนไขของตนเอง แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนนี้จึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะสร้างความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจชุมชนให้แก่ชุมชน บางคนเรียกแนวคิดนี้ว่า "เศรษฐกิจพื้นฐาน" หรือ "เศรษฐกิจพึ่งตนเอง" หรือ "เศรษฐกิจชุมชน" ซึ่งอาจมีลักษณะและปรัชญา แนวคิดทิศทางเดียวกันแต่อาจจะมีรูปแบบและวิธีการที่แตกต่างกัน มีประเด็นที่สำคัญ คือมิใช่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่เป็นเรื่องของสังคม การศึกษา วัฒนธรรม ประชาธิปไตย สิ่งแวดล้อม จิตใจ ศีลธรรมและสุขภาพอนามัย

ความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจพึ่งตนเองกับเศรษฐกิจชุมชนที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เนื่องจากเดิมชุมชนในชนบทอยู่ได้ด้วยตนเอง พึ่งพาอาศัยกัน พึ่งพาอาศัยธรรมชาติ มีสายสัมพันธ์ในแนวนอนที่นำไปสู่การพึ่งพากัน จนกลายเป็นประเพณี วิถีชีวิตหรือระเบียบของชุมชน มีผลต่อการสร้างเศรษฐกิจชุมชน แต่เดิมเป็นเศรษฐกิจแบบยังชีพ เป็นการทำการมาหากินเพื่อให้ชีวิตอยู่รอด บทบาทของเงินตรา มีน้อยมากและเมื่อเริ่มต้นยุคของการพัฒนา โครงสร้างเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งพาถูกแทนที่ด้วยโลกทัศน์ทุนนิยม เงินตราเข้ามามีบทบาทสำคัญในชุมชน ชนบทกลายเป็นแหล่งทรัพยากรและแรงงานสำหรับพัฒนาเมืองให้เจริญมั่งคั่ง ทั้งให้ชุมชน/ หมู่บ้านในชนบทล่มสลาย การต่อสู้เพื่อความอยู่รอดจนเป็นเหตุให้หลายชุมชนเกิดผู้นำตามธรรมชาติรวมตัวขึ้นมาช่วยเหลือตนเอง หันมาสะสมทุนที่เป็นทุนของชุมชนเพื่อการอยู่รอดร่วมกัน มีการพัฒนาธุรกิจอุตสาหกรรมชุมชนขนาดเล็กหรืออุตสาหกรรมครัวเรือนขึ้น ความสำเร็จของชุมชนเหล่านี้ช่วยให้ตนเองอยู่รอดและยังพัฒนาให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ท่ามกลางวิกฤติเศรษฐกิจ เงินตรา (พิทยา ว่องกุล, 2542 : 8)

๒.๒.๒ ความหมาย

เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง^๗ กิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆไม่ว่าจะเป็นการผลิตการบริโภค การจำหน่ายจ่ายแจกที่คนในท้องถิ่นชุมชนได้มีส่วนร่วมคิดร่วมทำร่วมรับประโยชน์ของประชาชน และร่วมกันเป็นเจ้าของ เศรษฐกิจชุมชนมีรากฐานมาจากศักยภาพของชุมชน ภูมิปัญญาของชุมชน หรือทุนในชุมชน อาทิวัฒนธรรม ประเพณี สภาพภูมิประเทศ ความหลากหลายทางทรัพยากรที่มีอยู่

เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง^๘ วิธีการผลิตของกิน ของใช้ สินค้าและบริการ เพื่อตอบสนองความจำเป็น(need) และความต้องการ (want) ของมนุษย์ ด้วยปัจจัยทางการผลิตที่เอื้อต่อวิถีของชุมชน “ธุรกิจชุมชน” หมายถึง การรวมตัวกันทำการมาหากิน ทำมาค้าขาย สร้างรายได้ลด

^๖ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <https://www.stou.ac.th/stouonline/lom/data/sec/Alternative/01-01-02.html> (๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๕).

^๗ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <https://www.stou.ac.th/stouonline/lom/data/sec/Alternative/01-01-01.html> (๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๕)

^๘ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, เศรษฐกิจฐานราก, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: https://web.codi.or.th/development_project/20201125-20029/ (๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๕).

ค่าใช้จ่าย โดยคนในชุมชน ของคนในชุมชน เพื่อคนในชุมชน “แผนธุรกิจชุมชน” หมายถึง การออกแบบการประกอบการของธุรกิจชุมชน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพดังนั้น “แผนธุรกิจชุมชน” จึงหมายถึง การออกแบบแผนดำเนินการธุรกิจชุมชน ที่เกิดจากแบบจำลองทางธุรกิจที่เรียกว่า Community Business Model Canvas โดยให้ความสำคัญกับการเพิ่มประสิทธิภาพของ Capacity Building ประกอบด้วย ยกระดับความรู้ (Knowledge : K) ทักษะ(Skill : S) เครือข่าย (Network : N) และการประกอบการ(Business model : B) หรือเรียกว่า การพัฒนา KSNB

สำนักงานประสานงานวิจัยเชิงบูรณาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (๒๕๕๗:๑) ได้ให้ แนวคิด เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองไว้ว่า เป็นการใช้นโยบายของพุทธศาสนา “ตนนั้นแหละ เป็นที่พึ่งแห่งตน” แนวคิดนี้เห็นว่าฐานที่สำคัญที่สุดของคน คือคนจำเป็นต้องกิน ต้องบริโภค ดังนั้นการผลิตจึงเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญที่สุดของคน การค้าและการตลาดมี ความสำคัญรองลงมา เพราะฉะนั้น ก่อนอื่นต้องให้ชุมชนหรือเกษตรกรผู้ผลิตพึ่งตนเองให้ได้ ชุมชนต้องพึ่งพาตนเองให้ได้ และในท้ายที่สุดสังคมและประเทศจึงจะพึ่งตนเองได้ จำเป็นต้องคำนึงถึงสภาพภูมิศาสตร์และทรัพยากรของท้องถิ่นควบคู่ไปกับการ พึ่งตนเอง แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองไม่ได้ปฏิเสธเรื่องการค้า หากเกษตรกรสามารถทำการผลิตข้าว ปลา อาหาร ไร่กินในครอบครัวได้อย่างพอเพียง เกษตรกรจะเป็นฝ่ายกำหนดตลาดได้ว่าจะนำผลผลิตส่วนที่เหลือไปสู่ตลาดเมื่อไหร่ และสามารถกำหนดราคาเองได้ โดยมีแนวคิดคือ

๒.๑ ชุมชนเป็นเจ้าของและดำเนินการเอง

๒.๒ ผลผลิตมาจากกระบวนการชุมชน

๒.๓ ริเริ่มสร้างสรรค์จากชุมชน

๒.๔ ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น+สากล

๒.๕ เชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ (บูรณาการ)

๒.๖ กระบวนการเรียนรู้

๒.๗ การพึ่งพาตนเอง

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (๒๕๔๘ : ๔๒) กล่าวว่าแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนที่สำคัญ คือครอบครัวเป็นหน่วยการผลิต แรงงานของสมาชิกของครอบครัวเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด ความพอเพียง การพึ่งตนเองขึ้นอยู่กับการใช้แรงงาน เพราะแรงงานเป็นสิ่งที่ครอบครัวมีอยู่โดยธรรมชาติ มีการพึ่งแรงงานในครอบครัว พึ่งทรัพยากรท้องถิ่น พึ่งตัวเองและพึ่งกันเองในชุมชนก่อน หากจะมีการขายซึ่งเป็นขั้นตอนที่สูงขึ้นก็ขายในตลาดใกล้ตัว ตลาดภูมิภาค ตลาดภายในประเทศ ลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งดังที่กล่าวมาข้างต้น คือเศรษฐกิจเป็นส่วนหนึ่งที่ฝังตัวอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมในระบบทุนนิยม ดังนั้นจึงหลุดออกจากสังคมและวัฒนธรรมแล้วหวนกลับมาทำลายสังคมวัฒนธรรม

๒.๒.๓ หลักการสำคัญ/ความสำคัญ

เศรษฐกิจชุมชนมีลักษณะสำคัญคือ^๔ ครอบครัวเป็นหน่วยการผลิต แรงงานของสมาชิกในครอบครัวเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการอยู่รอดของครอบครัวต่อความพอเพียง

^๔ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <https://www.stou.ac.th/stouonline/lom/data/sec/Alternative/01-01-01.html> (๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๕).

และต่อความสามารถในการพึ่งตนเอง ตามแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ชุมชนเป็นตัวของตัวเอง มีพลวัต และสามารถที่จะอยู่รอดด้วยตัวเองได้ พัฒนาเคียงคู่ไปกับพัฒนาการของระบบทุนนิยม

หลักการสำคัญของเศรษฐกิจชุมชนวางอยู่บนพื้นฐานของความหลากหลายเพราะความหลากหลาย คือธรรมที่สังเกตได้จากธรรมชาติย่อมจะมีลักษณะที่หลากหลายเสมอ เพราะความหลากหลาย คือหลักประกันของความอยู่รอดและความมั่นคงของสิ่งมีชีวิตทุกชนิด เกษตรกรไทยในอดีตก็เน้นการเพาะปลูกพืชหลากหลายชนิดเพื่อเป็นหลักประกันของผลผลิต การปลูกพืชเชิงเดี่ยวจึงเป็นการผลิตที่ผิดธรรมชาติ ในแง่ของสังคมและวัฒนธรรมก็เช่นเดียวกัน การดำรงอยู่ร่วมกันของคนต่างกลุ่มต่างวัฒนธรรมจึงมีการนำเอาแนวคิด ความเชื่อ การแก้ปัญหามาประยุกต์ใช้ในสังคมที่อยู่ร่วมกันในแง่ของระบบเศรษฐกิจ การผลิตในภาคเกษตรให้ความสนใจแก่การผลิตภาคอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกเป็นหลัก เมื่อมีปัญหาจากค่าเงินและสถาบันการเงิน ระบบเศรษฐกิจจึงพังทลายเพราะระบบมีความหลากหลายน้อยไป

ดังนั้นเป้าหมายหลักของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน จึงต้องสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชน และฐานการผลิตตั้งแต่ระดับชุมชนขนาดเล็กหรือชุมชนหมู่บ้านไปจนถึงชุมชนขนาดใหญ่ในระดับชาติ ให้เป็นระบบเศรษฐกิจที่วางอยู่บนพื้นฐานการผลิตที่หลากหลายและยั่งยืน จะต้องเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนตั้งอยู่บนวัฒนธรรมหรือรากเหง้าของตนเอง แต่ละชุมชนต้องหันกลับมาพิจารณาถึงฐานทรัพยากรและองค์ความรู้ของชุมชนว่ามีจุดอ่อน จุดแข็งอยู่ที่ใดและเลือกใช้ความได้เปรียบให้เป็นประโยชน์มากที่สุด และเพื่อให้บรรลุการเป็นเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องมีองค์ประกอบสำคัญอย่างน้อย ๔ ประการ ดังนี้ (ยศ สันตสมบัติ, ๒๕๔๒ : ๒๐๐-๒๐๑)

ประการที่ ๑ ชุมชนเรียนรู้ หมายความว่า คนต้องเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยเน้นการเรียนรู้ที่ ฟื้สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นเป็นหลัก ชุมชนจะต้องมีกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยสืบทอดภูมิปัญญาเดิมและปรับประยุกต์เข้ากับวิทยาการสมัยใหม่ เพื่อตอบสนองความต้องการของยุคสมัยได้อย่างแท้จริง หากเป็นชุมชนชนบทที่ทำการผลิตในภาคเกษตรนัยยะสำคัญของการเป็นชุมชนเรียนรู้ย่อมหมายความว่าชุมชนดังกล่าวมีการปรับปรุง คัดเลือกและพัฒนาสายพันธุ์พืชอย่างต่อเนื่องสามารถควบคุมระบบการผลิตและสร้างอำนาจต่อรองกับภายนอกได้อย่างรู้เท่าทัน

ประการที่ ๒ ชุมชนจะต้องมีระบบการจัดการทรัพยากรที่ดีและมีสภาพแวดล้อมที่ดี มีทรัพยากรในระดับที่ยังคงใช้ประโยชน์ได้ มีสำนึกของความเป็นชุมชน มีองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งสามารถจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งภายในและภายนอกชุมชน ชุมชนยังต้องมีความสามารถในการวางกฎเกณฑ์ เพื่อจัดระเบียบของชุมชนและจัดการความขัดแย้งได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนต่าง ๆ ที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน เช่น ใช้ป่าผืนเดียวกันหรือใช้น้ำสายเดียวกัน เป็นต้น มีการสร้างเครือข่ายพหุภาคี โดยเน้นความร่วมมือระหว่างชุมชน นักวิชาการองค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงานรัฐและเอกชน เพื่อสร้างขึ้นเป็นประชาคมในระดับต่าง ๆ ซึ่งทำงานสู่จุดมุ่งหมายในการสร้างสังคมร่วมกัน

ประการที่ ๓ ชุมชนต้องมีศักยภาพในการผลิต ชุมชนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในฐานทรัพยากรของตนเองว่ามีจุดแข็งที่ตรงไหน ชุมชนมีศักยภาพในการผลิตอะไร ใช้อะไรขายอะไรได้อย่างยั่งยืน ศักยภาพในการผลิตยังหมายถึงรวมถึงการเรียนรู้ที่จะเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิตด้วยการแปรรูป การบรรจุหีบห่อ การส่งเสริมบทบาทของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือรูปแบบของการ

สร้างรายได้อื่น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้และการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ศักยภาพในการผลิตยังหมายถึง การที่ชุมชนจะต้องมีทุนซึ่งมาจากการริเริ่มของชาวบ้านเอง มีการพัฒนาระบบการบริหารจัดการการผลิต เช่น ทำบัญชี มีการพัฒนาระบบตลาด มีความรู้เรื่องตลาด ร้านค้าชุมชน ไปจนถึงการส่งออกตามแต่ระดับการพัฒนาและศักยภาพของแต่ละชุมชนเป็นสำคัญ

ประการที่ ๔ ชุมชนจะต้องมีศักยภาพในการกำหนดและจัดการชีวิตตนเอง หมายความว่าชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี ปราศจากการแทรกแซงและครอบงำจากภายนอก มีความเป็นตัวของตัวเอง มีความเคารพในจารีตประเพณี ระบบคุณค่าและรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตน

สรุปได้ว่าเศรษฐกิจชุมชน คือทางเลือกของการพัฒนาที่เน้นการสร้างฐานการผลิตกระบวนการเรียนรู้ ระบบการจัดการทรัพยากร การจัดการทุนและตลาดในรูปแบบที่หลากหลาย โดยพิจารณาจากศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นเป็นหลัก ชุมชนกับธรรมชาติแวดล้อมจะต้องมีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่เน้นความยั่งยืน ความเป็นธรรม คุณภาพชีวิตและความมีประสิทธิภาพของการผลิตไปพร้อมกัน

๒.๒.๔ ประเภท/องค์ประกอบ

เศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็งต้องประกอบด้วย^{๑๐}

๑) **มีการรวมกลุ่ม** เพื่อสร้างพลังในการทำงานร่วมกัน ความสามารถที่จะเจรจาต่อรองและประสานงานทั้งภายในและกับภายนอกอย่างมีประสิทธิภาพ

๒) **มีการจัดการระบบการเงินของชุมชน** การบูรณาการทุนร่วมกัน มีกองทุนของชุมชนที่เข้มแข็ง สามารถเป็นกลไกการเงินของชุมชนในการพัฒนาทั้งเศรษฐกิจสังคม อาชีพ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมของชุมชน และของคนในชุมชน

๓) **มีระบบการจัดการทุนชุมชนที่ครอบคลุมทุนทางสังคม ทุนคน ฟื้นฟูทรัพยากร** วิถีวัฒนธรรมภูมิปัญญา อัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น ประวัติศาสตร์

๔) **มีระบบข้อมูลที่ทันสมัยรอบด้านทั้งภายในและภายนอก** เพื่อการวิเคราะห์ระบบของท้องถิ่น อาชีพ รายได้รายจ่าย การผลิต ฐานเศรษฐกิจ ที่ดิน ความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ข้อมูลความรู้ระบบเศรษฐกิจเกี่ยวข้องภายนอก เป็นฐานสำคัญในการวางแผนชุมชน การวางแผนเพื่อการตัดสินใจ การติดตาม วัดผลและรายงานผล

๕) **มีระบบการผลิตของชุมชนทั้งขั้นพื้นฐานและก้าวหน้า** ที่ได้มาตรฐาน มีมูลค่าเพิ่มและสามารถเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจภายนอกได้

๖) **สร้างความร่วมมือในทุกระดับและทุกมิติ** เพื่อให้เกิดความร่วมมือให้บรรลุเป้าหมายและสัมพันธภาพที่ดี ทั้งระดับกลุ่มต่อกลุ่ม กลุ่มกับชุมชน ตำบล อำเภอ จังหวัด ภูมิภาค ภูมิภาค หรือรวมตัวกันเป็นเครือข่ายประเด็นต่างๆได้ เช่น เครือข่ายเกษตรอินทรีย์ เครือข่ายข้าว เครือข่ายประมงพื้นบ้าน เครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชน เครือข่ายภูมิปัญญาวิถีวัฒนธรรม หรือการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานต่างๆ เป็นต้น

^{๑๐} สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, เศรษฐกิจฐานราก, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: https://web.codi.or.th/development_project/20201125-20029/ (๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๕).

๓) มีระบบการอยู่ร่วมกัน หรือเคารพกติกา จารีตประเพณีในการอยู่ร่วมกัน ระบบสวัสดิการการดูแลซึ่งกันและกันและการอยู่ร่วมกับธรรมชาติและสังคมใหญ่อย่างสร้างสรรค์และเกื้อกูล

๔) มีคุณธรรม จริยธรรมในการทำกิจกรรม การประกอบกิจการ ทั้งด้านเศรษฐกิจ และสังคม หรือการดำรงชีวิต

๕) มีความเป็นเจ้าของร่วมกัน โดยคนในชุมชนร่วมทุนร่วมกิจกรรมหรือกิจการ ในการพัฒนาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน มีสำนึกถึงความเป็นเจ้าของร่วมกัน

๖) คนในพื้นที่ของชุมชนสามารถมีส่วนร่วม มีความรู้เรื่องราวการพัฒนาในพื้นที่รวมทั้งความรู้ในสังคมอื่นๆ มีคุณภาพ มีความมั่นใจที่จะให้ความรู้ความเห็น ร่วมคิดร่วมทำ ตื่นรู้ มีความสร้างสรรค์ มีคุณธรรมจริยธรรมพื้นฐาน ครอบครัวมีความเข้มแข็ง และสามารถพึ่งตนเองทาง เศรษฐกิจได้มากที่สุด

ประทีป วีรพัฒนนิรันดร์ (๒๕๕๗:๒) ได้ให้แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองไว้ดังนี้

๑. เน้นการพัฒนาอย่างบูรณาการมีคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และยึดพื้นที่เป็นหลัก เพื่อให้การพัฒนาตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน และสอดคล้องกับศักยภาพของท้องถิ่น

๒. สร้างภาคีและเครือข่ายความร่วมมือ ในลักษณะ “พหุภาคี” เพื่อประสาน “พลังสร้างสรรค์” ทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน โดยมีองค์กรชุมชนเป็น แกนกลาง ส่วนภาคีอื่นๆ ทำหน้าที่ช่วยกระตุ้น อำนวยความสะดวก ส่งเสริม และสนับสนุน การพัฒนา

๓. เริ่มการพัฒนาจากชุมชนท้องถิ่นไปสู่ระดับชาติและให้องค์กรชุมชนเป็นจักรกลสำคัญในการดำเนินการพัฒนาเพื่อให้เกิดพลังการพัฒนาจากความต้องการของคนในชุมชนซึ่ง จะช่วยให้การพัฒนามีความต่อเนื่อง

๔. ส่งเสริมการรวมกลุ่มชาวบ้านและการสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อให้คน ในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา และสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทั้งด้านการศึกษา สาธารณะ สุข การผลิต การตลาด การระดมทุนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ

๕. ใช้กิจกรรมเศรษฐกิจสร้างการเรียนรู้และสร้างอาชีพที่หลากหลายเพื่อเป็นทางเลือกให้แก่คนในชุมชน ซึ่งมีความแตกต่างกันในด้านเพศ วัย การศึกษาความถนัด ฐานะ เศรษฐกิจ ฯลฯ

๖. ยึดปรัชญาการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแนวพระราชดำรัส “การพัฒนา เศรษฐกิจแบบพอเพียง” ตามขั้นตอนของ “ทฤษฎีใหม่”

๒.๒.๕ กระบวนการ/วิธีการ

การสนับสนุนการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชนนั้น ยึดหลักการพัฒนาแบบ บูรณาการ โดยให้สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดวิธีการพัฒนาด้วยตนเอง ซึ่งการสนับสนุน การพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชนนั้น พอช. ได้ให้การสนับสนุนตามความเหมาะสมของบริบท พื้นที่/ตำบล และความต้องการของขบวนองค์กรชุมชน เพื่อเสริมสร้างให้ชุมชนเข้มแข็ง โดยมีกลไก การทำงานที่มีองค์ประกอบจากหลากหลายภาคส่วนในพื้นที่/ตำบล ทั้งนี้องค์ประกอบนั้น จะต้อง

ขบวนการชุมชนเป็นองค์ประกอบหลักในการดำเนินงาน ดังนั้น ในการขับเคลื่อนงานเศรษฐกิจและทุนชุมชนให้เป็นจริง จึงมีขั้นตอนการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนสำหรับพื้นที่ใหม่ที่กำลังสนใจดำเนินงานด้านพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชน และพื้นที่เดิม รวมถึงพื้นที่การพัฒนาจากประเด็นงานต่างๆ ที่สนใจยกระดับการพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนของพื้นที่/ตำบลในรูปแบบใหม่ เพื่อการพัฒนาต่อยอด การแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจและทุนชุมชนของคนในพื้นที่/ตำบล ให้ไปสู่ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองได้ในเรื่องเศรษฐกิจและทุนชุมชน พื้นที่/ตำบลสามารถดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนตามขั้นตอน 7 ขั้นตอน ดังนี้^{๑๑}

วิสาหกิจชุมชนมีองค์ประกอบสำคัญหลายประการ คือชุมชนเป็นเจ้าของและผู้ดำเนินการผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน การริเริ่มสร้างสรรค์โดยชุมชน ทำให้เกิดนวัตกรรมโดยใช้ฐานทางภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับภูมิปัญญาสากล มีการดำเนินการแบบบูรณาการเชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นชุมชนเกื้อกูลกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันเป็นหัวใจ และการพึ่งตนเองเป็นเป้าหมายสูงสุด^{๑๒} ปัจจุบันแผนแม่บทชุมชนไม่เรียงมีการประกอบการต่าง ๆ หรือวิสาหกิจชุมชนมากกว่า ๕๐ รายการ ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้และการจัดการชีวิตของตนเองอย่างมีแบบแผน มีทุกเรื่อง

^{๑๑} สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, เศรษฐกิจฐานราก, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: https://web.codi.or.th/development_project/20201125-20029/ (๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๕).

^{๑๒} เสรี พงศ์พิศ, เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็งชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพมหานคร, โครงการมหาวิทยาลัยชีวิตสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน, 2548 : 22-23.

ตั้งแต่ผลิตข้าวปลาอาหาร พืชผัก ยาสมุนไพร ของใช้ในครัวเรือน สุขภาพ กองทุน การจัดการ ทรัพยากรต่าง ๆ

ตัวอย่างของชุมชนพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียง เป็นตัวอย่างต้นแบบของการพัฒนา แบบมีแผนมีแนวทางที่เป็นไปได้ตามศักยภาพของชุมชน ซึ่งตั้งอยู่บนฐานของข้อมูลความรู้และภูมิ ปัญญา โดยมูลนิธิรางวัลแมกไซไซ บันทึกไว้ในการประกาศเกียรติคุณ ประยงค์ รมรงค์ว่า เป็นผู้ให้ ความสำคัญกับการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นเพื่อการพึ่งตนเอง ซึ่งผู้นำ รางวัลแมกไซไซ กล่าวว่า วันนี้พันยุคการพัฒนาที่คิดว่า เห็นว่า เข้าใจว่า รู้สึกว่า วันนี้ต้องใช้ความรู้ และต้องเป็นความรู้ที่นำไปสู่การปฏิบัติได้ จนเกิดปัญหาการพัฒนา และทำให้เกิดการพึ่งตนเองได้

๒.๒.๖ การประยุกต์ใช้

มุ่งเน้นให้ “ชุมชนท้องถิ่นมีระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชนที่มั่นคง สามารถพึ่งตนเอง และจัดการตนเองได้อย่างยั่งยืน” โดยรูปธรรมของการสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและทุนชุมชนที่ ผ่านมา ตั้งอยู่บนฐานคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสามารถแยกหมวดของฐานงานที่นำไปสู่ หรือ สามารถเชื่อมโยงกับการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน ดังนี้^{๑๓}

๑) ฐานระบบการเงินและทุน ที่ปรากฏรูปธรรมในเรื่อง การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ องค์กรการเงิน การสนับสนุนระบบสินเชื่อเพื่อการพัฒนา การบูรณาการกองทุน การแก้หนี้ในระบบ และสถาบันการเงินชุมชน เป็นต้น

๒) ฐานการพัฒนาอาชีพ รายได้ เช่น การส่งเสริมการรวมกลุ่มอาชีพต่างๆ การจัดทำ บัญชีครัวเรือน การจัดตั้งธุรกิจชุมชน-วิสาหกิจชุมชน และการจัดทำแผนชุมชน ระบบการผลิต เกษตร ยั่งยืน เป็นต้น

๓) ฐานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การอนุรักษ์/การ จัดการลุ่มน้ำ ป่าชุมชน การดูแลที่ดิน เกษตรธรรมชาติ/ความมั่นคงทางอาหาร ประมงชายฝั่ง การ จัดการขยะ เป็นต้น

๔) ฐานการสร้างสวัสดิการ จากท้องถิ่น/กลุ่มจัดตั้งขึ้นเอง หรือผ่านการ สนับสนุนงบประมาณสมทบกองทุนจากหน่วยงานต่างๆ เช่น กองทุนสวัสดิการชุมชน กองทุนผู้สูงอายุ กองทุนสวัสดิการชาวบ้าน กองทุนรักษากัน-รักษาดิน กองทุนฌาปนกิจ เป็นต้น

๕) ฐานการพัฒนาจากเครือข่ายงานประเด็น หรือเครือข่ายคลัสเตอร์ (Cluster) ที่ เป็นการเชื่อมโยงประสานการทำงานร่วมกันของขบวนการชุมชนที่ทำงานในลักษณะเดียวกัน เพื่อให้เกิดพลังการเคลื่อนไหวงาน หรือเป็นเครือข่ายแลกเปลี่ยนวัตถุดิบ แลกเปลี่ยนสินค้า หรือเป็นคู่ค้า ฐานการผลิตซึ่งกันและกัน เช่น เครือข่ายเกษตรอินทรีย์ เครือข่ายข้าว ท่องเที่ยวชุมชน ร้านค้าชุมชน การจัดการที่อยู่อาศัย (บ้านมั่นคง) การก่อสร้างชุมชน/ช่างชุมชน ประมงพื้นบ้าน การจัดการภัยพิบัติ หรือภัยจากธรรมชาติ สภาองค์กรชุมชน เครือข่ายภูมินิเวศวิถี วัฒนธรรม เป็นต้น

๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

๒.๓.๑ ที่มาของแนวคิด

^{๑๓} สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, เศรษฐกิจฐานราก, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: https://web.codi.or.th/development_project/20201125-20029/, (๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๕).

ความเป็นมาของความมั่นคงทางอาหารเริ่มขึ้นจากปัญหาการขาดแคลนอาหารในภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลกโดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา ทำให้ความมั่นคงทางอาหารกลายเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจอย่างมาก ทำให้ในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ ได้มีการประชุมสุดยอดอาหารโลกที่กรุงโรม ประเทศ อิตาลี ซึ่งได้มีการอภิปรายถึงวิกฤตการณ์ด้านอาหารในภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลก ในเบื้องต้นจะเน้นไปที่ เรื่องของปริมาณที่เพียงพอของอาหาร ความคงตัวของราคาอาหาร ตลอดจนการรักษาระบบนิเวศซึ่ง เป็นผลมาจากการผลิตอาหาร (**สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๔**)

Maxwell (1998, อ้างถึงใน **ทรงสิริ วิชราพันธ์, ๒๕๕๕**) ได้จำแนกความเป็นมาของความมั่นคงทางอาหารในแต่ละช่วง ดังนี้

ช่วงที่หนึ่ง พ.ศ. ๒๕๑๗-๒๕๒๓ มุ่งเน้นความมั่นคงทางอาหารในระดับโลก เพราะจากวิกฤติ อาหารที่เกิดขึ้นในอัฟริการวมทั้งราคาอาหารที่เพิ่มสูงขึ้น จึงทำให้เกิดการประชุมสุดยอดอาหารโลก โดยองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้มีการก่อตั้งคณะกรรมการว่าด้วยความมั่นคงทางอาหารโลกและสภาอาหารโลกเพื่อติดตามสถานะความต้องการและปริมาณอาหารโลก

ช่วงที่สอง พ.ศ. ๒๕๒๔-๒๕๒๘ เริ่มมีการปฏิบัติตามนโยบายการปรับโครงสร้างเพื่อแก้ปัญหา ความยากจน ที่อาจส่งผลกระทบต่อภาวะความมั่นคงทางอาหาร

ช่วงที่สาม พ.ศ. ๒๕๒๙-๒๕๓๓ เมื่อเกิดภาวะอดอยากในอัฟริกาและบางส่วนของประเทศกำลัง พัฒนา และเกิดแนวคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหารอย่างจริงจัง

ช่วงที่สี่ พ.ศ. ๒๕๓๓-๒๕๓๙ ได้มีการนำแนวคิดเรื่องการลดความยากจนเข้ามาแก้ปัญหาเรื่อง ความมั่นคงทางอาหาร

ช่วงที่ห้า พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นต้นมา เป็นช่วงที่ราคาอาหารในตลาดโลกสูงขึ้น ทำให้ความมั่นคง ทางอาหารกลับมาเป็นที่สนใจอีกครั้ง แต่เป็นการเน้นเรื่องความสามารถในการพึ่งพาตนเอง

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยในประเทศไทยที่กล่าวถึงสถานการณ์ทางด้านความมั่นคงทางอาหาร ของประเทศกำลังพัฒนา ว่ายังขาดความมั่นคงทางอาหาร เนื่องจากผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง สภาพภูมิอากาศบางช่วงเวลา เช่น ช่วงภัยแล้ง น้ำท่วม เป็นต้น ประชากรส่วนหนึ่งเกิดการขาดแคลน อาหารในการบริโภค ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิต รวมทั้งยังเชื่อมโยง ไปสู่ปัญหาอื่นๆ ตามมา เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาการเสื่อมโทรมของทรัพยากร ปัญหาสังคม เป็นต้น (**สรานี มะลิพันธ์, ๒๕๕๒**) นอกจากนี้ **ทรงสิริ วิชราพันธ์และคณะ (๒๕๕๕)** มีประเด็นเพิ่มเติม นอกจากสาเหตุที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศแล้ว และอีกสาเหตุที่สำคัญ คือ คนในประเทศกำลังพัฒนามีวัฒนธรรมการบริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป โดยหันไปบริโภคอาหารตามแบบชาวตะวันตกที่เรียกกันโดยทั่วไปว่าอาหารขยะ (junk food) ทำให้คนรุ่นใหม่ละเลยอาหารในท้องถิ่น หันไปพึ่งพาอาหารในท้องตลาด ทำให้ภูมิปัญญาการหาอาหารและเมนูอาหารในท้องถิ่นสูญหายไป อีกทั้งความหลากหลายของพันธุ์พืชก็ลดลง เนื่องจากระบบการเกษตรที่เน้นผลิตพืชเชิงเดี่ยวเพื่อให้ได้ปริมาณที่มากขึ้น จึงทำให้การทำเกษตรเพื่อยังชีพเปลี่ยนเป็นการทำการเกษตรเพื่อเชิงพาณิชย์

๒.๓.๒ ความหมาย

สำหรับความหมายของความมั่นคงทางอาหารผู้วิจัยสามารถรวบรวมงานวิจัยที่ได้ให้ความหมายในทิศทางเดียวกันและจำแนกความหมายได้ ๓ กลุ่ม

กลุ่มแรกเป็นการให้ความหมายของความมั่นคงทางอาหารที่เน้นถึงเรื่องการเมืองของอาหาร และแหล่งอาหาร ได้แก่ การมีปริมาณอาหารสำหรับบริโภคภายในครอบครัวและชุมชน โดยสามารถ เข้าถึงอาหารได้อย่างเพียงพอ ปลอดภัย มีคุณภาพ และต่อเนื่อง รวมถึงการมีระบบการจัดการผลผลิต ที่เกื้อหนุนต่อความยั่งยืน และความมั่นคงทางการผลิตทั้งที่ดิน แหล่งน้ำ และแหล่งทรัพยากร ธรรมชาติ ต้องมีระบบการกระจายผลผลิตที่เป็นธรรมและเหมาะสมทั้งในระดับครัวเรือน ชุมชน และ ประเทศ (สุพานี ธนวิฑูมิ, ๒๕๔๔; องค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ, 2549; นวลน้อย ตรีรัตน์, ๒๕๕๑; สุธานี มะลิพันธ์, ๒๕๕๒ ล้วนให้ความหมายไว้ในทางเดียวกัน ดังกล่าวแล้ว)

กลุ่มที่สองเป็นการให้ความหมายของความมั่นคงทางอาหารที่เน้นเรื่องระบบการผลิตและการเข้าถึงอาหาร โดยหมายถึง ความสามารถในการตัดสินใจจัดการและใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น ต่อการเพิ่มขึ้นของจำนวนผลผลิต เริ่มตั้งแต่ครัวเรือนเกษตรกรในชนบท จะต้องมีความสามารถในการผลิตอาหารให้เพียงพอกับความต้องการในการบริโภคภายในครอบครัว เป็นลำดับแรก เมื่อมีผลผลิตส่วนที่เหลือค่อยขาย โดยในกระบวนการผลิตอาหารต้องปราศจากการปนเปื้อนของสารเคมี ซึ่งความมั่นคงทางอาหารในรูปแบบดังกล่าวจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อเกษตรกรมีทรัพยากรและมีสิทธิในการผลิตที่อยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมท้องถิ่น อย่างไรก็ตามหากเกษตรกรมีสิทธิหรือกรรมสิทธิ์ในที่ดินย่อมก่อให้เกิดความมุ่งมั่นที่จะรักษาที่ดิน แหล่งน้ำ และทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ เพื่อให้พื้นที่นั้นสามารถนำมาใช้ผลิตอาหารและสร้างรายได้ให้ครอบครัวได้อย่างยั่งยืนตลอดไป รวมถึงโอกาสของคนทุกคนก็ต้องได้รับอาหารอย่างเท่าเทียมกัน (สุนันท์ธนา แสนประเสริฐ, ๒๕๔๕; บัณฑิต ปิยะศิลป์, ๒๕๔๙)

กลุ่มที่สามเป็นการให้ความหมายของความมั่นคงทางอาหารที่เน้นเรื่องการจัดการอาหาร โดย หมายถึง การกินดีอยู่ดีของครอบครัว ชุมชน และสามารถพึ่งตนเองทางด้านอาหารได้ โดยจะต้องมี สิทธิและสามารถเข้าถึงทรัพยากรดิน น้ำ ป่า และอาหารธรรมชาติได้ง่าย และใช้ความรู้ ภูมิปัญญา ทักษะ ความสามารถ และเทคโนโลยีที่มีอยู่ในชุมชนมาจัดการกับทรัพยากรเหล่านั้นอย่าง สอดคล้อง เหมาะสมกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมชุมชน และระบบนิเวศ อันจะทำให้ครอบครัวและชุมชน สามารถมี อาหารเพื่อบริโภคได้อย่างพอเพียงตลอดเวลาที่ต้องการและอาหารนั้นจะต้องสามารถ นำมาใช้ ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน (ปิยนาด อิมิต, ๒๕๔๗)

จากความหมายที่ทบทวนมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสรุปความหมายของความมั่นคงทางอาหาร ว่า หมายถึง การมีปริมาณอาหารที่มีคุณภาพเหมาะสมอย่างเพียงพอกับความต้องการบริโภคในระดับ ครัวเรือน ชุมชน และประเทศ โดยจะต้องมีสิทธิและสามารถเข้าถึงทรัพยากรที่มีอยู่ได้อย่างต่อเนื่อง ทุกเวลา และสามารถใช้ความรู้ ความสามารถ ทักษะ ภูมิปัญญา ที่มีอยู่ในชุมชนมาจัดการกับ ทรัพยากรเหล่านั้นอย่างสอดคล้องเหมาะสมกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมชุมชน และระบบนิเวศ อันจะทำให้ ครอบครัวและชุมชนสามารถมีอาหารเพื่อบริโภคตามหลักโภชนาการได้อย่างยั่งยืน

๒.๓.๓ หลักการสำคัญ

สำหรับประเทศไทยของเราได้มีรายงานจากสำนักเศรษฐกิจการเกษตร และสำนักงานสถิติแห่งชาติ ระบุว่า^{๑๔} ประเทศไทยเราจัดเป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก เป็นแหล่งสำคัญในการเพาะปลูกและผลิตอาหารออกมาได้หลายชนิด จึงทำให้ความมั่นคงทางอาหารอยู่ในเกณฑ์สูง ซึ่งเมื่อเทียบกับการประเมินของสากลซึ่งจัดทำขึ้นมาโดย The Economist Intelligence เมื่อปี ๒๐๑๙ คะแนนความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทยอยู่ที่ ๖๕.๑ จาก ๑๐๐ คะแนน และอยู่ในอันดับ ๕๒ จากทั้งหมด ๑๑๓ ประเทศที่ได้มีการประเมินเอาไว้

อย่างไรก็ตามเมื่อมองถึงความมั่นคงทางอาหารไทยและระดับโลกในช่วงเวลาของการแพร่ระบาดจากเชื้อโควิด-๑๙ ถือว่าน่าเป็นห่วงอยู่พอสมควร เนื่องจากแทบทุกประเทศจำกัดการเดินทางเข้า-ออก จึงส่งผลกระทบต่อเรื่องของการนำเข้า-ส่งออกสินค้าตามไปด้วย ประกอบกับอุตสาหกรรมอาหารเองก็ได้รับผลกระทบอย่างหนัก บางแห่งต้องปิดกิจการชั่วคราว สิ่งเหล่านี้คืออีกปัจจัยที่บ่งบอกได้ชัดเจนว่าความมั่นคงในด้านของอาหารไม่ใช่แค่เรื่องของประเทศใดประเทศหนึ่งเท่านั้น แต่ทุกประเทศก็ต้องพึ่งพาอาศัยระหว่างกัน และถ้าเกิดวิกฤตที่ลุกลามไปทั่วโลกย่อมส่งผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อย่างไรก็ตามหากมองในภาพรวมก็มี 5 ปัจจัยหลักที่ส่งผลกระทบต่อเรื่องความมั่นคงทางอาหาร

- ๑) ประชากรโลกมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว
 - ๒) ภาวะโลกร้อนมีผลกระทบต่อจำนวนพื้นที่ด้านการเกษตรที่ลดลง
 - ๓) หลายพื้นที่เกิดปัญหาขาดแคลนน้ำอันเป็นต้นเหตุสำคัญที่ผลผลิตต้องหยุดชะงัก
 - ๔) แรงงานด้านการเกษตรน้อยลง ขาดคนที่จะเข้ามาทำงานในด้านนี้
 - ๕) การบริโภคในปัจจุบันมีการสูญเสียอาหารจนเกิดเป็นขยะอาหารมากขึ้นเรื่อย ๆ
- ด้วยเหตุนี้จึงเป็นสิ่งที่คนทั้งโลกต้องคอยระวังและพยายามพัฒนาให้เกิดผลลัพธ์เชิงบวกกับทุกประเทศมากที่สุด อาจเป็นนโยบายช่วยเหลือระหว่างกันหรือวิธีใดก็ตาม ขึ้นอยู่กับแนวทางและการวางแผนของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

๒.๓.๔ ประเภท/องค์ประกอบ

องค์ประกอบของความมั่นคงทางอาหาร^{๑๕}

- ๑) การได้รับอาหารที่เพียงพอ ไม่ว่าจะเป็นการผลิตในประเทศหรือการนำเข้ามาจากต่างประเทศ ต้องเพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภคในประเทศของตนเอง

^{๑๔} สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน), ความมั่นคงทางอาหารที่ทุกคนควรได้รับอย่างเพียงพอ, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: https://www.arda.or.th/knowledge_detail.php?id=50 (๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๕).

^{๑๕} สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน), ความมั่นคงทางอาหารที่ทุกคนควรได้รับอย่างเพียงพอ, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: https://www.arda.or.th/knowledge_detail.php?id=50 (๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๕).

๒) การเข้าถึงอาหาร ประชาชนทุกคนมีโอกาสในการเข้าถึงอาหารที่เหมาะสมกับตนเอง แต่ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของโภชนาการที่ดี มีการควบคุมอาหารให้เป็นไปตามกฎหมาย การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

๓) การใช้ประโยชน์จากอาหาร นอกจากการมีอาหารเพียงพอแล้ว ทุกคนยังต้องใช้ประโยชน์จากอาหารที่ทานเข้าไปได้ ตามหลักทางด้านของความปลอดภัยและสุขอนามัย

๔) การมีเสถียรภาพด้านอาหาร การบริหารจัดการมีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะทำให้ประชาชนทุกคนเข้าถึงอาหารได้อย่างเหมาะสม ไม่อดอยาก แม้ว่าจะมีเหตุการณ์วิกฤตฉุกเฉิน เช่น ปัญหาด้านเศรษฐกิจ, สภาพดินฟ้าอากาศ, โรคระบาด หรือแม้กระทั่งการเป็นไปตามวัฏจักรธรรมชาติ เช่น ในช่วงฤดูหนาวของทางยุโรป ทุกคนก็ต้องมีสิทธิ์ได้รับอาหารอย่างเพียงพอที่สุด

ความมั่นคงทางอาหารมีอยู่หลายมิติ แต่ส่วนใหญ่จะเป็นมิติที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งมีตั้งแต่ ๓ มิติ ๔ มิติ ๕ มิติ และ ๗ มิติ ดังนี้

Maxwell และ Smith (1991, อ้างถึงใน ปิยนาล อิมติ, 2547) กล่าวว่าความมั่นคงทางอาหารประกอบด้วย ๓ มิติ คือ

(๑) การมีอยู่ของอาหาร (food availability) หมายถึง การมีปริมาณอาหารที่มีคุณภาพ เหมาะสมอย่างมั่นคงเพียงพอต่อทุกคน กล่าวคือ อาหารนั้นจะต้องสามารถหาได้และมีการนำมาใช้ได้ ทุกเวลา ทุกคนสามารถนำอาหารมาใช้ในการบริโภคได้อย่างเพียงพอ ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ มีความหลากหลายชนิดและสอดคล้องกับวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น การมีอาหารและการหาอาหารได้ นั้นมีเงื่อนไขอยู่ที่ฤดูกาล แหล่งอาหาร และความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ

(๒) การเข้าถึงอาหาร (food accessibility) หมายถึง ทุกคนสามารถเข้าถึงทรัพยากรเพียงพอที่จะนำมาทำเป็นอาหาร การเข้าถึงทรัพยากรที่เหมาะสมสำหรับอาหาร ได้แก่ ที่ดิน น้ำ ป่า ไม้ และ เทคโนโลยี ความสามารถในการเข้าอาหารทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งทางตรงนั้นจะเป็นในส่วนของ ที่ดินทำกินและทางอ้อมจะเป็นการซื้อขายอาหาร ปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าถึงทรัพยากร คือ กฎหมาย ประเพณี การมีอิทธิพลทางอาหาร ทรัพยากรสาธารณะร่วม การมีที่ดิน มีรายได้พอที่จะซื้ออาหาร ราคาของอาหารไม่แพงเกินไป รวมถึงระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

(๓) การใช้อาหารให้เป็นประโยชน์ (food utilization) หมายถึง การใช้อาหารให้ถูกต้องตาม หลักโภชนาการ สุขอนามัย และการดูแลสุขภาพ อาหารจะต้องนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เพื่อ ตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน ตลอดจนอาหารต้องนำมาใช้เพื่อสุขภาพของบุคคล โดยมีคุณค่าทางอาหารโภชนาการ มีความปลอดภัยและไม่มีการปนเปื้อนสารเคมีที่เป็นอันตรายต่อร่างกาย

ความมั่นคงทางอาหารตามแนวคิดของ องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (2549) ประกอบไปด้วย ๔ มิติ คือ

(๑) การมีอาหารเพียงพอ (food availability) หมายถึง การมีอาหารในภาพรวมเพียงพอที่จะบริโภคภายในประเทศ ซึ่งอาจได้มาโดยการผลิตในประเทศหรือนำเข้าจากต่างประเทศด้วย แต่ถ้านำเข้ามากก็มีความเสี่ยงที่จะเกิดความไม่มั่นคงทางอาหารได้

(๒) การเข้าถึงอาหาร (food accessibility) หมายถึง ความสามารถของประชาชนในการ เข้าถึงอาหารโดยการผลิตเองในครัวเรือนหรือซื้อมาบริโภค ดังนั้นการที่ประเทศมีอาหารใน

ภาพรวม เพียงพอ ก็ไม่ใช่เป็นสิ่งที่รับประกันได้ว่าประชาชนทุกคนจะมีอาหารบริโภคอย่างเพียงพอ โดยเฉพาะถ้าหากประชาชนไม่มีรายได้เพียงพอ ในขณะที่อาหารมีราคาแพงหรือภาครัฐไม่มีระบบบริหารจัดการด้านสวัสดิการที่ดีแล้ว ประชาชนบางส่วนก็อาจขาดแคลนอาหารบริโภคได้

(๓) การใช้ประโยชน์จากอาหาร (food utilization) หมายถึง การใช้ประโยชน์หรือการบริโภค อาหารที่ถูกหลักโภชนาการ คือ มีความปลอดภัย หลากหลาย (ครบหมู่) ให้พลังงาน (calories) เพียงพอต่อการเจริญเติบโตของร่างกายและการมีสุขภาพที่แข็งแรง

(๔) การมีเสถียรภาพด้านอาหาร (food stability) หมายถึง ทุกมิติข้างต้นจะต้องมีเสถียรภาพ ด้วย เช่น ไม่ขาดแคลนอาหารในบางปี บางฤดูหรือประชาชนไม่สามารถเข้าถึงอาหารได้ในบางครั้ง รวมทั้งการบริโภคที่ไม่ถูกหลักโภชนาการในบางโอกาส เป็นต้น

อาหาร ๖ มิติ^{๑๖} ได้ให้นิยามความมั่นคงทางอาหารไว้ ประกอบด้วย ๕ มิติ คือ

(๑) การมีปริมาณอาหารเพียงพอสำหรับบริโภคทุกคน ทั้งภายในครอบครัว ชุมชน และชุมชน อื่นๆ

(๒) คุณภาพอาหารปลอดภัย มีความหลากหลายครบถ้วนตามหลักโภชนาการและสอดคล้อง กับวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น

(๓) มีระบบการผลิตที่เกื้อหนุน รักษาความสมดุลของระบบนิเวศที่สร้างให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพและใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม

(๔) มีระบบการจัดการผลผลิตที่สอดคล้อง เหมาะสม เป็นธรรม มีการกระจายอาหารอย่างทั่วถึงทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และประเทศ

(๕) มีความมั่นคงในทรัพยากรเพื่อการผลิตอาหาร ได้แก่ ที่ดิน แหล่งน้ำ ฝืนป่า พันธุกรรม และทรัพยากรอื่นๆ ที่เอื้อให้เกิดความมั่นคงในอาชีพเกษตรกรผู้ผลิต

ศจินทร์ ประชาสันต์^{๑๗} ได้ให้นิยามความมั่นคงทางอาหาร ประกอบด้วย ๗ มิติ คือ

(๑) มิติความเปราะบาง ความเปราะบางเป็นแนวคิดที่สัมพันธ์กับมิติด้านเวลาหรือ “เสถียร ภาพ” ของความมั่นคงทางอาหารอย่างใกล้ชิด ซึ่งความเปราะบางของแต่ละกลุ่มคนมีระดับที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับลักษณะความเสี่ยงและความสามารถในการรับมือกับความเสี่ยงหรือความไม่แน่นอนของ สถานการณ์

(๒) มิติจิตวิทยาและสังคม ความไม่มั่นคงทางอาหารทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกถูกกีดกันหรือ ขาดแคลน หรือทำให้ครัวเรือนรู้สึกกระวนกระวายใจว่าจะมีอาหารเพียงพอหรือไม่ เช่น ไม่อาจบริโภค อาหารได้ ๓ มื้อต่อวัน ไม่อาจเข้าร่วมกิจกรรมหรืองานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับอาหาร ต้องบริโภค อาหารที่ได้มาจากการบริจาค ต้องลักขโมย หรือติดหนี้ชำระค่าอาหาร เป็นต้น ซึ่งนำมาสู่ ปัญหา ความเครียดตามมา

^{๑๖} อาหาร ๖ มิติ, สุภา ไยเมือง, สุจิตรา มาร์ติน, ถาวร สังขชาติ และมนตรี จันทวงศ์, **วนเกษตร เพื่อคนและสิ่งแวดล้อม**, กรุงเทพฯ : เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก, ๒๕๔๕ **หน้า**

^{๑๗} ศจินทร์ ประชาสันต์, **ความมั่นคงทางอาหาร: แนวคิดและตัวชี้วัด**, นนทบุรี: สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, ๒๕๕๕ หน้า ๒๒-๓๙.

(๓) มิติการแก้ไขปัญหาหรือการปรับตัว ในแต่ละครัวเรือนยังมีความกังวลเมื่อเกิดปัญหาความไม่มั่นคงทางอาหาร ซึ่งอาจจะแสดงออกมาทั้งในแง่ของจิตวิทยาและความพยายามแก้ไข ปัญหาใน ลักษณะที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลา

(๔) มิติชุมชน ความมั่นคงทางอาหารของปัจเจกบุคคลและครัวเรือนมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับ บริบทแวดล้อมในชุมชน หากชุมชนมีศักยภาพและความสามารถพึ่งพาและดูแลจัดการด้านอาหาร ได้มากขึ้นก็จะแก้ปัญหาค่าความไม่มั่นคงทางอาหารได้อย่างยั่งยืนขึ้น โดยไม่ต้องพึ่งพิงความช่วยเหลือ แรงกดดันจากแหล่งทุนภายนอกหรือความช่วยเหลือด้านอาหารจากภาครัฐ

(๕) มิติสิทธิทางอาหาร ถือเป็นส่วนสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และจำเป็นจะต้องมีเพื่อ บรรลุสิทธิมนุษยชนด้านอื่นๆ ตามแนวคิดนี้ รัฐแต่ละประเทศจึงมีหน้าที่ที่จะต้องเคารพ ปกป้องและ เติมเต็มสิทธิด้านอาหารของประชาชนโดยการดำเนินการเองภายในหรือร่วมมือกับ ต่างประเทศโดย ผ่านมาตรการที่สำคัญ คือมาตรการทางกฎหมาย

(๖) มิติอุปโภคบริโภคทางอาหาร สิทธิของประชาชนที่จะกำหนดนโยบายเกษตรและอาหาร ของ ตนเอง ที่จะปกป้องและควบคุมการค้าและการผลิตทางการเกษตรภายในประเทศเพื่อที่จะบรรลุ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

(๗) มิติวัฒนธรรม กล่าวได้ว่าวัฒนธรรมกับอาหารมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ทำให้วัฒนธรรมเป็นปัจจัยพื้นฐานที่เชื่อมระหว่างฐานทรัพยากรทางอาหารเข้ากับของความมั่นคงทางอาหารรวมถึงวิถีชีวิต

กล่าวโดยสรุปมิติความมั่นคงทางอาหารโดยทั่วไปมีจุดเริ่มต้นมาจากการประชุมอาหารโลก ซึ่งได้รับการพัฒนาต่อโดยองค์การอาหารและเกษตรแห่งประชาชาติ ทำให้เกิดแนวคิดหรือความหมาย ในเรื่องความมั่นคงทางอาหารที่หลากหลาย นอกจากนี้ยังมีอีกหลายแง่มุมของความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งมิติเหล่านี้จะช่วยให้เห็นรายละเอียดปลีกย่อยของความมั่นคงทางอาหารภาพรวมได้ เข้าใจมากขึ้น

จากมิติทั้งหมดที่กล่าวมาผู้วิจัยกำหนดกรอบประเด็นการศึกษาในชุมชนเกษตรกรใน จังหวัดบุรีรัมย์และสุรินทร์ เป็น ๔ มิติ (๑) การมีอยู่ของอาหาร คือคนในชุมชนมีชนิดและปริมาณอาหารที่มีคุณภาพในการบริโภคอย่างเพียงพอ ทั้งในระดับครัวเรือน ชุมชน (๒) การเข้าถึงอาหาร ทุกคนมีสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรอาหาร ตามความสามารถของแต่ละบุคคลเพื่อให้ได้มาซึ่งอาหารที่เพียงพอ (๓) การจัดการอาหารและแหล่งอาหาร คือการจัดการแหล่งผลิตที่สอดคล้องและเป็นธรรมต่อทุกฝ่าย ซึ่งในการผลิตนั้นจะต้องไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ และถ้าหากชุมชนมีศักยภาพในการดูแลจัดการทรัพยากรที่เหมาะสมและยั่งยืนก็ไม่จำเป็นต้องพึ่งภาครัฐ และทำให้เกิดเสถียรภาพและความมั่นคงทางอาหารด้วย และ (๔) การใช้ประโยชน์อาหาร คือการนำอาหารมาบริโภคให้ถูกต้องตามหลักโภชนาการ มีความปลอดภัย และเพียงพอต่อการเจริญเติบโตของร่างกายและมีสุขภาพแข็งแรง

๒.๓.๕ กระบวนการ/วิธีการของความมั่นคงทางอาหาร^{๑๘}

^{๑๘} วิมลพัชร ประเสริฐศักดิ์, แนวคิดและค่านิยมของความมั่นคงทางอาหาร, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.polsci.tu.ac.th/fileupload/36/24.pdf> หน้าที่ ๔ - ๕ (๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๕).

ทศวรรษที่ ๑๙๗๐: แนวคิดความมั่นคงด้านอาหารกับกระบวนการผลิต ความมั่นคงทางอาหารเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจจากนานาชาติเป็นอย่างมากในช่วง กลางทศวรรษที่ ๑๙๗๐ เนื่องจากสภาวะขาดแคลนอาหารของโลก แต่ในขณะนั้นจุดมุ่งหมายของการแก้ปัญหามุ่งให้ความสำคัญแก่ประเด็นที่ว่า จะผลิตอาหารเพียงพอต่อผู้บริโภคได้อย่างไร แนวคิดความมั่นคงทางอาหารจึงจำกัดอยู่ในกรอบของกระบวนการผลิต กล่าวคือ การผลิตอาหารให้ได้มากเพียงพอกับความ ต้องการของผู้บริโภคในราคาที่มีเสถียรภาพเป็นสำคัญ ดังนั้นหลายประเทศจึงได้นำแนวคิดการปฏิวัติเขียว (Green Revolution) หรือการทำเกษตรแผนใหม่ เข้ามาปรับใช้กับการพัฒนาด้านเกษตรทำให้ มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตจากการเกษตรแบบยังชีพไปเป็นการทำเกษตรเพื่ออุตสาหกรรม เพื่อให้ มีปริมาณอาหารเพียงพอกับประชากรโลก ทั้งนี้การปฏิวัติเขียวได้นำความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีมาใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ไม่ว่าจะเป็นการใช้พันธุ์พืชใหม่ที่ให้ผลผลิตสูง (New crop cultivars) การชลประทาน (Irrigation) เพื่อให้ปลูกพืชได้ในฤดูแล้งหรือสามารถผลิตได้ในทุกช่วงเวลาและมีผลผลิตอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการใช้สารเคมีทางการเกษตรจำพวกปุ๋ยเคมี (Fertilizer) สารเคมีกำจัดศัตรูพืช (Pesticide) และการใช้เครื่องจักรกลการเกษตร (Mechanization) มาช่วยในการผลิตสินค้าเกษตรให้ได้ในปริมาณมาก บุคคลสำคัญที่มีบทบาทเด่น ต่อแนวคิดการปฏิวัติเขียว คือ Norman Borlaug แนวคิดของเขาได้เปลี่ยนโฉมการเกษตรสู่การเพาะปลูกให้ได้ผลผลิตสูง รวมทั้งสร้างนวัตกรรมที่ช่วยผลิตอาหารให้แก่มนุษย์ได้เพิ่มขึ้นเป็น ๒ เท่า ระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๖๐ - ๑๙๘๐ ผู้เชี่ยวชาญจำนวนมากได้ให้เครดิตแก่การปฏิวัติ เขียวของบอร์ลอก ว่า การปฏิวัติเขียวช่วยเบนเข็มความมอดอยากของโลกในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 20 และช่วยชีวิตผู้คนซึ่งอาจจะมากถึงพันล้านคนไว้ นอร์แมน บอร์ลอกได้ตั้งศูนย์ปรับปรุงข้าวโพดและข้าวสาลีนานาชาติ (International Maize and Wheat Improvement Center) ในเม็กซิโกขึ้นใน ปี ค.ศ. ๑๙๖๔ และได้ใช้เวลากว่า ๑๐ ปีในการพัฒนาข้าวสาลีหลากหลายสายพันธุ์ที่มีความต้านทานโรค และให้ผลผลิตมากกว่าสายพันธุ์ดั้งเดิม หลังจากนั้นเขาได้นำข้าวสาลีเหล่านั้น พร้อมด้วยข้าวเจ้า และข้าวโพดที่ผ่านการปรับปรุงพันธุ์คล้ายๆ กันมายังเอเชียตะวันออกเฉียง อเมิกาใต้และแอฟริกา โดยมีปากีสถานและอินเดียที่ได้ประโยชน์จากเมล็ดพันธุ์สายพันธุ์ใหม่มากที่สุด ทำให้มีผลผลิตเพิ่มมากขึ้นถึง ๔ เท่า

ผลงานด้านการปฏิวัติเขียวที่ช่วยผลิตอาหารให้เพียงพอต่อประชากรโลกที่เพิ่มสูงขึ้น ได้กลายเป็นผลงานโดดเด่น ที่ทำให้นอร์แมน บอร์ลอกได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพในปี ค.ศ.๑๙๗๐ และเขาได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีอาหารที่เพียงพอไว้ว่า

“We must recognize the fact that adequate food is only the first requisite for life. For a decent and humane life we must also provide an opportunity for good education, remunerative employment, comfortable housing, good clothing, and effective and compassionate medical care.”

(เราต้องตระหนักว่าอาหารที่เพียงพอเป็นเพียงสิ่งทีจำเป็นสำหรับชีวิต เพื่อชีวิตที่ดีและมีมนุษยธรรม เรายังต้องให้โอกาสในการศึกษาที่ดี การจ้างงานที่ได้รับค่าตอบแทน ที่อยู่อาศัยที่ สะดวกสบาย เสื้อผ้าที่ดี และการรักษาพยาบาลที่มีประสิทธิภาพและมีความเห็นอกเห็นใจ)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่านอร์แมน บอร์ลอกจะยอมรับถึงความสำเร็จของการปฏิวัติเขียวที่ช่วยให้ประชากรหลายร้อยล้านคนมีอาหารเพียงพอ แต่เขาก็ได้ตระหนักถึงหัวใจสำคัญของการแก้ปัญหาความยากจนว่า คือการลดความอดอยากและหิวโหยซึ่งยังคงเป็นปัญหาที่ยังไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ นอร์แมน บอร์ลอกได้กล่าวไว้ระหว่างการบรรยายวัลโนเบลในปี ค.ศ. ๑๙๗๐ ว่า แม้ว่าการปฏิวัติเขียวจะช่วยเพิ่มปริมาณผลผลิตแต่ก็มีผลกระทบที่เกิดขึ้นหลายประการจากการใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงและการพุ่งเป้าไปที่การเพิ่มผลผลิตในพืชเพียงไม่กี่ชนิดที่ให้ประโยชน์แก่เจ้าของที่เพาะปลูกขนาดใหญ่ ทั้งที่จริงแล้วเป้าหมายสำคัญควรมุ่งเน้นไปที่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของผู้คน นอกจากนั้นเขายังสนับสนุนให้รัฐบาลประเทศต่างๆ กำหนดนโยบายที่เป็นประโยชน์เชิงเศรษฐกิจต่อเกษตรกร และปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานให้เกษตรกรเข้าถึงตลาดได้ และสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมของโลก เช่น การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศโลกได้ด้วย

๒.๓.๖ การประยุกต์ใช้ของควมมั่นคงทางอาหาร^{๑๙}

ความมั่นคงทางอาหารกับความปลอดภัยทางอาหาร ในทศวรรษที่ 1990 แนวคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหารได้ครอบคลุมไปถึงเรื่องคุณค่าของ อาหาร โภชนาการ ความปลอดภัยและความสมดุลทางอาหาร โดยนักวิชาการและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ หันมาให้ความสำคัญในเรื่องการบริโภคอาหารอย่างมีประโยชน์ ถูกสุขลักษณะ มีคุณภาพและ ความปลอดภัย เพื่อ สุขภาพที่ดีของประชากรโลก งานวิจัยของ Dreze Jean และ Amartya Sen เรื่อง Hunger and Public Action ระบุว่าประเด็นเรื่องสุขภาพและโภชนาการควรถูกนำมาใช้วิเคราะห์เพื่อ แก้ไขปัญหาความอดอยากและภาวะขาดแคลนอาหารของประชาชนด้วย ขณะที่องค์การ UNICEF ได้ ระบุว่าอาหารเป็นปัจจัยสำคัญของสาเหตุการเกิดภาวะทุพโภชนาการในแม่และเด็กซึ่งเกิดจากการ บริโภคอาหารที่ไม่ถูกสุขลักษณะ และไม่มีหลากหลายทางอาหาร นอกจากนั้น กรมการเกษตรของ สหรัฐอเมริกา (United States Department of Agriculture --- USDA) ยังได้ชี้ว่า ความมั่นคงทาง อาหารเกิดขึ้นเมื่อสมาชิกในครอบครัวทั้งหมดสามารถเข้าถึงอาหารอย่างเพียงพอในทุกเวลา และดำเนินการได้เองเพื่อความมีสุขภาวะที่ดี ดังนั้นความมั่นคงทางอาหารจึงประกอบด้วย การมีอาหาร เพียงพอ ปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการ

เนื่องจากแนวคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหารถูกพัฒนามาจากความแตกต่างด้านแนวทาง การมองปัญหา ทั้งทางกายภาพ ทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม โดยทุกฝ่ายต้องการแก้ไขปัญหานั้น ทุกระดับทั้งในเชิงโครงสร้างและความต้องการระบุเป้าหมายของแนวทางการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งเรื่อง กระบวนการผลิต การเข้าถึงอาหาร และความปลอดภัยทางอาหาร ดังนั้นในปี ค.ศ. ๑๙๙๖ ชุมชน ระหว่างประเทศจึงได้จัดให้มีการจัดประชุมสุดยอดว่าด้วยอาหารโลก (World Food Summit) ขึ้น ซึ่งที่ประชุมได้ให้คำนิยามความมั่นคงทางอาหารที่มีความซับซ้อนมากขึ้นโดยได้พยายามเชื่อมโยงแนวคิดต่างๆ ไว้อย่างครอบคลุมว่า

“Food security, at the individual, household, national, regional and global levels (is achieved) when all people at all times have physical and economic

^{๑๙} วิรลพัชร ประเสริฐศักดิ์, แนวคิดและค่านิยมของความมั่นคงทางอาหาร, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.polsci.tu.ac.th/fileupload/36/24.pdf> หน้าที่ ๗ (๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๕)

access to sufficient, safe and nutritious foods to meet their dietary needs and food preferences for an active healthy life.”

(ความมั่นคงด้านอาหารในระดับบุคคล คราวเรือน ระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับโลก (บรรลุได้) เมื่อทุกคนสามารถเข้าถึงอาหารที่เพียงพอ ปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการทั้งทางกายภาพและทางเศรษฐกิจตลอดเวลา เพื่อตอบสนองความต้องการด้านอาหารและความชอบด้านอาหารเพื่อชีวิตที่มีสุขภาพดี)

๒.๔ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนในยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี

๒.๔.๑ ที่มาของแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี^{๒๐}

โดยที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๖๕ กำหนดให้รัฐพึงจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ตามหลักธรรมาภิบาลเพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการกันเพื่อให้เกิดเป็นพลังผลักดันร่วมกันไปสู่เป้าหมายดังกล่าว โดยให้เป็นไปตามที่ กำหนดในกฎหมายว่าด้วยการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ และต่อมาได้มีการตราพระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ โดยกำหนดให้มีการแต่งตั้ง คณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อรับผิดชอบในการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติ กำหนดวิธีการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติ ในการติดตาม การตรวจสอบ และการประเมินผล รวมทั้งกำหนดมาตรการส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนทุกภาคส่วนดำเนินการให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ

เพื่อให้เป็นไปตามที่กำหนดในพระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ คณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติได้แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติด้านต่าง ๆ รวม ๖ คณะ เพื่อรับผิดชอบในการดำเนินการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนด ตลอดจนได้จัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและหน่วยงานของรัฐ ที่เกี่ยวข้องอย่างกว้างขวาง เพื่อประกอบการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติตามที่ กฎหมายกำหนด

ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๘๐) เป็นยุทธศาสตร์ชาติ ฉบับแรกของประเทศไทยตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งจะต้องนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้ประเทศไทยบรรลุวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อความสุขของคนไทยทุกคน

๒.๔.๒ ความหมาย

ยุทธศาสตร์ชาติ หมายถึง ยุทธศาสตร์ชาติตามกฎหมายว่าด้วยการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ ซึ่งเป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามหลักธรรมาภิบาล เพื่อใช้เป็น กรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการกันเพื่อให้เกิดเป็นพลัง ผลักดันร่วมกันไปสู่เป้าหมายดังกล่าว (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐ หมวด ๖ แนวนโยบายแห่งรัฐ มาตรา ๖๕)

^{๒๐} สำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐ (ฉบับย่อ), [ออนไลน์] แหล่งที่: https://www.nesdc.go.th/download/document/SAC/NS_SumPlanOct2018.pdf หน้า คำนำ, (๑๕ ต.ค. ๒๕๖๕).

โดยในด้าน “ความยั่งยืน” ในยุทธศาสตร์ชาตินั้น หมายถึง การพัฒนาที่สามารถสร้างความเจริญ รายได้และคุณภาพชีวิตของประชาชนให้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจที่อยู่บนหลักการใช้การรักษาและการฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ไม่ใช่ทรัพยากรธรรมชาติจนเกินพอดีไม่สร้างมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมจนเกินความสามารถในการรองรับและเยียวยาของระบบนิเวศน์ การผลิตและการบริโภคเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (Sustainable Development Goals: SDGs) ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้นและสิ่งแวดล้อมมีคุณภาพดีขึ้น คนมีความ รับผิดชอบ ต่อสังคม มีความเอื้ออาทร เสียสละเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม รัฐบาลมีนโยบายที่มุ่งประโยชน์ส่วนรวมอย่างยั่งยืน และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนและทุกภาคส่วน ในสังคมยึดถือและปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาในระดับอย่างสมดุล มีเสถียรภาพ และยั่งยืน

๒.๔.๓ หลักการสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนในยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี^{๒๑}

ในปัจจุบันประเทศไทยยังคงมีประเด็นความท้าทายการพัฒนาในหลายมิติ ทั้งในมิติเศรษฐกิจที่โครงสร้างเศรษฐกิจยังไม่สามารถขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมอย่างเต็มที่ ผลผลิตการผลิตของภาคบริการและภาคเกษตรยังอยู่ในระดับต่ำ คุณภาพและสมรรถนะของแรงงานที่ยังไม่สอดคล้องกับความต้องการในการขับเคลื่อนการพัฒนาของประเทศ มิติทางสังคมที่การยกระดับรายได้ของประชาชน การแก้ปัญหาด้านความยากจนและความเหลื่อมล้ำ การพัฒนาคุณภาพการให้บริการและการขยายโอกาสในการเข้าถึงระบบบริการสาธารณะยังคงมีช่องว่างที่สามารถพัฒนาต่อไปได้ มิติสิ่งแวดล้อม ที่การฟื้นฟูและรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมยังเป็นประเด็นสำคัญสำหรับการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน และมิติของการบริหารจัดการภาครัฐที่ยังขาดความต่อเนื่องและความยืดหยุ่นในการตอบสนองความต้องการในการแก้ปัญหาของประชาชนได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ ยังมีสถานการณ์ที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่มีสัดส่วนประชากรวัยแรงงานลดลงและประชากร สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแบบก้าวกระโดด ความท้าทายใหม่ ๆ ซึ่งมาจากการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ทั้งด้านความมั่นคงและเศรษฐกิจ การเชื่อมโยงกันอย่างซับซ้อนจากการรวมกลุ่มภายในภูมิภาคและการเปิดเสรีด้านต่าง ๆ ตลอดจน การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ ซึ่งสถานการณ์ ดังกล่าวจะก่อให้เกิดความท้าทายในการพัฒนาประเทศทั้งในมิติความมั่นคง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ดังนั้นประเทศไทยจำเป็นต้องมีการวางแผนยุทธศาสตร์ ด้านต่าง ๆ ที่รอบคอบและครอบคลุมเพื่อเป็นกรอบในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ ให้เจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

๒.๔.๔ ประเภท/องค์ประกอบของการพัฒนาที่ยั่งยืนในยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี^{๒๒}

^{๒๑} สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. ๒๕๖๑ – ๒๕๘๐ (ฉบับย่อ), [ออนไลน์] แหล่งที่มา: https://www.nesdc.go.th/download/document/SAC/NS_SumPlanOct2018.pdf ๒๕๖๕ หน้า ๑.

^{๒๒} สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. ๒๕๖๑ – ๒๕๘๐ (ฉบับย่อ), [ออนไลน์] แหล่งที่มา: https://www.nesdc.go.th/download/document/SAC/NS_SumPlanOct2018.pdf, ๒๕๖๕ หน้า ๒.

วิสัยทัศน์ประเทศคือ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศ ที่พัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” โดยมีเป้าหมายการพัฒนาประเทศ คือ “ประเทศชาติมั่นคง ประชาชนมีความสุข เศรษฐกิจพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สังคมเป็นธรรม ฐานทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืน” โดยยกระดับศักยภาพของ ประเทศในหลากหลายมิติ พัฒนาคมนาคมในทุกมิติ และในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดี เก่ง และมีคุณภาพ สร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม สร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิต ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และมีภาครัฐของประชาชนเพื่อประชาชนและประโยชน์ส่วนรวม โดยการประเมินผลการพัฒนาตามยุทธศาสตร์ชาติ ประกอบด้วย

- ๑) ความอยู่ดีมีสุขของคนไทยและสังคมไทย
- ๒) ชีตความสามารถในการแข่งขัน การพัฒนาเศรษฐกิจและการกระจายรายได้
- ๓) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศ
- ๔) ความเท่าเทียมและความเสมอภาคของสังคม
- ๕) ความหลากหลายทางชีวภาพ คุณภาพสิ่งแวดล้อม และความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ

๖) ประสิทธิภาพการบริหารจัดการและการเข้าถึงการให้บริการของภาครัฐ

การพัฒนาประเทศในช่วงระยะเวลาของยุทธศาสตร์ชาติ จะมุ่งเน้น การสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยประกอบด้วย ๖ ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้าง ความสามารถในการแข่งขัน ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพ ทรัพยากรมนุษย์ ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และ ยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ

๒.๔.๕ กระบวนการ/วิธีการ

ยุทธศาสตร์ ๒๐ ปี ประกอบด้วย^{๒๓}

๑) ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง

โดยประเด็น ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง ประกอบด้วย ๕ ประเด็น ได้แก่

๑. การรักษาความสงบภายในประเทศ เพื่อสร้างเสริมความสงบเรียบร้อย และสันติสุขให้เกิดขึ้นกับประเทศชาติบ้านเมือง

๒. การป้องกันและแก้ไขปัญหามีผลกระทบต่อความมั่นคง เพื่อแก้ไข ปัญหาเดิมและป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาใหม่เกิดขึ้น

๓. การพัฒนาศักยภาพของประเทศให้พร้อมเผชิญภัยคุกคามที่กระทบต่อ ความมั่นคงของชาติ เพื่อยกระดับขีดความสามารถของกองทัพและหน่วยงานด้าน ความมั่นคง

^{๒๓} สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. ๒๕๖๑ – ๒๕๘๐ (ฉบับย่อ), [ออนไลน์] แหล่งที่มา: https://www.nesdc.go.th/download/document/SAC/NS_SumPlanOct2018.pdf, ๒๕๖๕ หน้า ๔-๑๕.

๕. การพัฒนากลไกการบริหารจัดการความมั่นคงแบบองค์รวม เพื่อให้กลไกสำคัญต่าง ๆ ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการใช้หลักธรรมาภิบาล และ การบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด

๒) ยุทธศาสตร์ชาติ ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน

โดยประเด็นยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ประกอบด้วย ๕ ประเด็น ได้แก่

๑. การเกษตรสร้างมูลค่า ให้ความสำคัญกับการเพิ่มผลิตภาพการผลิต ทั้งเชิงปริมาณและมูลค่า และความหลากหลายของสินค้าเกษตร

๒. อุตสาหกรรมและบริการแห่งอนาคต โดยสร้างอุตสาหกรรมและบริการแห่งอนาคตที่ขับเคลื่อนประเทศไทยไปสู่ประเทศที่พัฒนาแล้วด้วยนวัตกรรมและเทคโนโลยีแห่งอนาคต

๓. สร้างความหลากหลายด้านการท่องเที่ยว โดยการรักษาการเป็นจุดหมายปลายทางที่สำคัญของการท่องเที่ยวระดับโลกที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวทุกระดับ และเพิ่มสัดส่วนของนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพสูง

๔. โครงสร้างพื้นฐาน เชื่อมไทย เชื่อมโลก ครอบคลุมถึงโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพในด้านโครงข่ายคมนาคม พื้นที่และเมือง รวมถึงเทคโนโลยี ตลอดจนโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ

๕. พัฒนาเศรษฐกิจบนพื้นฐานผู้ประกอบการยุคใหม่ สร้างและพัฒนาผู้ประกอบการยุคใหม่ ที่มีทักษะและจิตวิญญาณของการเป็นผู้ประกอบการที่มีความสามารถในการแข่งขันและมีอัตลักษณ์ชัดเจน

๓) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์

โดยประเด็นยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้าง ศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ประกอบด้วย ๗ ประเด็น ได้แก่

๑. การปรับเปลี่ยนค่านิยมและวัฒนธรรม มุ่งเน้นให้สถาบันทางสังคมร่วมปลูกฝังค่านิยมและวัฒนธรรมที่พึงประสงค์

๒. การพัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิต มุ่งเน้นการพัฒนาคนเชิงคุณภาพในทุกช่วงวัย

๓. ปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ ๒๑ มุ่งเน้นผู้เรียนให้มีทักษะการเรียนรู้และมีใจใฝ่เรียนรู้ตลอดเวลา

๔. การตระหนักถึงพหุปัญญาของมนุษย์ที่หลากหลาย

๖. การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์

๗. การเสริมสร้างศักยภาพการกีฬาในการสร้างคุณค่าทางสังคมและพัฒนาประเทศ

๔) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม

โดยประเด็นยุทธศาสตร์ชาติด้าน การสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ประกอบด้วย ๔ ประเด็น ได้แก่

๑. การลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความเป็นธรรมในทุกมิติ
๒. การกระจายศูนย์กลางความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคมและเทคโนโลยี
๓. การเสริมสร้างพลังทางสังคม
๔. การเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนา การพึ่งตนเองและการจัดการตนเอง

๕) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโต บนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

โดยประเด็นยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย ๖ ประเด็น ได้แก่

๑. สร้างการเติบโตอย่างยั่งยืนบนสังคมเศรษฐกิจสีเขียว
๒. สร้างการเติบโตอย่างยั่งยืนบนสังคมเศรษฐกิจภาคทะเล
๓. สร้างการเติบโตอย่างยั่งยืนบนสังคมที่เป็นมิตรต่อสภาพภูมิอากาศ
๔. พัฒนาพื้นที่เมือง ชนบท เกษตรกรรมและอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ มุ่งเน้นความเป็นเมืองที่เติบโตอย่างต่อเนื่อง
๕. พัฒนาความมั่นคงน้ำ พลังงาน และเกษตรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม
๖. ยกระดับกระบวนการตัดสินใจกำหนดอนาคตประเทศ

๖) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุล และพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ

โดยประเด็น ยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ ประกอบด้วย ๘ ประเด็น ได้แก่

๑. ภาครัฐที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง ตอบสนองความต้องการ และให้บริการอย่างสะดวกรวดเร็ว โปร่งใส
๒. ภาครัฐบริหารงานแบบบูรณาการโดยมียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมาย และเชื่อมโยงการพัฒนาในทุกระดับ ทุกประเด็น ทุกภารกิจ และทุกพื้นที่
๓. ภาครัฐมีขนาดเล็ก gọn เหมาะสมกับภารกิจ ส่งเสริมให้ประชาชนและทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ
๔. ภาครัฐมีความทันสมัย
๕. บุคลากรภาครัฐเป็นคนดีและเก่ง ยึดหลักคุณธรรม จริยธรรม มีจิตสำนึก มีความสามารถสูง มุ่งมั่น และเป็นมืออาชีพ
๖. ภาครัฐมีความโปร่งใส ปลอดการทุจริตและประพฤติมิชอบ
๗. กฎหมายมีความสอดคล้องเหมาะสมกับบริบทต่าง ๆ และมีเท่าที่จำเป็น
๘. กระบวนการยุติธรรมเคารพสิทธิมนุษยชนและปฏิบัติต่อประชาชนโดยเสมอภาค

ภาค

๒.๔.๖ การประยุกต์ใช้การพัฒนาที่ยั่งยืนในยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี^{๒๔}

^{๒๔} สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. ๒๕๖๑ – ๒๕๘๐ (ฉบับย่อ), [ออนไลน์] แหล่งที่มา: https://www.nesdc.go.th/download/document/SAC/NS_SumPlanOct2018.pdf, ๒๕๖๕ หน้า ๓.

วิสัยทัศน์ประเทศไทย ๒๕๘๐ “ประเทศไทยมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”

ประเทศไทยมั่นคง ประชาชนมีความสุข, ยกกระดับศักยภาพในหลากหลายมิติ เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง, พัฒนาคนในทุกมิติและในทุกช่วงวัย ให้เป็นคนดีและมีคุณภาพ, สร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม, สร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม, ภาครัฐของประชาชน เพื่อประชาชนและประโยชน์ส่วนรวม

๑) **มั่นคง** มีความมั่นคงปลอดภัยจากภัยและการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศ และมีความมั่นคงในทุกมิติ ทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและการเมือง, ประเทศมีความมั่นคงในเอกราชและอธิปไตย, สังคมมีความปรองดองและความสามัคคี ประชาชนมีความมั่นคงในชีวิต มีงานและรายได้ที่มั่นคง มีที่อยู่อาศัยและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

๒) **มั่งคั่ง** ประเทศไทยมีการขยายตัวของเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง ยกกระดับเข้าสู่กลุ่มประเทศรายได้สูง ความเหลื่อมล้ำของการพัฒนาลดลง ประชากรได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเท่าเทียมกัน, เศรษฐกิจมีความสามารถในการแข่งขันสูง สร้างเศรษฐกิจและสังคมแห่งอนาคต และเป็นจุดสำคัญของการเชื่อมโยงในภูมิภาคทั้งการคมนาคมขนส่ง การผลิต การค้า การลงทุน, มีความสมบูรณ์ในทุนที่จะสามารถสร้างการพัฒนาต่อเนื่อง อาทิ ทุนมนุษย์ ทุนทางปัญญา ทุนทางการเงินและทุนอื่นๆ

๓) **ยั่งยืน** การพัฒนาที่สามารถสร้างความเจริญด้วยรายได้ และคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างต่อเนื่อง โดยไม่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติเกินพอดี ไม่สร้างมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม, มีการผลิตและการบริโภคเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และสอดคล้องกับกฎระเบียบของประชาคมโลก, คนมีความรับผิดชอบต่อสังคม มุ่งประโยชน์ส่วนรวมอย่างยั่งยืน ทุกภาคส่วนในสังคมยึดถือและปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๕ แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

๒.๕.๑ ที่มาของแนวคิด

ประเทศไทยได้มีการริเริ่มจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจของชาติมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๒ ในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ได้ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรกขึ้น ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ มีระยะเวลาของแผน ๖ ปี โดยที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่อ ๆ มา มีระยะเวลาของแผน ๕ ปี หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดทำแผน คือสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยปัจจุบันประเทศไทยกำลังอยู่ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๓ (พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๖๙)

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ เป็นแผนพัฒนาประเทศในระยะ ๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔) ซึ่งแปลง ยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๗๙) สู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้นทิศทางการพัฒนา ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ จึงมุ่งเตรียมความพร้อมและวางรากฐานในการยกระดับประเทศไทยให้เป็น ประเทศที่พัฒนาแล้ว มีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีกรอบวิสัยทัศน์และเป้าหมายอนาคตประเทศไทยในปี ๒๕๗๙ ซึ่ง

กำหนดไว้ในยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปีเป็นกรอบ ที่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ มุ่งตอบสนอง วัตถุประสงค์และเป้าหมายการพัฒนาที่กำหนดภายใต้ระยะเวลา ๕ ปี ต่อจากนี้ไปพิจารณาจากการ ประเมินสภาพแวดล้อมการพัฒนาทั้งจากภายนอกและภายในประเทศที่บ่งชี้ถึง จุดแข็งและจุดอ่อน ของประเทศ และการสะท้อนถึงโอกาสและความเสี่ยงในการที่จะผลักดันขับเคลื่อนให้ การพัฒนาใน ด้านต่างๆ บรรลุผลได้ในระยะเวลา ๕ ปีแรกของยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปีทั้งนี้โดยได้คำนึงถึง การ ต่อยอดให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างต่อเนื่องภายใต้แผนพัฒนาฯ ฉบับต่อไป^{๒๕}

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔) ได้จัดทำ ขึ้นในช่วงเวลา ของการปฏิรูปประเทศท่ามกลางสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและ เชื่อมโยงกันใกล้ชิดกันมากขึ้น โดยได้น้อมนำหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำ ทางในการพัฒนาประเทศต่อเนื่องจาก แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙-๑๑ เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันและช่วย ให้สังคมไทยสามารถยืนหยัดอยู่ได้อย่างมั่นคง เกิดภูมิคุ้มกัน และมีการบริหารจัดการความเสี่ยงอย่าง เหมาะสม ส่งผลให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและ ยั่งยืน

ในการจัดทำแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ครั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ (สศช.) ได้จัดทำบนพื้นฐานของยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙) ซึ่งเป็นแผนแม่บทหลักของการพัฒนาประเทศ และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) รวมทั้งการปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย ๔.๐ ตลอดจน ประเด็นการปฏิรูปประเทศ นอกจากนั้น ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุก ภาคส่วนทั้งในระดับกลุ่มอาชีพ ระดับภาค และระดับประเทศในทุกขั้นตอนของแผนฯ อย่าง กว้างขวางและต่อเนื่องเพื่อร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาประเทศ รวมทั้งร่วมจัดทำ รายละเอียดยุทธศาสตร์ของแผนฯ เพื่อมุ่งสู่ “ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน”

การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ จึงเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญในการ เชื่อมต่อกับ ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปีในลักษณะการแปลงยุทธศาสตร์ระยะยาวสู่การปฏิบัติ โดยในแต่ ละยุทธศาสตร์ของ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ได้กำหนดประเด็นการพัฒนา พร้อมทั้งแผนงาน/ โครงการสำคัญที่ต้องดำเนินการให้ เห็นผลเป็นรูปธรรมในช่วง ๕ ปีแรกของการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ ชาติเพื่อเตรียมความพร้อมคน สังคม และ ระบบเศรษฐกิจของประเทศให้สามารถปรับตัวรองรับ ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม ขณะเดียวกันยังได้กำหนดแนวคิดและกลไกการ ขับเคลื่อนและติดตามประเมินผลที่ชัดเจนเพื่อกำกับให้ การพัฒนาเป็นไปอย่างมีทิศทางและเกิด ประสิทธิภาพ นำไปสู่การพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขที่ยั่งยืนของสังคมไทย^{๒๖}

๒.๕.๒ ความหมาย

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติคือการกำหนดแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ เพื่อให้ประชาชนมีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยการเข้ามามีส่วนร่วมของ ประชาชนทุกขั้นตอนอย่างเป็นระบบ

^{๒๕} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔, หน้า ๓-๔.

^{๒๖} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔, หน้า คำนำ.

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติถือเป็นแผนระดับชาติที่มีความสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ในการวางแผนการทำงานของหน่วยงานราชการ และภาคเอกชนจะต้องคำนึงถึงความสอดคล้องกับแผนดังกล่าว โดยปัจจุบันประเทศไทยอยู่ระหว่างการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๓ เพื่อใช้ในปี่งบประมาณ ๒๕๖๖ – ๒๕๗๐ ทดแทนแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ที่กำลังจะสิ้นสุดอายุในปีหน้า

หลักการสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๖๔)

การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ จะมุ่งบรรลุเป้าหมายในระยะ ๕ ปี ที่จะสามารถต่อยอดในระยะต่อไปเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาระยะยาวตามยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปีโดยมี หลักการสำคัญของแผนพัฒนาฯ ดังนี้

๑. ยึด “หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ต่อเนื่องมาตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ เพื่อให้เกิดบูรณาการการพัฒนาในทุกมิติอย่างสมเหตุสมผล มีความพอประมาณ และมีระบบภูมิคุ้มกันและการบริหารจัดการความเสี่ยงที่ดีซึ่งเป็นเงื่อนไขจำเป็นสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยมุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์ สังคมไทยเป็นสังคมคุณภาพ สร้างโอกาสและมีที่ยืนให้กับทุกคนในสังคมได้ดำเนินชีวิตที่ดีมีความสุขและอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ ในขณะที่ระบบเศรษฐกิจของประเทศก็เจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง มีคุณภาพ และมีเสถียรภาพ การกระจายความมั่งคั่งอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม เป็นการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม รักษาความหลากหลายทางชีวภาพ ชุมชนวิถีชีวิต ค่านิยม ประเพณีและวัฒนธรรม

๒. ยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” มุ่งสร้างคุณภาพชีวิตและสุขภาวะที่ดีสำหรับคนไทย พัฒนาคนให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์มีวินัย ใฝ่รู้ มีความรู้ มีทักษะ มีความคิดสร้างสรรค์ มีทัศนคติที่ดี รับผิดชอบต่อสังคม มีจริยธรรมและคุณธรรม พัฒนาคนทุกช่วงวัยและเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพ รวมถึงการสร้างคนให้ใช้ประโยชน์และอยู่กับสิ่งแวดล้อมอย่างเกื้อกูล อนุรักษ์ฟื้นฟู ใช้ประโยชน์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม

๓. ยึด “วิสัยทัศน์ภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี” มาเป็นกรอบของวิสัยทัศน์ประเทศไทย ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ วิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” หรือเป็นคติพจน์ประจำชาติว่า “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” โดย ที่วิสัยทัศน์ดังกล่าวสนองต่อผลประโยชน์แห่งชาติ ได้แก่ การมีเอกราชอธิปไตย และบูรณาภาพแห่ง เขตอำนาจรัฐ การดำรงอยู่อย่างมั่นคงยั่งยืนของสถาบันหลักของชาติ การดำรงอยู่อย่างมั่นคงของชาติและ ประชาชนจากภัยคุกคามทุกรูปแบบ การอยู่ร่วมกันในชาติอย่างสันติสุขเป็นปึกแผ่นมีความมั่นคงทางสังคม ท่ามกลางพหุสังคมและการมีเกียรติและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ความเจริญเติบโตของชาติ ความเป็นธรรม และความอยู่ดีมีสุขของประชาชน ความยั่งยืนของฐานทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ความมั่นคงทางพลังงาน อาหารและน้ำ ความสามารถในการรักษาผลประโยชน์ของชาติภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อม ระหว่างประเทศและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติประสานสอดคล้องกันด้านความมั่นคงในประชาคมอาเซียนและ ประชาคมโลกอย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรีประเทศไทยไม่เป็นภาระของโลกและสามารถเกื้อกูลประเทศที่มี ศักยภาพทางเศรษฐกิจดีกว่า

๔. ยึด “เป้าหมายอนาคตประเทศไทยปี ๒๕๗๙” ที่เป็นเป้าหมายในยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี มาเป็นกรอบในการกำหนดเป้าหมายที่จะบรรลุใน ๕ ปีแรกและเป้าหมายในระดับย่อยลงมา โดยที่เป้าหมาย และตัวชี้วัดในด้านต่างๆ มีความสอดคล้องกับกรอบเป้าหมายที่ยั่งยืน (SDGs) ทั้งนี้ เป้าหมายประเทศไทยใน ปี ๒๕๗๙ ซึ่งเป็นที่ยอมรับร่วมกันนั้นพิจารณาจากทั้งประเด็นหลักและลักษณะของการพัฒนา ลักษณะฐานการผลิตและบริการสำคัญของประเทศ ลักษณะของคนไทยและสังคมไทยที่พึงปรารถนา และกลุ่มเป้าหมายในสังคมไทย โดยกำหนดไว้ดังนี้ “เศรษฐกิจและสังคมไทยมีการพัฒนาอย่างมั่นคงและยั่งยืนบนฐานการพัฒนาที่ยั่งยืน สังคมไทยเป็นสังคมที่เป็นธรรมมีความเหลื่อมล้ำน้อย คนไทยเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นพลเมืองที่มีวินัย ตื่นรู้และเรียนรู้ได้ด้วยตนเองตลอดชีวิต มีความรู้ มีทักษะและทัศนคติที่เป็นค่านิยมที่ดี มีสุขภาพร่างกายและจิตใจที่สมบูรณ์ มีความเจริญเติบโตทางจิตวิญญาณ มีจิตสาธารณะและทำประโยชน์ต่อส่วนรวม มีความเป็นพลเมืองไทย พลเมืองอาเซียน และพลเมืองโลก ประเทศไทยมีบทบาทที่สำคัญในเวทีนานาชาติ ระบบเศรษฐกิจตั้งอยู่บนฐานของการใช้นวัตกรรมนำดิจิทัล สามารถแข่งขันในการผลิตได้และค้าขายเป็นมีความเป็นสังคมประกอบการ มีฐานการผลิตและบริการที่มีคุณภาพและรูปแบบที่โดดเด่นเป็นที่ต้องการในตลาดโลก เป็นฐานการผลิตและบริการที่สำคัญ เช่น การให้บริการคุณภาพทั้งด้านการเงิน ระบบโลจิสติกส์ บริการด้านสุขภาพ และท่องเที่ยวคุณภาพ เป็นครัวโลกของอาหารคุณภาพและปลอดภัย เป็นฐานอุตสาหกรรมและบริการ อัจฉริยะที่เป็นอุตสาหกรรมแห่งอนาคตที่ใช้นวัตกรรม ทูมนมนุษย์ทักษะสูงและเทคโนโลยีอัจฉริยะมาต่อยอด ฐานการผลิตและบริการที่มีศักยภาพในปัจจุบันและพัฒนาฐานการผลิตและบริการใหม่ๆ เพื่อนำประเทศไทยไปสู่การมีระบบเศรษฐกิจ สังคม และประชาชนที่มีความเป็นอัจฉริยะ”

๕. ยึด “หลักการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการเจริญเติบโต จากการเพิ่มผลิตภาพการผลิตบนฐานของการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรม” แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ มุ่งเน้น การสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่มีความครอบคลุมทั่วถึงเพื่อเพิ่มขยายฐานกลุ่มประชากรชั้นกลางให้กว้างขึ้น โดยกำหนดเป้าหมายในการเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจ โอกาสทางสังคม และรายได้ของกลุ่มประชากร รายได้ต่ำสุดร้อยละ ๔๐ ให้สูงขึ้น นอกจากนี้การเพิ่มผลิตภาพการผลิตบนฐานของการใช้ภูมิปัญญาและพัฒนานวัตกรรมนับเป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาในระยะต่อไปสำหรับทุกภาคส่วนในสังคมไทย โดยที่เส้นทางการพัฒนาที่มุ่งสู่การเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วนั้นกำหนดเป้าหมายทั้งในด้านรายได้ ความเป็นธรรม การลดความเหลื่อมล้ำและขยายฐานคนชั้นกลาง การสร้างสังคมที่มีคุณภาพและมีธรรมาภิบาล และความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

๖. ยึด “หลักการนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างจริงจังใน ๕ ปีที่ต่อยอดไปสู่ผลสัมฤทธิ์ที่เป็นเป้าหมายระยะยาว” จากการที่แผนพัฒนาฯ เป็นกลไกเชื่อมต่อในลำดับแรกที่จะกำกับและส่งเสริมต่อแนวทางการพัฒนาและเป้าหมายในยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปีให้เกิดการปฏิบัติในทุกระดับและในแต่ละด้านอย่างสอดคล้องกัน แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ จึงให้ความสำคัญกับการใช้กลไกประชารัฐที่เป็นการรวมพลังขับเคลื่อนจากทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน และการกำหนดประเด็นบูรณาการของการพัฒนาที่มีลำดับความสำคัญสูง และได้กำหนดในระดับแผนงาน/โครงการสำคัญที่จะตอบสนองต่อเป้าหมายการพัฒนาได้อย่างแท้จริง รวมทั้งการกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดที่มีความครอบคลุมหลากหลายมิติมากกว่าในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ผ่านมา มา ในการกำหนดเป้าหมายได้คำนึงถึง

ความสอดคล้องกับเป้าหมายระยะยาวของยุทธศาสตร์ชาติ และการเป็นกรอบกำกับเป้าหมายและตัวชี้วัดในระดับย่อยลงมาที่จะต้องถูกส่งต่อและกำกับให้สามารถดำเนินการให้เกิดขึ้นอย่างมีผลสัมฤทธิ์ภายใต้กรอบการจัดสรรงบประมาณ การติดตามและประเมินผลการใช้เงินงบประมาณแผ่นดินและการติดตามประเมินผลการปฏิบัติราชการรวมทั้งการพัฒนาระบบราชการที่สอดคล้องเป็นสาระเดียวกันหรือเสริมหนุนซึ่งกันและกัน แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ จึงกำหนดประเด็นบูรณาการ เพื่อการพัฒนาเพื่อเป็นแนวทางสำคัญประกอบการจัดสรรงบประมาณแผ่นดิน รวบรวมและกำหนดแผนงาน/โครงการสำคัญในระดับปฏิบัติและกำหนดจุดเน้นในการพัฒนาเชิงพื้นที่ในระดับสาขาการผลิตและบริการและ จังหวัดที่เป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญในด้านต่างๆ^{๒๗}

๒.๕.๓ หลักการสำคัญ

๑) เพื่อวางรากฐานให้คนไทยเป็นคนที่สมบูรณ์ มีคุณธรรมจริยธรรม มีระเบียบวินัย ค่านิยมที่ดี มีจิตสาธารณะ และมีความสุข โดยมีสุขภาวะและสุขภาพที่ดี ครอบคลุมรอบอุ้ง ตลอดจนเป็นคนเก่งที่มีทักษะความรู้ความสามารถและพัฒนาตนเองได้ต่อเนื่องตลอดชีวิต

๒) เพื่อให้คนไทยมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม ได้รับความเป็นธรรมในการเข้าถึงทรัพยากรและบริการทางสังคมที่มีคุณภาพ ผู้ด้อยโอกาสได้รับการพัฒนาศักยภาพ รวมทั้งชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้

๓) เพื่อให้เศรษฐกิจเข้มแข็ง แข่งขันได้ มีเสถียรภาพ และมีความยั่งยืน สร้างความเข้มแข็งของฐานการผลิตและบริการเดิมและขยายฐานใหม่โดยการใช้นวัตกรรมที่เข้มข้นมากขึ้น สร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากและสร้างความมั่นคงทางพลังงาน อาหาร และน้ำ

๔) เพื่อรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้สามารถสนับสนุนการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน

๕) เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินมีประสิทธิภาพ โปร่งใส ทันทสมัย และมีการทำงานเชิงบูรณาการของภาคีการพัฒนา

๖) เพื่อให้มีการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคโดยการพัฒนาภาคและเมืองเพื่อรองรับการพัฒนายกระดับฐานการผลิตและบริการเดิมและขยายฐานการผลิตและบริการใหม่

๗) เพื่อผลักดันให้ประเทศไทยมีความเชื่อมโยง (Connectivity) กับประเทศต่างๆ ทั้งในระดับอนุภูมิภาค ภูมิภาค และนานาชาติได้อย่างสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพ รวมทั้งให้ประเทศไทยมีบทบาทนำและสร้างสรรค์ในด้านการค้า การบริการ และการลงทุนภายใต้กรอบความร่วมมือต่างๆ ทั้งในระดับอนุภูมิภาค ภูมิภาค และโลก^{๒๘}

๒.๕.๔ ประเภท/องค์ประกอบ

เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ ได้กำหนดเป้าหมายรวมการพัฒนาของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ประกอบด้วย

^{๒๗} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔, หน้า ๔-๕.

^{๒๘} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔, หน้า ๖๓.

๑) คนไทยมีคุณลักษณะเป็นคนไทยที่สมบูรณ์มีวินัย มีทัศนคติและพฤติกรรมตามบรรทัดฐานที่ดีของสังคม มีความเป็นพลเมืองตื่นรู้ มีความสามารถในการปรับตัวได้อย่างรู้เท่าทันสถานการณ์ มีความรับผิดชอบและทำประโยชน์ต่อส่วนรวม มีสุขภาพกายและใจที่ดีมีความเจริญอกงามทางจิตวิญญาณ มีวิถีชีวิตที่พอเพียงและมีความเป็นไทย

๒) ความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้และความยากจนลดลง เศรษฐกิจฐานรากมีความเข้มแข็ง ประชาชนทุกคนมีโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรการประกอบอาชีพ และบริการทางสังคมที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม กลุ่มที่มีรายได้ต่ำสุดร้อยละ ๔๐ มีรายได้เพิ่มขึ้นอย่างน้อยร้อยละ ๑๕

๓) ระบบเศรษฐกิจมีความเข้มแข็งและแข่งขันได้ โครงสร้างเศรษฐกิจปรับสู่เศรษฐกิจฐานบริการและดิจิทัล มีผู้ประกอบการรุ่นใหม่และเป็นสังคมผู้ประกอบการ ผู้ประกอบการขนาดกลางและ ขนาดเล็กที่เข้มแข็งสามารถใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีดิจิทัลในการสร้างสรรค์คุณค่าสินค้าและบริการ มีระบบการผลิตและให้บริการจากฐานรายได้เดิมที่มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้น และมีการลงทุนในการผลิตและบริการ ฐานความรู้ขั้นสูงใหม่ๆ ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและชุมชน รวมทั้งกระจายฐานการผลิตและการให้บริการสู่ภูมิภาคเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ โดยเศรษฐกิจไทยมีเสถียรภาพและมีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ ๕ ต่อปี และมีปัจจัยสนับสนุน อาทิ ระบบโลจิสติกส์พลังงาน และการลงทุนวิจัยและพัฒนาที่เอื้อต่อการขยายตัวของภาคการผลิตและบริการ

๔) ทูทางธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมสามารถสนับสนุนการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีความมั่นคงทางอาหาร พลังงาน และน้ำ โดยเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ให้ได้ร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ประเทศเพื่อรักษาความสมดุลของระบบนิเวศ ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในภาคพลังงานและขนส่ง ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๗ ภายในปี ๒๕๖๓ เทียบกับการปล่อยในกรณีปกติ มีปริมาณหรือสัดส่วนของขยะมูลฝอยที่ ได้รับการจัดการอย่างถูกหลักสุขาภิบาลเพิ่มขึ้น และรักษาคุณภาพน้ำและคุณภาพอากาศในพื้นที่วิกฤตให้อยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน

๕) มีความมั่นคงในเอกราชและอธิปไตย สังคมปลอดภัย สามัคคี สร้างภาพลักษณ์ดี และเพิ่มความเชื่อมั่นของนานาชาติต่อประเทศไทย ความขัดแย้งทางอุดมการณ์และความคิดในสังคมลดลง ปัญหาอาชญากรรมลดลง ปริมาณความสูญเสียจากภัยโจรสลัดและการลักลอบขนส่งสินค้าและค่านิยมลดลง มีความพร้อมที่ปกป้องประชาชนจากการก่อการร้ายและภัยพิบัติทางธรรมชาติ ประเทศไทยมีส่วนร่วมในการกำหนดบรรทัดฐานระหว่างประเทศ เกิดความเชื่อมโยงการขนส่ง โลจิสติกส์ ห่วงโซ่มูลค่า เป็นหุ้นส่วน การพัฒนาที่สำคัญในอนุภูมิภาค ภูมิภาค และโลก และอัตราการเติบโตของมูลค่าการลงทุนและการส่งออกของไทยในอนุภูมิภาค ภูมิภาค และอาเซียนสูงขึ้น

๖) มีระบบบริหารจัดการภาครัฐที่มีประสิทธิภาพ ทันสมัย โปร่งใส ตรวจสอบได้ กระจายอำนาจและมีส่วนร่วมจากประชาชน บทบาทภาครัฐในการให้บริการซึ่งภาคเอกชนดำเนินการแทนได้ดีกว่าลดลง เพิ่มการใช้ระบบดิจิทัลในการให้บริการ ปัญหาคอร์รัปชันลดลง และการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอิสระมากขึ้น โดยอันดับประสิทธิภาพภาครัฐที่จัดทำโดยสถาบันการพัฒนานานาชาติและอันดับความง่ายในการดำเนินธุรกิจในประเทศดีขึ้น

การใช้จ่ายภาครัฐและระบบงบประมาณมีประสิทธิภาพสูง ฐานภาษีกว้างขึ้น และดัชนีการรับรู้การทุจริตดีขึ้น รวมถึงมีบุคลากรภาครัฐที่มีความรู้ความสามารถและปรับตัวได้ทันกับยุคดิจิทัลเพิ่มขึ้น^{๒๙}

๒.๕.๕ กระบวนการ/วิธีการ

แนวทางการขับเคลื่อนแผนฯ สู่การปฏิบัติ^{๓๐} การสร้างความรู้ความเข้าใจให้ทุกภาคส่วนตระหนักถึงความสำคัญและพร้อม เข้าร่วมในการผลักดันแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ไปสู่การปฏิบัติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ (สศช.) สร้างความเข้าใจกับภาคีทุกภาคส่วน ถึงวัตถุประสงค์ เป้าหมายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ โดยสื่อสารประชาสัมพันธ์อย่างเหมาะสม สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพผ่านบุคคล สื่อมวลชนทั้งระดับชาติและท้องถิ่น กิจกรรม สื่อสมัยใหม่ที่เข้าใจง่าย รวมทั้งการสร้างเครือข่ายให้ข้อมูลข่าวสาร กระจายไปยังพื้นที่ต่างๆ อย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง จัดทำคู่มือการแปลงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ เผยแพร่ แก่ภาคีการพัฒนาเพื่อใช้ประสานแผนแต่ละระดับที่ทุกภาคส่วนสามารถนำไปปรับใช้ให้เกิดบูรณาการ การทำงานร่วมกัน รวมถึงสร้างความรู้ความเข้าใจให้ภาคการเมืองในเป้าประสงค์และแนวทางของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ และผลักดันให้พรรคการเมืองนำประเด็นการพัฒนาสำคัญไปผสมผสานในการจัดทำนโยบายของพรรคและ นโยบายของรัฐบาล โดยพิจารณาลำดับความสำคัญ โดยเฉพาะนโยบายที่เกี่ยวกับ “การวางรากฐาน การพัฒนา” ในระยะยาว

๒.๕.๖ การประยุกต์ใช้

ความสำเร็จของการขับเคลื่อนแผนพัฒนาประเทศสู่การปฏิบัติขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญหลายประการ ประกอบด้วย ความชัดเจนของสาระของแผนพัฒนาฯ การรับรู้ เข้าใจ ความรู้สึกเป็นเจ้าของ และความตระหนัก ถึงภารกิจและความรับผิดชอบร่วมกันของทุกภาคส่วนในสังคมต่อการพัฒนาประเทศภายใต้ทิศทางที่ได้ร่วมกัน กำหนดขึ้น ระบบและกลไกการบริหารจัดการจากแผนสู่การปฏิบัติที่มีความเชื่อมโยงกันในระดับต่างๆ ตั้งแต่ ระดับยุทธศาสตร์ชาติที่เชื่อมต่อกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนเฉพาะด้าน และแผนปฏิบัติ การ และระบบการจัดสรรงบประมาณที่มีประสิทธิภาพที่ตอบสนองการพัฒนาเชิงบูรณาการ การพัฒนา เชิงพื้นที่และการพัฒนาที่ต่อเนื่อง ทั้งนี้ประเด็นบูรณาการจะถูกกำหนดจากประเด็นการพัฒนาสำคัญที่กำหนด ไว้ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ประกอบกับนโยบายรัฐบาลในช่วงเวลานั้นๆ และประเด็นปฏิรูปประเทศที่สำคัญ

ทั้งนี้ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ นอกจากจะดำเนินการขับเคลื่อนแผนพัฒนาฯ ตามแนวทางการขับเคลื่อนที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ ไว้อย่างเป็นทางการแล้วจะต้องผลักดันให้ระบบการจัดสรร งบประมาณแบบบูรณาการมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง มีการดำเนินงานร่วมกันของทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน และการปรับปรุงระบบการติดตามประเมินผลแบบมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพและสะท้อน การถ่ายทอดจากระดับยุทธศาสตร์ชาติและแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ สู่แผนปฏิบัติการกระทรวงและจังหวัดที่สอดคล้องกันของเป้าหมายและตัวชี้วัดในระดับผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบของการพัฒนา นอกจากนี้ระบบติดตามและประเมินผลการ

^{๒๙} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔, หน้า ๖๔.

^{๓๐} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔, หน้า ๒๐๕.

ดำเนินงานตามยุทธศาสตร์และการประเมินผลการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐจะต้องมีความสอดคล้องกัน โดยจะต้องมีการกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดที่มีความเชื่อมโยงสอดคล้องกัน รวมถึงการกำหนดตัวชี้วัดผลการปฏิบัติงานและการขับเคลื่อนประเด็นบูรณาการร่วมที่เหมาะสม^{๓๑)}

๒.๖ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย

๒.๖.๑ ที่มาของแนวคิด

คำว่า “เครือข่าย” หมายถึง รูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรหลาย ๆ องค์กร ที่ต่างก็มีทรัพยากรของตนเอง มีเป้าหมาย มีวิธีการทำงานและกลุ่มเป้าหมายของตัวเอง บุคคลหรือกลุ่มเหล่านี้ได้เข้ามาประสานงานกันอย่างมีระยะเวลายาวนานพอสมควร แม้ว่าจะไม่มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตาม แต่ก็ได้มีการวางรากฐานเอาไว้ เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือจากกลุ่มอื่น ๆ เพื่อแก้ปัญหา ก็สามารถติดต่อไปได้ ในการเข้าร่วมเป็นองค์กรเครือข่าย แม้ว่าองค์กรเหล่านี้จะมีบางสิ่งบางอย่างร่วมกันเช่น มีเป้าหมายการทำงานร่วมกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน องค์กรเหล่านี้ก็ยังคงเป็นเอกเทศอยู่เพราะการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายเป็นการเข้าร่วมเป็นบางส่วนขององค์กรเท่านั้น

๒.๖.๒ ความหมายของการสร้างเครือข่าย

กาญจนา แก้วเทพ^{๓๒)} ได้ให้ความหมายว่า “เครือข่าย” หมายถึง รูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรหลาย ๆ องค์กรที่ต่างมีทรัพยากรของตนเอง มีเป้าหมายมีวิธีการทำงานและกลุ่มเป้าหมายของตนเอง บุคคลหรือกลุ่มเหล่านี้ได้มาประสานงานกันมีระยะเวลาเวลานานพอสมควร แม้ว่าจะไม่มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตาม แต่ก็มีการวางรากฐานเอาไว้ (เปรียบเสมือนมีการต่อสายโทรศัพท์เอาไว้) เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือหรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่น ๆ เพื่อแก้ปัญหา ก็สามารถติดต่อไปได้ในการเข้าร่วมเป็นองค์กรเครือข่าย แม้ว่าองค์กรเหล่านี้จะมีบางอย่างร่วมกัน เช่น มีเป้าหมายร่วมกัน มีประโยชน์ร่วมกัน องค์กรเหล่านี้ก็ยังคงมีความเป็นเอกเทศอยู่ เพราะการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายเป็นการเข้าร่วมเพียงบางส่วนขององค์กรเท่านั้น

เสรี พงศ์พิศ^{๓๓)} ได้กล่าวถึงเครือข่าย (Net Working) ในอีกความหมายหนึ่งกล่าวคือ ขบวนการทางสังคมอันเกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มองค์กร สถาบัน โดยมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และความต้องการบางอย่างร่วมกันและร่วมกันดำเนินกิจกรรมบางอย่างโดยที่สมาชิกของเครือข่ายยังคงความเป็นเอกเทศไม่ขึ้นต่อกัน อีกทั้งยังหมายถึงวัฒนธรรมองค์กรเป็นกระบวนการทัศน์ใหม่ที่ทำให้มีการจัดความสัมพันธ์ภายในองค์กรหนึ่งระหว่างคนในองค์กรและระหว่าง

^{๓๑)} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานยกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔, หน้า ๒๐๔.

^{๓๒)} กาญจนา แก้วเทพ, การสังเคราะห์องค์ความรู้เรื่องการใช้และการเสริมความเข้มแข็งแก่การสื่อสารเพื่อพัฒนาชุมชน, (รายงานการวิจัย: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, ๒๕๕๔), หน้า ๔๔.

^{๓๓)} เสรี พงศ์พิศ, เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง, (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๘.

องค์กรนั้นกับองค์กรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยเปลี่ยนจากการจัดลำดับชั้น (hierarchical) มาเป็นการสร้างเครือข่าย (networking)

ชาติชาย ฌ เชียงใหม่^{๓๔} เครือข่ายสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหมดของคนในสังคมที่กลุ่มบุคคลมีต่อกัน โดยคุณลักษณะของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นสามารถนำมาใช้อธิบายพฤติกรรมของบุคคลเหล่านี้ เครือข่ายสังคมนี้ประกอบขึ้นด้วยความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหมด การเรียนรู้ของบุคคล หรือกลุ่มองค์กรใดก็ตาม ย่อมสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเครือข่ายสังคมรูปแบบต่าง ๆ

Alter Hage^{๓๕} กล่าวว่า เครือข่าย เป็นรูปแบบทางสังคมที่เปิดโอกาสให้เกิดระหว่างองค์กร เพื่อแลกเปลี่ยนการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและร่วมกันทำงาน เครือข่ายประกอบด้วยองค์กรจำนวนหนึ่ง ซึ่งมีอาณาเขตแน่นอนหรือไม่ก็ได้ องค์กรเหล่านี้มีฐานะเท่าเทียมกันวารสารสังคมและมนุษยศาสตร์ มก.^{๓๖} ให้คำจำกัดความ เครือข่าย หมายถึง การรวมตัวของกลุ่มที่มีการประสานงานหรือทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง มีระยะเวลาานพอสมควร มีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายร่วมกันและหากบรรลุวัตถุประสงค์หนึ่งแล้ว อาจมีการเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มวัตถุประสงค์ใหม่ได้

สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ^{๓๗} ให้คำจำกัดความ เครือข่าย หมายถึง กลุ่มของคนหรือกลุ่มที่มีการประสานงานหรือทำงานร่วมกัน หรือลงมือทำกิจกรรม มีความสัมพันธ์ระหว่างกันหลายด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและอื่น ๆ โดยมีการจัดรูปแบบการจัดการให้เป็นกลไกขับเคลื่อนเชื่อมโยงกิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมเครือข่ายต้องมีลักษณะเท่าเทียมกัน และเห็นความตระหนักร่วมกันในเป้าหมายและแผนงานที่จะทำ

เครือข่าย หมายถึง การที่ปัจเจกบุคคล องค์กร หน่วยงาน หรือสถาบันใด ได้ตกลงที่จะประสาน เชื่อมโยงเข้าหากัน ภายใต้วัตถุประสงค์หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบ

เครือข่าย จึงหมายถึงรูปแบบหรือกระบวนการการจัดขึ้นอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาหรือพัฒนาประเด็นใดประเด็นหนึ่ง โดยมีหลายหน่วยงานหรือองค์กรเข้าเพราะเห็นว่าเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับองค์กรของตนเองด้วยการสร้างความสัมพันธ์กับองค์กรอื่น ๆ เพื่อตอบโจทย์ประเด็นที่เห็นร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและคุณภาพ

^{๓๔} ชาติชาย ฌ เชียงใหม่, การมีส่วนร่วมของประชาชนและการสนับสนุนการพัฒนาขององค์กรประชาชน, (กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๒๐๙-๒๑๔.

^{๓๕} Alter Hage, อังโน นฤมล นิราทร, การสร้างเครือข่ายการทำงาน : ข้อควรพิจารณาบางประการ, (กรุงเทพฯ : สาขาพัฒนาแรงงานและสวัสดิการ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖.

^{๓๖} เสรี พงศ์พิศ, คินสู่รากเหง้า : ทางเลือกและทัศนะวิจารณ์ว่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน, (กรุงเทพฯ: เทียนวรรณ, ๒๕๒๙), หน้า ๒๕-๓๐.

^{๓๗} กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ ๑-๑๒, รายงานการศึกษาเรื่องโครงการศึกษารูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, (กรุงเทพฯ : กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, ๒๕๔๗), หน้า ๖.

พรรณงาม เก้าธรรมสาร^{๓๘} ได้ให้ความหมายของเครือข่ายไว้ว่า “เครือข่าย” หมายถึง การเป็นพวกกันหลายๆ องค์กร ชุมชน เพื่อทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง และมีเป้าหมายร่วมกัน บางอย่างร่วมกัน เช่น เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ เกิดจากการที่กลุ่มออมทรัพย์ในชุมชนต่างๆ มารวมกันเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดจากการทำกลุ่มออมทรัพย์ ฯลฯ

จากความหมายและคำนิยามที่มีผู้ให้ความหมาย พอจะสรุปได้ว่า “เครือข่าย” คือ การเชื่อมโยงของกลุ่มคนหรือกลุ่มองค์กรเข้าด้วยกันด้วยความสมัครใจ ที่จะแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดระเบียบโครงสร้างของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระ เท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิ เชื่อถือ เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน^{๓๙}

๒.๖.๓ ความสำคัญของการสร้างเครือข่าย

สภาพการปฏิบัติงานในหน่วยงานต่างๆ พบว่า การทำงานจำเป็นต้องอาศัยการเชื่อมประสานงานกันระหว่างบุคคลหรือหน่วยงาน หากต่างหน่วยงานต่างทำงานกันไม่สัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกัน ก็อาจจะมีการทำงานซ้ำซ้อนในพื้นที่เดียวกัน มีการทำงานคล้ายคลึงกัน ยุ่งอยู่กับการแก้ปัญหาเฉพาะเรื่องไปแบบวันต่อวัน เพื่อให้หน่วยงานของตนอยู่รอด แต่ละหน่วยงานก็มีการส่งข่าว ข้อมูลไหลเวียนกันอยู่ภายในหน่วยงานของตน และข้อมูลข่าวสารก็ค่อนข้างจำกัด การทำงานใช้กรอบความคิดหรือหลักการเฉพาะที่เคยใช้ไม่เกิดการพัฒนา รับรู้สิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ ไม่มีคนมาช่วยชี้แนะเมื่อเดินหลงทางหรือกำลังจะก้าวไปสู่หนทางที่เกิดความเสี่ยง เกิดความเสียหายกับคนในครอบครัว หน่วยงานหรือองค์กรการทำงานในปัจจุบันซึ่งต้องการความรวดเร็ว ครบถ้วน ถูกต้องและมีความเป็นมืออาชีพที่เชื่อถือได้ สามารถตัดสินใจได้จากการทำงานที่มีลักษณะ “ข้ามคนเดียว” กับ “ทีมเวิร์ค” ได้เป็นอย่างดีในกระบวนการทำงานของเครือข่ายนั้น สิ่งหนึ่งที่ได้รับนอกจากผลสำเร็จตามที่ต้องการคือ ความร่วมมือ และความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยการทำงานแบบเครือข่ายมีความสำคัญ ดังนี้

๑. เกิดกระบวนการเรียนรู้ บุคคลและผู้ที่เกี่ยวข้องที่เข้ามาดำเนินงานร่วมกันในเครือข่ายจะเกิดกระบวนการเรียนรู้แลกเปลี่ยนความคิด ความรู้ วิธีการทำงาน และประสบการณ์ความเชี่ยวชาญซึ่งเป็นทุนภายในตนเอง ดังนั้น สมาชิกทุกคนในเครือข่ายจะมีการพัฒนาทั้งความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ โดยกระบวนการเรียนรู้นั้นสามารถช่วยให้บุคคล และองค์กรเครือข่ายมีการปรับตัวพัฒนาการในด้านต่างๆ ทั้งในการแสวงหาความรู้ใหม่ วิธีการใหม่ รวมทั้ง การขยายแนวร่วมใหม่อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้การทำงานเกิดผลสำเร็จมากขึ้น หรือมีเกิดการเรียนรู้เทคนิค วิธีการ หรือกลไกจากเครือข่ายที่เป็นพันธมิตร ซึ่งเปิดเผยข้อมูลให้กันอย่างไม่ปิดบัง เช่น การเรียนรู้วิธีการเพิ่มผลผลิต หรือการควบคุมแมลงรบกวนโดยใช้วัสดุในท้องถิ่น และมีความปลอดภัยสูง หรือ การได้รับคำแนะนำด้าน

^{๓๘} พรรณงาม เก้าธรรมสาร, การปกครองหัวเมืองภาคใต้ทั้ง ๗ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, บัณฑิตวิทยาลัย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <<http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/24598>>, สืบค้นเมื่อวันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๖๓.

^{๓๙} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (เฉลิมพระเกียรติพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม, (กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๕๙.

เทคนิควิธีการใหม่ๆ ที่ใช้ในการลดต้นทุนการผลิตให้ต่ำลงเพื่อให้ผลผลิตสามารถแข่งขันในตลาดได้ เป็นต้น

๒. การเพิ่มโอกาสในการจัดการปัญหา การรวมกลุ่มและการประสานงานอย่างต่อเนื่องกับภาคีที่เกี่ยวข้องเป็นการสร้างสรรค์โอกาสในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม องค์กร และเครือข่าย เนื่องจากการพบปะและมีกิจกรรมเกี่ยวข้องระหว่างกัน มีการติดต่อ ไปมาหาสู่กันอย่างสม่ำเสมอ ทำให้เกิดการปรับตัวเพื่อลดจุดอ่อน และแก้ไขข้อบกพร่องของตนเอง รวมทั้งมีข้อมูลที่ช่วยให้เครือข่ายของตนมีการพัฒนาตนเองได้อย่างรวดเร็ว ทันท่วงที สามารถจัดการปัญหาต่างๆ ได้ล่วงหน้า หรือแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าได้เป็นอย่างดี เช่น การส่งข่าวสารข้อมูลให้แก่กันกรณีเกิดการแพร่ระบาดของโรคบางอย่าง หรือการแพร่ขยายพันธุ์ของแมลงมีศัตรูพืช รวมทั้งการวางแผนร่วมกันในการผลิตให้ตรงกับความต้องการของตลาด เป็นต้น

๓. เกิดการพึ่งพาตนเอง เครือข่ายมีการทำงานอย่างมีระบบ มีกระบวนการทำงานที่อาศัยการมีส่วนร่วม ผ่านประสบการณ์อย่างต่อเนื่อง เป็นการสะสมทุนทางสังคมในด้านทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพ ซึ่งช่วยสร้างวินัยและวัฒนธรรมของสมาชิกในเครือข่ายหรือของชุมชน ทำให้มีศักยภาพในการเผชิญกับปัญหาด้านต่าง ๆ เกิดการพึ่งพาตนเองได้ เช่น เมื่อเกิดปัญหาราคาสินค้าเกษตรมีราคาแพง หรือเกิดการขาดแคลน ก็สามารถเพาะปลูกขึ้นทดแทนได้เอง หรือหากเกิดกรณีฝนแล้งขาดแคลนน้ำก็สามารถจัดระบบการใช้น้ำให้ช่วยบรรเทาความเดือดร้อนได้ เป็นต้น

๔. เกิดการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ปัญหาพื้นฐานของสังคมไทยเป็นเรื่องการจัดการทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็นแหล่งน้ำ ป่า พื้นที่ลุ่มน้ำ ซึ่งหากขาดการรวมกลุ่มกันก็มักเกิดการขัดแย้งทะเลาะเบาะแว้ง เกิดกรณีพิพาททำให้คนในชุมชนแตกความสามัคคี การรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายมีส่วนช่วยในการจัดการกับทรัพยากรท้องถิ่นในหลาย ๆ พื้นที่ เช่น เครือข่ายสิ่งแวดล้อมในอำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง หรือของชาวตำบลสาน อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน ที่รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มเลี้ยงโคกันขึ้น มีการนำวัวควายมาหลบนอนตามทุ่งนาของสมาชิกเครือข่าย เพื่อใช้ชีวิตร่วมกันเป็นปึกแผ่น เป็นต้น

๕. เกิดกระบวนการผลักดันเชิงนโยบาย ในการจัดการปัญหาของประชาชนในปัจจุบันมีความต้องการให้เกิดการแก้ปัญหาเชิงระบบ และมีความต่อเนื่อง จึงจำเป็นต้องมีการผลักดันให้เกิดมาตรการ หรือเป็นนโยบายที่มีการประกาศใช้เป็นกฎหมายต่างๆ^{๕๐} อาทิ พระราชบัญญัติ หรือกฎกระทรวง เพื่อให้รัฐบาลดูแล และมีการดำเนินการ ทั้งนี้ เพราะกระบวนการนโยบายสาธารณะเน้นการมีส่วนร่วมเรียนรู้ของทุกฝ่าย จนเกิดเป็นความเข้าใจของสังคม (social understanding) เป็นคุณค่าของสังคม (social value) และเป็นการปฏิบัติโดยสังคม (social practice) ซึ่งการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ (interactive learning through action) คือหัวใจของความสำเร็จในเรื่องต่างๆ เช่น การเคลื่อนไหวในเรื่องที่วิสาหกิจ พระราชบัญญัติเกษตรอินทรีย์ หรือพระราชบัญญัติป่าชุมชน เป็นต้น

๖. เกิดอำนาจหรือพลัง คนจำนวนมากที่รวมตัวกันโดยมีจุดมุ่งหมายร่วมกันที่ชัดเจน ย่อมทำให้เกิดพลังในการรับฟัง กระบวนการทำงานของเครือข่ายกล่าวได้ว่า เป็นพลังของภาค

^{๕๐} คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, *ธรรมนูญชีวิต ๙ ประการ ตามรอยพระยุคลบาท*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ. อมรินทร์พริ้นท์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๒), หน้า ๘๘.

ประชาชนอย่างแท้จริงโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม เครือข่ายที่มีความแตกแยก มีความขัดแย้งและขาดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันจะอ่อนแอ ขาดการร่วมมือผลักดัน เนื่องจากประเด็นปัญหาเชิงนโยบาย ต้องอาศัยการเชื่อมประสานกับเครือข่ายและภาคีอื่น ๆ เพื่อให้เครือข่ายมีพลังและมีอำนาจในการต่อรองที่สูงขึ้น พลังอำนาจของการรวมกลุ่มนี้บางครั้งอาจไม่ส่งผลที่เป็นรูปธรรมโดยตรง แต่เป็นพลังหรือประโยชน์ในทางอ้อมที่บรรดากลุ่มหรือเครือข่ายอื่น ๆ ให้ความเกรงใจและสามารถนำมาเป็นการต่อรองในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองได้^{๔๑}

ดังนั้นเครือข่ายทางสังคมและเครือข่ายในเชิงพื้นที่จึงเป็นรูปแบบการทำงานในลักษณะสร้างความร่วมมือประสานงานกันในแนวราบระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องด้วยการระดมสรรพกำลังอันรวมถึงคน สติปัญญา ความสามารถ และทรัพยากรในการทำงานเพื่อเอาชนะปัญหาในเชิงพื้นที่ และเป็นแนวทางที่ตรงกันกับแนวคิดของการพัฒนาปัจจุบันที่หยึดพื้นที่ประสานภารกิจและร่วมทรัพยากร (Area, Function, Participation) เป็นกลยุทธ์ในการพัฒนาสังคมให้เข้มแข็ง ในขณะที่เครือข่ายเป็นการเริ่มต้นด้วยการสร้างเป้าหมายร่วมกันของภาคีสมาชิก ซึ่งแม้ว่าสมาชิกที่เกี่ยวข้องจะมีบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบ หรือความถนัดต่างๆ กัน แต่เมื่อทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมในเป้าหมายหรือปัญหาร่วมกันแล้ว มีเป้าหมายร่วมกัน สมาชิกแต่ละส่วนก็จะได้แสดงบทบาทตามศักยภาพ ความถนัดของตน เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาที่สนองต่อกลุ่มเป้าหมายได้อย่างแท้จริงโดยเครือข่ายทางสังคมในเชิงพื้นที่มีเข้าใจในสภาพปัญหาและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้โดยง่าย

๒.๖.๔ ประเภท/องค์ประกอบ

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร^{๔๒} ได้กล่าวถึงประเด็นเชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อการจัดการเครือข่าย ประกอบด้วย

๑. จุดมุ่งหมายร่วม การทำงานเครือข่ายจะเกิดประสิทธิภาพสูงหากทุกฝ่ายสามารถกำหนดจุดหมายร่วมกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจุดหมายที่ทุกฝ่ายเห็นและต้องการให้เกิดขึ้น

๒. บุคคล ในการทำงานของเครือข่ายนั้น บุคคลในเครือข่ายจะต้องมีจิตสำนึกที่ร่วม มีความถนัดในงานที่ทำ และมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงาน รวมทั้งได้รับผลประโยชน์จากความเป็นสมาชิกในเครือข่าย

๓. การเชื่อมโยง การทำงานของเครือข่ายจำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ในการเชื่อมโยงที่เหมาะสม โดยอาจเชื่อมต่อกันผ่านการทำกิจกรรมต่างๆ การเชื่อมต่อโดยมีศูนย์ประสานงานและการเชื่อมต่อโดยเทคโนโลยี

๔. การสร้างความรู้สึกร่วม หลังจากการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายแล้ว ทุกฝ่ายจะต้องมีความรู้สึกร่วมกับกระบวนการทำงานของเครือข่าย เพื่อให้เกิดพลังในการผลักดันเป้าหมาย

๕. การพัฒนาที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ ระบบการทำงานของเครือข่ายจะต้องสามารถและพัฒนาให้เกิดระบบการบริหารจัดการที่โปร่งใสและตรวจสอบได้จากทุกฝ่าย ซึ่งจะเป็นการสร้างความรู้สึที่ดีต่อทุกฝ่ายและผู้ที่จะเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย

^{๔๑} ประเวศ วะสี, “ความสำคัญของสันติวิธีในเชิงยุทธศาสตร์”, ใน สันติวิธี: ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความมั่นคง, หน้า ๒๒.

^{๔๒} พระมหาสุทิตย์ อากาศโร และคณะ, เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๘), หน้า ๙๑.

๖. การจัดระบบข้อมูลข่าวสาร ระบบการติดต่อสื่อสารและสารสนเทศเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อความยั่งยืนของเครือข่าย เพราะจะช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และทราบถึงกิจกรรมความเคลื่อนไหวของเครือข่าย

๒.๖.๕ กระบวนการ/วิธีการ

กระบวนการจัดการเครือข่ายว่า มี ๔ ชั้น ตอนตามวงจรชีวิตเครือข่าย ดังนี้^{๔๓}

๑. ชั้นการตระหนักและการก่อตัวของเครือข่าย เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะเป็นจุดเริ่มต้นของการใช้พลังกลุ่มและความเป็นเครือข่ายในการจัดการกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นมีวิธีการดังนี้

(๑) การศึกษาข้อมูลและสภาพการณ์ เป็นการศึกษาข้อมูล สภาพการณ์ ความพร้อมภายในกลุ่มของตนเองและข้อมูลของกลุ่มเครือข่ายอื่นรวมทั้งสภาวะการณ์ทางสังคม ทำให้ทราบถึงกิจกรรมและบริบทที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการที่จะส่งเสริมหรือจัดการเครือข่าย

(๒) การสร้างศรัทธาและหาแนวร่วม เป็นการสร้างความเชื่อถือให้กับฝ่ายต่างๆ เช่น ความเชื่อถือในเรื่องของข้อมูล บุคคล ความสำคัญของปัญหา สร้างความคุ้นเคยกับบุคคลที่เป็นผู้นำ

(๓) การสร้างความตระหนักหรือการเสนอให้เห็นประเด็นปัญหา

(๔) การแสวงหาข้อมูลทางเลือก การค้นหาความต้องการและการหาจุดร่วมในการพัฒนาเครือข่าย

(๕) การแสวงหาทางเลือกในการทำกิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์และการแสวงหาแกนนำเครือข่ายและ

(๖) การสร้างระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย

๒. ชั้นการสร้างพันธกรณีและการบริหารเครือข่าย เป็นขั้นตอนที่จะก่อเกิดความร่วมมือของความเป็นเครือข่าย และการบริหารจัดการทั้งภายในและภายนอกเครือข่าย มีวิธีการจัดการดังนี้

(๑) การกำหนดวัตถุประสงค์และข้อตกลงร่วม

(๒) การกำหนดบทบาท หน้าที่ และการวางผังเครือข่าย

(๓) การเสริมสร้างและพัฒนาผู้นำ

(๔) การจัดระบบการติดต่อสื่อสาร

(๕) การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง

(๖) การติดตามและประเมินผลแบบมีส่วนร่วม

(๗) การส่งเสริมและดำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์

๓. ชั้นการพัฒนาความสัมพันธ์และการใช้ประโยชน์ มีวิธีการดังนี้

(๑) การทบทวนและสรุปทเรียน

(๒) การเสริมสร้างผู้นำและหน่วยนำของเครือข่าย

(๓) การเสริมสร้างกิจกรรมสาธารณะเฉพาะที่แห่งการแลกเปลี่ยนความรู้

(๔) การขยายกิจกรรมและมโนทัศน์

(๕) การสร้างความรู้ใหม่และการจัดการความรู้ที่ต่อเนื่อง

(๖) การเสริมสร้างวัฒนธรรมเครือข่ายเพื่อขจัดความขัดแย้ง

^{๔๓} อ่างแล้ว, พระมหาสุทิตย์ อาภากรโธ และคณะ, เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, หน้า

- (๓) การเสริมสร้างความน่าเชื่อถือและระบบการตรวจสอบแบบมีส่วนร่วม
๔. **ขั้นการรักษาความสัมพันธ์และความต่อเนื่อง มีแนวทางดังนี้**
- (๑) การจัดกิจกรรมที่ต่อเนื่อง
 - (๒) การรักษาสัมพันธ์ภาพที่ีระหว่างสมาชิกของเครือข่าย
 - (๓) การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีและความรู้ใหม่
 - (๔) การกำหนดและสร้างแรงจูงใจในการทำงาน
 - (๕) การบริหารจัดการข้อมูล ระบบสื่อสาร และการจัดการความรู้ที่ต่อเนื่อง
 - (๖) การให้ความช่วยเหลือและการแก้ไขปัญหาภายในเครือข่าย
 - (๗) การเสริมสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น เครือข่ายทางสังคมและเครือข่ายในเชิงพื้นที่จึงเป็นรูปแบบการทำงานในลักษณะสร้างความร่วมมือประสานงานกันในแนวราบ ระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องด้วยการระดมสรรพกำลัง อันรวมถึงคนสติปัญญา ความสามารถ และทรัพยากรในการทำงาน เพื่อเอาชนะปัญหาในเชิงพื้นที่ และเป็นแนวทางที่ตรงกันกับแนวคิดของการพัฒนาปัจจุบันที่ให้ยึดพื้นที่ประสานภารกิจและร่วมทรัพยากร (Area, Function, Participation) เป็นกลยุทธ์ในการพัฒนาสังคมให้เข้มแข็ง ในขณะที่เครือข่ายเป็นการเริ่มต้นด้วยการสร้างเป้าหมายร่วมกันของภาคีสมาชิก ซึ่งแม้ว่าสมาชิกที่เกี่ยวข้องจะมีบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบ หรือความถนัดต่างๆ กัน แต่เมื่อทุกคนได้เข้ามารับรู้ในเป้าหมายหรือปัญหาร่วมกันแล้ว มีเป้าหมายร่วมกัน สมาชิกแต่ละส่วนก็จะได้แสดงบทบาทตามศักยภาพ ความถนัดของตน เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาที่สนองต่อกลุ่มเป้าหมายได้อย่างแท้จริง โดยเครือข่ายทางสังคมในเชิงพื้นที่มีความเข้าใจในสภาพปัญหาและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้โดยง่าย

๒.๖.๖ การประยุกต์ใช้

ในการจัดการเครือข่าย ต้องคำนึงถึงเงื่อนไข ๒ ประการสำคัญ คือ การคำนึงถึงสภาพของเครือข่ายว่าอยู่ในช่วงใดของวงจรชีวิต การนำแนวทางต่าง ๆ ไปใช้ควรพิจารณาให้สอดคล้องกับระดับพัฒนาการของเครือข่าย ประเด็นที่สอง คือ หน่วยงานหรือบุคลากรที่บริหารเครือข่าย การสร้างเครือข่ายโดยภาครัฐเป็นผู้ริเริ่มย่อมแตกต่างจากเครือข่ายที่เอกชนเป็นผู้ริเริ่ม เครือข่ายที่บริหารโดยหน่วยงานราชการกับเครือข่ายที่บริหารโดยประชาชนในชุมชนก็มีเงื่อนไขข้อจำกัดที่ต่างกัน^{๔๔}

การก่อรูปเครือข่าย การก่อตัวของเครือข่ายอาจจะเกิดได้ ๒ แนวทางใหญ่ ๆ แนวทางแรก คือ เครือข่ายที่เกิดจากรัฐเข้าไปเป็นผู้ริเริ่ม (state initiative) กล่าวคือ หน่วยงานภาครัฐเป็นผู้ริเริ่มเข้าไปกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความตระหนักในปัญหา สร้างความตื่นตัวให้เกิดความสนใจรวมตัวกันและผลักดันให้เกิดการรวมตัวของประชาชน ตัวอย่างเช่น การที่ส่วนราชการพยายามผลักดันการสร้างหน่วยเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง อีกแนวทางหนึ่งคือ เครือข่ายที่ประชาชนเป็นแกนนำจัดตั้งโดยเกิดจากการริเริ่มสร้างสรรค์ของกลุ่มประชาชนเอง (citizen initiative) กล่าวคือ ประชาชนเกิดความตระหนักและตื่นตัวในปัญหาใดปัญหาหนึ่งที่เกิดขึ้นแล้วลงมือริเริ่มในการรวมตัวกันเข้าเป็นกลุ่มเพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาให้ลุล่วงหรือบรรเทาไปโดยที่องค์กรพัฒนา เอกชน องค์กรวิชาการหรือสื่อมวลชนอาจมีส่วนเข้ามาช่วยสนับสนุนก็ได้ แต่ภาคประชาชนเป็นแกนหลักในการดำเนินงานซึ่ง

^{๔๔} เกียรติศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา, (กรุงเทพฯ: ซัคเซส มีเดีย, ๒๕๔๓), หน้า ๖๐-๘๓.

แนวทางแรกเป็นแนวทางหลักที่ประเทศไทยมักใช้ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ขณะที่ปัจจุบันมีความพยายามผลักดันการก่อรูปของเครือข่ายตามแนวทางที่สองให้เพิ่มมากขึ้น

ในการดำเนินงานควรทำไปทั้งสองแนวทางควบคู่กัน โดยพิจารณาถึงความสามารถในการรวมตัวของประชาชนเป็นหลัก หากประชาชนกลุ่มใดมีความสามารถในการรวมตัวเป็นเครือข่ายได้เอง หน่วยงานภาครัฐก็ไม่สมควรเข้าไปครอบงำบงการ (manipulate) ในการก่อตัวของเครือข่าย แต่หากกลุ่มใดที่ยังขาดสมรรถนะเพียงพอในการจัดตั้งกลุ่มขึ้นเอง หน่วยงานภาครัฐ ก็อาจสามารถเข้าไปช่วยในฐานะผู้สนับสนุน (supporter) และผู้อำนวยความสะดวก (facilitator) ให้การจัดตั้งเครือข่ายทำได้ง่ายขึ้น จากแนวคิดนี้หน่วยงานราชการจำเป็นต้องลดบทบาทในการคิดแทนประชาชนให้น้อยลง แต่เปิดช่องทางให้กลุ่มองค์กรชุมชนประชาคมได้ทำงานและมีอำนาจในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ มากขึ้น โดยภาครัฐควรปรับรูปแบบบทบาทเป็นผู้ส่งเสริมเอื้ออำนวยสนับสนุนให้กลุ่มองค์กรประชาชนมีอิสระมีส่วนร่วมรับผิดชอบและร่วมสร้างสรรค์ในสังคมในการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย การก่อรูปเครือข่าย มีองค์ประกอบ ดังนี้

๑) การสร้างความตระหนักในปัญหาและการรวมตัว การสร้างความตระหนักให้คนในสังคมทราบในเรื่องที่ต้องการสร้างเครือข่าย จึงมีความจำเป็นเพื่อเป็นการทำให้กระแสเข้าไปถึงระดับรากหญ้า หลังจากนั้นจึงใช้กลยุทธ์ “การประชาสัมพันธ์” สื่อสารให้สังคม รับรู้เกี่ยวกับวิสัยทัศน์ของประเทศและการใช้การประชาสัมพันธ์กระตุ้นให้ประชาชนเกิดสำนึก อยากเข้าร่วมการประชาสัมพันธ์ สื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ ที่ครอบคลุมถึงวัตถุประสงค์ นโยบาย กิจกรรมและแผนการดำเนินงาน จะช่วยให้สังคมรู้ว่าเรากำลังทำอะไรอยู่ และจะช่วยดึงดูดคนที่อยากมีส่วนร่วมให้เข้ามาพร้อมกับเครือข่ายได้ การประชาสัมพันธ์ในที่นี้ไม่ใช่เป็นเพียงการบอก “ข้อมูล” ข่าวสาร หากต้องเป็นการสร้างความเข้าใจและสร้าง “ภาพลักษณ์ (image)” บางอย่างลงไปในใจของผู้รับสารในลักษณะของการสร้างภาพลักษณ์ของสินค้าตามหลักการตลาด นอกจากนี้จากการประชาสัมพันธ์ต้องมีกลยุทธ์ด้วย หมายถึงการประชาสัมพันธ์ไม่ควรใช้วิธีการ “หว่านกระจาย” ออกไปเพราะข้อมูลข่าวสารจะกระเซ็นกระสายไปสู่ประชาชนเพียงเล็กน้อย ดังนั้นอาจจำเป็นต้องมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายของการประชาสัมพันธ์ให้ชัดเจน และให้นำหนักกับแต่ละกลุ่มแตกต่างกันไปตามระดับความสำคัญเพื่อการจัดสรรทรัพยากร การประชาสัมพันธ์จะเป็นไปตามลำดับความสำคัญของกลุ่ม กลุ่มที่มีความสำคัญมากต่อการสร้างเครือข่ายก็ควรเป็นกลุ่มที่ต้องให้ความสำคัญมากเพื่อโน้มน้าวจิตใจให้เข้าร่วมผูกพันกับเครือข่าย

๒) การสร้างจุดร่วมของผลประโยชน์ ถ้าเครือข่ายไม่มีเป้าหมายที่ชัดเจน เครือข่ายจะไร้พลัง เพราะสมาชิกต่างก็ไม่ทราบว่าเครือข่ายนี้จัดตั้งขึ้นมาด้วยวัตถุประสงค์ใด แม้ประชาชนจะสนใจแต่ก็มองไม่เห็นว่าจะได้รับผลประโยชน์สิ่งใดเข้ามามีส่วนร่วม ก็ทำให้ไม่มีใครต้องการเข้ามาเป็นแนวร่วมของเครือข่าย ดังนั้นจึงต้องมองหาตัวร่วมหรือ “ประเด็น (issues)” ที่จะป็นศูนย์กลาง ซึ่งทำให้เกิดการรวมตัวกันในลักษณะที่ถักทอเข้าหากันเป็นกลุ่มก่อน ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งประเด็นที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ในการทำเช่นนี้ต้องคำนึงถึงว่ากฎเกณฑ์หลักของการสร้างจุดร่วมอยู่ที่การกำหนดเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ที่ให้ประโยชน์ต่อผู้เข้าร่วมซึ่งจะส่งผลให้ทุกภาคีอยากเข้ามีส่วนร่วมกับเครือข่าย ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องศึกษาวิจัยเพื่อค้นหาคำความต้องการเฉพาะเจาะจงว่าประชาชนแต่ละกลุ่มมีความสนใจปัญหาการศึกษาในด้านใด หรืออีกประการหนึ่ง คือการหยิบยกเอาความเดือดร้อนของชุมชนหรือประชาชนขึ้นมาเป็นตัวจุดกระแส เช่น วิกฤตเศรษฐกิจก็สามารถนำมาใช้

เชื่อมโยงกับปัญหาการศึกษาได้ นอกจากนี้การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ที่จะได้รับจากการเข้าร่วมตัวเป็นเครือข่ายเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ซึ่งสามารถดำเนินการดัดแปลงเป้าหมายและวัตถุประสงค์ให้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน สื่อสารและประชาสัมพันธ์ ไปยังกลุ่มเป้าหมายเฉพาะเจาะจง หรือหากเป็นประเด็นที่เป็นที่สนใจร่วมของสังคมในภาพรวม ก็อาจใช้การประชาสัมพันธ์อย่างกว้างออกไปสู่สาธารณชน อันเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ประชาชน อยากร่วมเป็นสมาชิกเครือข่าย

๓) การแสวงหาแกนนำที่ดีของเครือข่าย ในการดำเนินการให้เครือข่ายประสบความสำเร็จอาจต้องใช้งบประมาณและบุคลากรจำนวนมาก เพื่อให้เกิดแนวร่วมของประชาชนที่สนใจ แต่ในทางปฏิบัติด้วยความจำกัดของงบประมาณและบุคลากรทำให้เป็นการยาก ถ้าจะพยายามลงไปให้ถึงประชาชนทุกกลุ่มตั้งแต่เริ่มต้น แนวทางที่เป็นไปได้ คือ การเสาะหา “แกนนำการปฏิรูป” เพื่อให้แกนนำเหล่านี้เป็นผู้ขยายเครือข่ายต่อไป ซึ่งแกนนำการปฏิรูป คือ “ผู้เล่นหลัก (key actors)” ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมและมีอิทธิพลเพียงพอในการผลักดันการทำงานต่าง ๆ เช่น ด้านนโยบาย ด้านการสร้างสรรค์ ด้านข้อมูลข่าวสาร ซึ่งอาจไม่ใช่ นักวิชาการแต่เพียงผู้เดียว อาจ เป็นนักหนังสือพิมพ์ สื่อสารมวลชนต่าง ๆ นอกจากนี้ในบางกรณีอาจจะเสาะหา “ผู้นำหลัก (key leaders)” ในแต่ละกลุ่มให้ย่อยลงไปอีก เช่น บุคคลที่เป็นผู้นำของกลุ่มสื่อมวลชนซึ่งต้องหมายถึง บุคคลผู้เป็นที่เคารพนับถือของคนในกลุ่ม และมีอิทธิพลในการโน้มน้าวทิศทางของกลุ่ม/วิชาชีพได้ ผู้นำเหล่านี้มักมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำและผู้ผลักดันคนที่อยู่ในแวดวงของตน ให้เกิดการร่วมแรงร่วมใจกันสนับสนุนเครือข่ายจนประสบความสำเร็จ ดังนั้นในทางปฏิบัติจึงต้องมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมาย (target group) อย่างเฉพาะเจาะจง

๔) การสร้างแนวร่วมสมาชิกของเครือข่าย ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่เป็นตัวกำหนดว่า เครือข่ายจะดำเนินการไปได้ยั่งยืนมากน้อยเพียงใดก็คือปริมาณและคุณภาพของสมาชิกเครือข่าย ด้วยเหตุนี้การสร้างแนวร่วมของสมาชิกเครือข่ายให้กว้างขวางและการดึงปัจเจก/กลุ่ม/องค์กร ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้าเป็นสมาชิกเครือข่ายจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างเครือข่าย อาจขยายแนวร่วมผ่านระบบความสัมพันธ์แบบตัวต่อตัว ในลักษณะของการหาเครือข่ายแบบที่ เรียกว่า “ดาวกระจาย” ซึ่งเป็นวิธีการขยายตัวของเครือข่ายระดับชุมชนวิธีหนึ่งที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันและประสบความสำเร็จอย่างสูง โดยวิธีการก็คือการเสาะหาคนที่มีความคิดหรือประสบปัญหาแบบเดียวกันแล้วดึงเข้ามาร่วมเครือข่ายที่ตรงกับแนวคิด หรือเครือข่ายที่จะช่วยแก้ปัญหาของเขาได้ หลังจากนั้นให้เขาไป “ขยายความคิด” เพื่อเสาะหาสมาชิกร่วมเครือข่ายต่อไป

ในกรณีของการดึงกลุ่ม/องค์กรเข้าร่วมเครือข่าย อาจพิจารณาจากระดับความเข้มแข็งของกลุ่ม โดยควรเริ่มต้นที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่มีการรวมตัวกันอยู่แล้วทั้งที่รวมตัวกันแบบหลวมๆ ไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มแม่บ้าน หรือกลุ่มที่รวมตัวกันเป็นทางการ เช่น สหกรณ์ประจำหมู่บ้าน สมาคมผู้ปกครองและครู ชมรมการศึกษา การเริ่มต้นในกลุ่มที่มีการรวมตัวกันอยู่แล้วจะทำให้การก่อตั้งเครือข่ายเป็นไปได้รวดเร็วขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเราได้กลุ่มที่มีการตื่นตัวในเรื่องนี้อยู่แล้ว เพราะกลุ่มเหล่านี้จะมีบุคลากรและสายสัมพันธ์ในพื้นที่ซึ่งจะช่วยประหยัดทรัพยากรในการริเริ่มไปเสนอหาเครือข่ายใหม่ๆ บทบาทของผู้ที่จะดำเนินการสร้างเครือข่ายในส่วนนี้คือ การเจรจาโน้มน้าวให้คนยินดีเข้าเป็นสมาชิกของเครือข่าย โดยการให้เหตุผล ชี้แจงให้องค์กรประชาชนเห็นถึงผลประโยชน์

ที่จะได้รับทั้งระดับส่วนตัวและภาพรวมประกอบ ตัวอย่าง และแนวทางที่เป็นรูปธรรมที่เขาสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในเครือข่ายได้

๒.๗ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเกี่ยวกับการเสริมสร้างเครือข่าย Buddhist Yong Smart Farm สู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนในอีสานใต้ ผู้วิจัยสามารถนำเสนอผลของการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างเครือข่าย Buddhist Yong Smart Farm สู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนในอีสานใต้” ซึ่งเป็นงานวิจัยย่อยภายใต้แผนโครงการ “Young smart farm: การเกษตรแบบใหม่สู่การสร้างสันติสุขในสังคมไทย” ครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ผู้วิจัยได้ประมวลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนการพัฒนากรอบแนวคิดในการวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ทวี วัชระเกียรติศักดิ์^{๔๕} ได้วิจัยเรื่อง การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน โดยการพัฒนา กลุ่มอาชีพ ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลพลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า บริบทเชิงพื้นที่ในการดำเนินงานและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล และชุมชน มีความพร้อมต่อการพัฒนา แนวทางและการดำเนินการส่งเสริมการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยการพัฒนา กลุ่มอาชีพ จะต้องสร้างจากภายในภายนอก และทั้งภายในและภายนอกชุมชน ตามปัจจัยแห่งความสำเร็จ คือ ความรู้ การยอมรับ ศักดิ์ศรีที่เท่าเทียมของภาคีสมาชิก และการมีชุมชนเป้าหมายเป็นศูนย์กลางของการสร้างความเข้มแข็งโดยที่ผลการดำเนินการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยการพัฒนา กลุ่มอาชีพเชิงรูปธรรมได้ทำให้มีการพัฒนา จัดตั้ง ดำเนินงานและขับเคลื่อนการจัดหาทุนของกลุ่มอาชีพในทั้ง 15 หมู่บ้านตามความเหมาะสมและการตัดสินใจของแต่ละชุมชน

ขวัญกมล ดอนขวา^{๔๖} ได้วิจัยเรื่อง การจัดการธุรกิจชุมชนบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ผลการวิจัยพบว่า การจัดการด้านการผลิต การจัดการด้านทรัพยากรมนุษย์ การจัดการด้านการตลาด และการจัดการการเงินและบัญชี เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการจัดการธุรกิจชุมชน ส่วนความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ความรู้ และคุณธรรม เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีค่า KMO ค่า Bartlett's Test of Sphericity มีการแจกแจงโดยประมาณแบบ Chi-Square ผ่านเกณฑ์การทดสอบทางสถิติ นอกจากนี้ ยังมีค่า Total Initial Eigenvalues มากกว่า ๑ และสามารถอธิบายความแปรปรวนของข้อมูลได้มากที่สุดถึง ๗๕% โดยองค์ประกอบทุกตัวมีค่า Factor Loading เข้าใกล้ ๑ ในด้านการประยุกต์ใช้แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีและความมีเหตุผล มี

^{๔๕} ทวี วัชระเกียรติศักดิ์. การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยการพัฒนา กลุ่มอาชีพ ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลพลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา, วารสารวิชาการบริหารธุรกิจ สมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๙, หน้า ๔๓-๕๔.

^{๔๖} ขวัญกมล ดอนขวา, การจัดการธุรกิจชุมชนบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี : นครราชสีมา, ๒๕๕๖: บทคัดย่อ.

ผลกระทบทางตรงต่อการจัดการธุรกิจชุมชนด้านการผลิตมากที่สุด โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เท่ากับ ๐.๔๙๐ และ ๐.๓๑๕ ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่า กลุ่มอาชีพใช้เงื่อนไขความรู้มาเป็นหลักในการพิจารณาการจัดการธุรกิจชุมชนด้านการผลิต มากกว่าเงื่อนไขคุณธรรม โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เท่ากับ ๐.๕๑๘ และ ๐.๒๘๙ ตามลำดับ กลุ่มอาชีพมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนอยู่ในระดับสูงมากเพียงใด มีระยะเวลาดำเนินการมายาวนาน และการได้รับการอบรมของสมาชิกในแต่ละกลุ่มอาชีพเกี่ยวกับการจัดการธุรกิจชุมชน จะทำให้สามารถประสบความสำเร็จในการทำธุรกิจของกลุ่มอาชีพเพิ่มขึ้น

เอกชัย พุ่มดวง และยุสนีย์ โสมทัศน์^{๔๗} ได้วิจัยเรื่อง การกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมตามแนวเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มอาชีพ ในตำบลโคกโคเตมา อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี มีวัตถุประสงค์การวิจัยคือ ๑) เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มอาชีพในชุมชนตำบลโคกโคเตมา และ ๒) เพื่อพัฒนาศักยภาพของสมาชิกกลุ่มอาชีพให้มีความสามารถในการบริหารจัดการกลุ่มตาม แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และใช้กระบวนการจัดการความรู้ เป็น เครื่องมือในการสืบค้นและสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนผลจากการวิจัย

๑. การสร้างกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มอาชีพในชุมชน พบว่ามีกลุ่มอาชีพของชุมชน จำนวน ๓ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มจักสานกระเป่า กลุ่มทำขนมไทย และกลุ่มทำปุ๋ยอินทรีย์ ในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนากลุ่มอาชีพ โดยใช้การจัดการความรู้ (KM) เป็นเครื่องมือ ซึ่ง พบว่าประกอบกลุ่มอาชีพในชุมชน ได้ใช้กระบวนการแสวงหาความรู้ การสร้างความรู้ การถ่ายทอดความรู้ และการใช้ความรู้ แต่ยังขาดการจัดเก็บและการสืบค้นความรู้ นอกจากนี้ กลุ่มอาชีพมีการวิเคราะห์ศักยภาพของกลุ่ม การวิเคราะห์ปัญหา และการวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อน การศึกษาดูงานจากแหล่งเรียนรู้ต้นแบบ โดยมีการกำหนดโจทย์ในการศึกษาดูงานของชุมชนต้นแบบ ณ แหล่งเรียนรู้ต้นแบบ ท้ายบ้าน เพื่อศึกษาเรียนรู้แนวทางในการบริหารจัดการและการดำเนินงานของ กลุ่มอาชีพ การประกอบธุรกิจชุมชน ผลผลิตชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒. การพัฒนาศักยภาพของสมาชิกกลุ่มอาชีพให้มีความสามารถในการบริหารจัดการกลุ่มตามแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ด้วยการถอดบทเรียน จากการศึกษาดูงานของชุมชนต้นแบบ การนำมาพัฒนากลยุทธ์ของกลุ่มอาชีพตำบลโคกโคเตมาให้มีความสามารถในการบริหารจัดการกลุ่มตามแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ออกได้เป็น ๓ กลยุทธ์ คือ (๑) พัฒนาผู้ผลิต ผู้ประกอบการ และการตลาด ด้วยการเพิ่มประสิทธิภาพกลุ่มผู้ผลิต และการส่งเสริมช่องทางการตลาด (๒) พัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนด้วยองค์ความรู้ ด้วยการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ และการสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์

๓. การสร้างกระบวนการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้วยการสืบค้นรวบรวม และเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น

^{๔๗} เอกชัย พุ่มดวง และยุสนีย์ โสมทัศน์, การกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมตามแนวเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มอาชีพ ในตำบลโคกโคเตมา อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี, ๒๕๕๘ : บทคัดย่อ.

สุมาลี จันทรชลอ และคณะ^{๔๘} ได้วิจัยเรื่องการศึกษาความเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในกรุงเทพมหานครในภาพรวมประชาชนกรุงเทพมหานครมีความเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับพอใช้ คะแนนเฉลี่ยโดยรวม ๑๙.๐๘ (ประมาณร้อยละ ๗๖) ผลการเปรียบเทียบระหว่างประชาชนเพศชายและเพศหญิง และระหว่างประชาชนผู้ประกอบอาชีพพบว่าแตกต่างกันของความเข้าใจหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ผลการศึกษาพฤติกรรมการดำเนินชีวิตชีวิตของประชาชนที่พักอาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ในภาพรวมพบว่า ประชาชนมีพฤติกรรมด้านการใช้จ่ายพอประมาณมีพฤติกรรมอยู่ในระดับบ่อยครั้งถึงเป็นประจำด้านความรอบคอบมีพฤติกรรมอยู่ในระดับบ่อยครั้ง ด้านความมีเหตุผลมีพฤติกรรมอยู่ในระดับบ่อยครั้ง ด้านการช่วยเหลือครอบครัวมีพฤติกรรมอยู่ในระดับบ่อยครั้ง ยกเว้นด้านการมีส่วนร่วมแก้ปัญหาในครอบครัว นักเรียนมีพฤติกรรมระดับปานกลางประชาชนมีพฤติกรรมอยู่ในระดับบ่อยครั้งถึงนานๆ ครั้งด้านการช่วยเหลือสังคม ด้านการใส่ใจสิ่งแวดล้อม ส่วนด้านการพัฒนางานให้ก้าวหน้ามีพฤติกรรมอยู่ในระดับปานกลาง ครั้ง ผลการศึกษาพฤติกรรมของประชาชน ๕ กลุ่มย่อย คือ นักเรียนโรงเรียนเอกชน นักเรียนโรงเรียนรัฐบาล พนักงานในภาคอุตสาหกรรม ผู้ให้บริการ และผู้ประกอบการค้ารายย่อย พบว่ามีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ด้านความมีเหตุผล การดูแลสิ่งแวดล้อม การช่วยเหลือครอบครัว การช่วยเหลือสังคมและด้านความรอบคอบ ความแตกต่างอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ด้านการใช้จ่ายอย่างพอประมาณและการพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้า ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยคำร้อยละ พบว่าประชาชนส่วนมาก มีความเห็นสอดคล้องกันว่าหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะช่วยพัฒนาสังคมได้ และเห็นด้วยที่ทุกครอบครัวต้องทำงบประมาณค่าใช้จ่าย และเห็นด้วยว่าการดำเนินชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงจะทำให้สบายภายหลัง

ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์ และคณะ^{๔๙} ได้ทำโครงการประเมินผลเปรียบเทียบในมิติต่างๆ ของประชาชนในการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ จากการวัดระดับความรู้และความเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประชาชนในทุกอาชีพยังไม่ค่อยมีความเข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านหลักการมีภูมิคุ้มกัน ประชาชนในภาคเกษตรมีความเข้าใจในระดับปานกลาง โดยเฉพาะด้านหลักการมีภูมิคุ้มกันและเงื่อนไขการมีความรู้และคุณธรรม ประชาชนในภาคบริการมีความเข้าใจในระดับมาก โดยเฉพาะด้านหลักการมีภูมิคุ้มกัน เจ้าของหรือผู้บริหารภาคอุตสาหกรรมมีความเข้าใจในระดับมาก โดยเฉพาะด้านหลักการมีภูมิคุ้มกัน และลูกจ้างภาคอุตสาหกรรมมีความเข้าใจในระดับมาก โดยเฉพาะหลักการมีภูมิคุ้มกัน ส่วนประชาชนในภาคราชการมีความเข้าใจในระดับมาก โดยเฉพาะด้านหลักการมีภูมิคุ้มกัน เมื่อศึกษาการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในทุกมิติ พบว่าประชาชนทั่วไปนำมาประยุกต์ใช้ในระดับมาก

^{๔๘} สุมาลี จันทรชลอ, คมสัน จิระภัทรศิลป์ และอรพรรณ จันทรชลอ, การศึกษาความเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในกรุงเทพมหานคร, รายงานการวิจัย, คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี: กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๑: ๖๙.

^{๔๙} ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์ และคณะ, โครงการประเมินผลเปรียบเทียบในมิติต่างๆ ของประชาชนในการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้, รายงานการวิจัย, ศูนย์วิจัยและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑: บทคัดย่อ.

ประชาชนในภาคเกษตรนำมาประยุกต์ใช้ในระดับปานกลาง และประชาชนในภาคบริการ นำมาประยุกต์ใช้ในระดับปานกลางโดยนำมาใช้มากในมิติด้านสังคมเช่นเดียวกัน สำหรับเจ้าของหรือผู้บริหารภาคอุตสาหกรรมนำมาประยุกต์ใช้ในระดับปานกลาง และประชาชนภาคราชการ นำมาประยุกต์ใช้ในระดับมากโดยนำมาใช้มากในมิติสังคมเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ยังพบว่าการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้นั้นมีความสัมพันธ์กับระดับความรู้ความเข้าใจในหลักการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยผู้ที่มีความเข้าใจมากจะนำมาประยุกต์ใช้มาก ส่วนผู้ที่เข้าใจน้อยก็จะนำมาใช้น้อย

กรรณิการ์ ภิรมย์รัตน์^{๕๐} ได้สรุปเกี่ยวกับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษา จะเห็นได้ว่ามีตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านหลักการ ประกอบด้วย (๑) พอประมาณ (๒) มีเหตุผล (๓) มีภูมิคุ้มกันและด้านเงื่อนไขประกอบด้วย (๑) ความรู้ (๒) คุณธรรม (๓) ระดับความรู้ความเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษา (๔) ระดับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษา (๕) ความคิดเห็นของนักศึกษาในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้ จากการศึกษา สามารถสรุปความหมายแนวคิดเกี่ยวกับงานวิจัยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะเห็นได้ว่า นักวิชาการได้ศึกษาหลักปรัชญาเศรษฐกิจ ผลของการศึกษาเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นว่า ถ้านำไปปฏิบัติจริง ๆ แล้ว ย่อมจะได้ผลดี เพราะสามารถบริหารจัดการตามอัตราส่วนของหลักปรัชญาเศรษฐกิจ และลดความเสี่ยงการประกอบการลงได้ จะเห็นได้ว่ามีตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านหลักการประกอบด้วย ๑) ความรู้ ๒) คุณธรรม ๓) ระดับความรู้ความเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ๔) ระดับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แต่กลับเพิ่มมูลค่าขึ้นได้ ลดอัตราความเสี่ยงความประพฤติกการใช้จ่ายลงได้ จึงสร้างความมั่นคง และความยั่งยืนในครอบครัวและชุมชนสร้างชุมชนแห่งสันติภาพ ปัญญาภาพและเอกภาพในชุมชน

ประกอบ มีโคตรกอง, สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา และพรนิพา รัตนคณาทรัพย์ (๒๕๖๔ : ๒๑)^{๕๑} ได้วิจัย เรื่อง การสร้างเครือข่ายการพึ่งตนเองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่าการสร้างเครือข่ายการพึ่งตนเองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการเชื่อมโยงในลักษณะ ของเครือข่ายเกษตรกรที่จะต้องพัฒนาไปสู่ระดับของการลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ร่วมกันประกอบด้วยรูปแบบและขบวนการ ดังนี้ ๑) มีการรับรู้มุมมองที่เหมือนกัน ๒) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน ๓) มีความสนใจและมีผลประโยชน์ ๔) การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย ๕) มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน ๖) การเกื้อหนุนพึ่งพากัน ๗) การมีปฏิสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยน และผลจากการสำรวจกลุ่ม ตัวอย่างพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายการพึ่งตนเองของเกษตรกรในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมี

^{๕๐} กรรณิการ์ ภิรมย์รัตน์, พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร, รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๓: ๓๕.

^{๕๑} ประกอบ มีโคตรกอง, สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา และพรนิพา รัตนคณาทรัพย์ (๒๕๖๔ : ๒๑) การสร้างเครือข่ายการพึ่งตนเองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, วารสารสถาบันวิจัยพินิจธรรม ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๔) หน้า ๑๗ - ๒๗.

ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๒ ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ .๙๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า เกษตรกรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายการพึ่ง ตนเองของเกษตรกรในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ มีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และประสบการณ์การทำ เกษตรมากที่สุดโดยมี ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๘ รองลงมา ได้แก่ วิเคราะห์สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่มีผล ต่อภาค เกษตรกรรม เสริมสร้างศักยภาพให้มีความรู้ด้านการทำเกษตรกรรมที่ยั่งยืน มีการสร้างขวัญและ กำลังใจของกลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ มีการเปิดพื้นที่ให้เกษตรกรรุ่นใหม่ได้พบปะกัน มีการสร้าง ความสัมพันธ์ ในการเชื่อมต่อและหนุนเสริมกัน มีการรวมพลังเกษตรกรรุ่นใหม่ผลักดันนโยบายด้าน การเกษตรให้ยั่งยืน พัฒนาให้เป็นรูปธรรมของเกษตรกรรุ่นใหม่ด้านการปรับตัวและแนวคิด นำเสนอ ประสบการณ์ที่เป็น รูปธรรมของกลุ่มคนรุ่นใหม่ในวิถีเกษตรกร สร้างสื่อสาธารณะเกี่ยวกับวิถี เกษตรกรรมไปสู่ประชาชน และการพัฒนาแนวทางปฏิบัติของกลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่เพื่อเป็นต้นแบบ เป็นแรงบันดาลใจให้กับคน รุ่นใหม่เพื่อเป็นต้นแบบ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๕ ๔.๑๖ ๔.๑๒ ๓.๙๒ ๓.๙๐ ๓.๘๙ ๓.๘๖ ๓.๘๐ ๓.๖๕ ๓.๖๐ และ ๓.๕๗ ตามลำดับ

นฤมล คำอ่อน ไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม (๒๕๖๓: ๔๗๐-๔๗๑)^{๕๒} ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบ การจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษากระบวนการ จัดการเครือข่ายชุมชน ๒) ศึกษาปัจจัย เงื่อนไขความสำเร็จ ปัญหา อุปสรรคของการจัดการเครือข่าย ชุมชน และ ๓) พัฒนารูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชน เป็นวิจัยแบบผสมผสานของพหุเทศาภิบาล ผลการวิจัยพบว่า ๑) กระบวนการจัดการ ได้แก่ การตระหนักถึงปัญหาและสำนึกรวมตัวเป็นเครือข่าย การพัฒนาความสัมพันธ์ การรักษาและความต่อเนื่อง สร้างพันธมิตรสัญญาาร่วมกัน และการบริหารจัดการ ๒) เงื่อนไขความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรค พบว่า ๑) ความสำเร็จ ได้แก่ ๑.๑) ภายใน คือปัญหาฐาน ทรัพยากรอาหาร ความตระหนัก ผู้นำการเปลี่ยนแปลง ผลประโยชน์ สิ่งจูงใจ การจัดการข้อมูล กิจกรรมและการพัฒนาต่อเนื่อง ๑.๒) ภายนอก คือส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงาน และ ๒) ปัญหา และอุปสรรค ได้แก่ ๒.๑) ภายใน คือ สภาพแวดล้อม ฐานะทางเศรษฐกิจ ความคิดและความเชื่อส่วนบุคคล ขาดองค์ความรู้ การเข้าร่วมกิจกรรม งบประมาณ ๒.๒) ภายนอก คือ นโยบายรัฐ อิทธิพล สังคมและค่านิยม และ ๓) รูปแบบการจัดการเครือข่าย มีขั้นตอน ได้แก่ ๓.๑) รับรู้ ตระหนักและ เข้าใจปัญหา ๓.๒) วิเคราะห์สถานการณ์ ๓.๓) การบริหารจัดการ ๓.๔) พัฒนาและปรับตัว ๓.๕) การ รักษาความต่อเนื่องและขยายกลุ่ม และ ๓.๖) องค์ประกอบ คือ ๑) สมาชิก/ผู้นำ ๒) เป้าหมาย/ วัตถุประสงค์/ผลประโยชน์ ๓) กิจกรรม ๔) การบริหารจัดการ ๕) การประชาสัมพันธ์/การสื่อสาร และ ๖) ทูต

วิภารัตน์ วงศ์พิง เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ และ สินีนุช ครุฑเมือง แสนเสริม (๒๕๖๒: ๑๐๗๙)^{๕๓} ได้วิจัยเรื่อง การพึ่งตนเองและปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการวิสาหกิจ ชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากแป้งข้าวหอมมะลิในจังหวัดร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่า ๑) สมาชิกใน

^{๕๒} นฤมล คำอ่อน ไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม, รูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทาง อาหาร, วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๘ (สิงหาคม ๒๕๖๓): ๔๗๐-๔๘๕.

^{๕๓} วิภารัตน์ วงศ์พิง เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ และ สินีนุช ครุฑเมือง แสนเสริม, การพึ่งตนเองและ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากแป้งข้าวหอมมะลิในจังหวัดร้อยเอ็ด, แก่นเกษตร ๔๗ ฉบับพิเศษ ๑ (๒๕๖๒: ๑๐๗๙-๑๐๘๘)

วิสาหกิจชุมชนร้อยละ ๘๐.๓๔ เป็นผู้หญิง อายุเฉลี่ย ๖๑.๒๙ ปี มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน เฉลี่ย ๔.๒๖ คน จบการศึกษาระดับประถมศึกษามากที่สุด ส่วนมากสถานภาพสมรสแล้ว ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา รายได้ของครัวเรือนจากภาคการเกษตรต่อปีเฉลี่ย ๓๕,๑๘๕.๓๙ บาท และรายได้ของครัวเรือนจากนอกภาคเกษตรต่อปีเฉลี่ย ๑๕,๑๑๗.๘๙ บาท ๒) การจัดการวิสาหกิจชุมชนโดยรวมเกี่ยวกับการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากแป้งข้าวหอมมะลิในระดับมาก โดยมีการจัดการที่ทำให้กลุ่มประสบความสำเร็จด้านการจัดองค์กรมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านผู้นำ ด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิก ด้านการเงินและบัญชี ด้านการผลิต และด้านการตลาด ตามลำดับ ๓) การพึ่งพาตนเอง พบว่า มีการพึ่งพาตนเองอยู่ในระดับมาก โดยการพึ่งตนเองทางด้านจิตใจ อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ การพึ่งพาตนเองด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรและด้านเทคโนโลยี และ ๔) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพึ่งพาตนเองของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากแป้งข้าวหอมมะลิในจังหวัดร้อยเอ็ด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ มีปัจจัยอยู่ ๓ ปัจจัย คือ ปัจจัยด้านการเงินและบัญชี ด้านการผลิต และด้านผู้นำ

พระคำรณ อติภทโท (ทองน้อย) และ พระครูนิวาสิตขันธ์ (๒๕๖๓: ๒๗-๒๘)^{๕๔} ได้วิจัยเรื่อง การบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวตามหลักการบริหารนิยธรรมในเขตเทศบาลตำบลทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร พบว่า ๑. การบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวตามหลักการบริหารนิยธรรมในเขตเทศบาลตำบลทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๒๑$, S.D.= ๐.๓๒) และการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในเขตเทศบาลตำบลทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๑๓$, S.D. = ๐.๔๖) ๒. ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวตามหลักการบริหารนิยธรรมในเขตเทศบาลตำบลทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ ๐.๐๑ โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง (Pearson Correlatin ($r = ๐.๗๔๔^{**}$) จึงยอมรับสมมติฐาน ๓. แนวทางการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวตามหลักการบริหารนิยธรรมในเขตเทศบาลตำบลทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ควรดำเนินการดังนี้ ๑) ด้านการรับรู้มุมมองที่เหมือนกัน ควรมีการร่วมพูดคุย ประสานงาน กำหนดราคา และการป้องกันโรคระบาด ๒) ด้านสร้างความคิดร่วมกัน ควรมีการจัดทำข้อมูลเพื่อเปรียบเทียบผลผลิต บันทึกข้อมูลการผลิต ต้นทุน เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหา ๓) ด้านรับผลประโยชน์ร่วมกันควรมีการส่งเสริมให้ผู้ปลูกข้าวได้มีสิทธิแสดงความคิดเห็น มีการจัดทำกฎระเบียบ แปรรูป และขอให้ภาครัฐเข้ามาส่งเสริม ๔) ด้านการมีส่วนร่วมในเครือข่ายควรมีโอกาสในการเลือกผู้นำกลุ่ม ร่วมกำหนดกฎระเบียบและร่วมคัดเลือกคณะกรรมการบริหาร ๕) ด้านมีความสามัคคีกันในเครือข่าย ควรมีการเคารพซึ่งกันและกัน นอบน้อมให้เกียรติ แนะนำวิธีการแก้ไขปัญหา ๖) ด้านการพึ่งพากัน ในการรักษาระบบนิเวศน์ มีการกำหนดเป้าหมาย จัดหาตลาด และรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และ ๗) ด้านการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันในเครือข่าย ควรมีการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ให้ภาครัฐเข้ามาแนะนำหาแนวทางใหม่ๆ และควรมีการแชร์ประสบการณ์ดี หรือใหม่ๆ ให้แก่กันและกัน

^{๕๔} พระคำรณ อติภทโท (ทองน้อย) และ พระครูนิวาสิตขันธ์, การบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวตามหลักการบริหารนิยธรรมในเขตเทศบาลตำบลทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร, วารสารวิจัยวิชาการ ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๓): ๒๗-๔๐.

จากผลงานวิจัยที่ผู้วิจัยได้ทบทวนมานั้น แสดงให้เห็นว่า เศรษฐกิจชุมชนและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นกลไกในการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ให้เกิดความเข้มแข็งอันนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในระดับต่อไป แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ตั้งแต่ ๑) พัฒนาผู้ผลิต ผู้ประกอบการ และการตลาด ด้วยการเพิ่มประสิทธิภาพกลุ่มผู้ผลิต และการส่งเสริมช่องทางการตลาด ๒) พัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนด้วย องค์ความรู้ ด้วยการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ และการสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์ และ ๓) การสร้างกระบวนการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้วยการสืบค้นรวบรวม และเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการจัดเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างความมั่งคั่งและยั่งยืนของชุมชนเอง เป็นกระบวนการที่จะช่วยให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้

บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างเครือข่าย Buddhist Yong Smart Farm สู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนในอีสานใต้ ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง Yong Smart Farm: การจัดการเกษตร การปรับตัว ของพุทธยูวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mix-method) และวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายพุทธยูวเกษตรกรให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และเพื่อสร้างรูปแบบเครือข่ายพุทธยูวเกษตรกรให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ฉะนั้นเพื่อให้ได้ข้อมูลในประเด็นที่ต้องการศึกษาผู้วิจัยจึงได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ พื้นที่การวิจัย
- ๓.๓ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๗ สรุปกระบวนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนา (Research and Development) โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) มาเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการวิจัย เน้นการศึกษาวเคราะห์ทั้งในเชิงพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย มีการจัดกระบวนการวิจัยด้วยการถอดบทเรียนและการบูรณาการข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต และการปฏิบัติการร่วมกันในพื้นที่ศึกษาและกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยใช้กระบวนการตามวงจรเดมมิง (PDCA) เป็นเครื่องมือในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน โดยมีขั้นตอนใหญ่ๆ ๒ ขั้นตอน ดังนี้

๓.๑.๑ ขั้นเตรียมการ มีการดำเนินงาน ดังนี้

๑) การสร้างทีมวิจัยหลัก เป็นกระบวนการแสวงหาผู้สนใจ และผู้มีประสบการณ์ในประเด็นเกี่ยวกับการวิจัย

๒) การเลือกประเด็นปฏิบัติการการวิจัย เป็นการสร้างความร่วมมือกับกลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย เพื่อร่วมกันพิจารณาคัดเลือกประเด็นที่เป็นคำถามวิจัยหลัก คือเป็นการร่วมกันศึกษาวิจัยภายใต้สภาพปัญหาและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายจนนำไปสู่การตั้งคำถามและพัฒนาไปสู่การกำหนดเป้าหมายของการวิจัย

๓) การวางแผนการวิจัย โดยเริ่มดำเนินการจากการเก็บรวบรวมข้อมูลสถานการณ์ในพื้นที่ ความต้องการในพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย และเพื่อค้นหาที่วิจัยหรือบุคคลที่จะเข้าร่วมเครือข่ายและที่วิจัย หรือที่ดำเนินงานในพื้นที่

๔) การดำเนินการอื่น ๆ ที่จำเป็น เป็นการร่วมกันพิจารณาแผนการวิจัยหรือขั้นตอนของการวิจัยทั้งหมดว่ามีความเหมาะสม สอดคล้อง และสามารถขับเคลื่อนการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายตามกรอบระยะเวลาที่กำหนดได้ เพื่อนำไปปรับปรุงแผนการดำเนินงานให้ชัดเจนและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๓.๑.๒ ชั้นลงมือทำ มีการดำเนินงาน ดังนี้

ในกระบวนการดำเนินการวิจัยหรือระหว่างการจัดกิจกรรมของขั้นตอนนี้จะต้องมีการดำเนินการใน ๔ องค์ประกอบ คือ

๑) การเตรียมการ ทั้งในแง่การประสานงานกลุ่มคน การจัดเตรียมทีมงาน วัสดุอุปกรณ์ วางแผนขั้นตอนต่าง ๆ และการแบ่งหน้าที่ของทีมนักวิจัย ส่วนนี้จะมีความสำคัญในแง่ของความพร้อมในการจัดการกิจกรรมซึ่งจะส่งผลต่อการดำเนินกิจกรรมว่าจะได้ผลตามที่คาดหวังหรือตามเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่

๒) การปฏิบัติการ เป็นการดำเนินงานตามแผนงานที่วางไว้ และการปรับเปลี่ยนกิจกรรมดำเนินงานตามเงื่อนไขที่พบในขณะปฏิบัติการซึ่งอาจมีกิจกรรมที่หลากหลายมีรายละเอียดและขั้นตอนมาก

๓) การบันทึกกระบวนการ ถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างยิ่งของการวิจัยเพราะต้องมีการบันทึกข้อมูลที่ได้พบเห็น ทั้งในการเขียนรายงาน การวิเคราะห์ และสรุปผลของกิจกรรมและของการวิจัย รวมทั้งข้อมูลการสรุปกิจกรรม การสังเกตการณ์ การบันทึกเทป การบันทึกภาพ และการสรุปกระบวนการทั้งหมด

๔) การสรุปบทเรียน เพื่อจัดทำฐานข้อมูลและนำเสนอข้อมูลสู่ชุมชนและหน่วยงาน เพื่อให้เกิดการประยุกต์ใช้ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนหน่วยงาน และแลกเปลี่ยนข้อมูลเชิงบูรณาการแก่กัน

๓.๒ พื้นที่การวิจัย

การศึกษาในภาคสนาม ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์ ประกอบด้วย ๑) วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๒) ชุมชนวัดตะไก่พลวง ตำบลหนองกง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ๓) ชุมชนวัดปราสาทสูง ตำบลห้วยราช อำเภอห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ ๕๐ รูป/คน ใช้ภาษาประจำถิ่นซึ่งผลที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ เป็นส่วนหนึ่งที่เป็นข้อค้นพบจากปรากฏการณ์ในพื้นที่เขตชนบทซึ่งมีพื้นที่ทำการวิจัย ดังนี้

๑. ทำการศึกษาและคัดเลือกวิสาหกิจชุมชน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ บริบทความเป็นมาของชุมชน ที่นำไปสู่การยกระดับวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์สู่เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์

๒. ศึกษาข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key-informant) ประกอบด้วยกลุ่มประชากรที่เป็นตัวแทนจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

๓. ดำเนินการศึกษาวិเคราะห์ โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของแต่ละชุมชน

๔. สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ การยกระดับวิสาหกิจชุมชน ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษาวិจัยมาเผยแพร่ให้ภาครัฐ ชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับทราบ

๓.๓ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรศึกษาเป็นกลุ่มพระภิกษุสงฆ์หรือผู้นำศาสนา ผู้บริหารภาครัฐ ส่วนท้องถิ่น และตัวแทนพุทธยุวเกษตรกรในอีสานใต้ โดยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีความรู้ที่จะสามารถให้ข้อมูลที่สำคัญแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) โดยกำหนดเกณฑ์ คือ เป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในประเด็นที่ศึกษา และเป็นผู้ที่ยินดีจะให้ข้อมูลเชิงลึกถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามบริบทของพื้นที่ กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

๑. นิสิตและกลุ่มพระสงฆ์หรือผู้นำทางศาสนา จำนวนชุมชนละ ๒๐ รูป/คน
 ๒. ชุมชนตาไก่พลวง ตำบลหนองกง อำเภอนางรอง จำนวน ๑๐ รูป / คน
 ๓. ชุมชนวัดปราสาท ตำบลห้วยราช อำเภห้วยราช จำนวน ๑๐ รูป / คน
- รวมจำนวนทั้งสิ้น ๔๐ รูป / คน

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑. แบบสัมภาษณ์มีโครงสร้าง (Structured Interview) ใช้สำหรับสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant Interview)

๒. การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อยืนยันและคืนข้อมูล โดยมีผู้เข้าร่วม ๔ กลุ่ม คือ กลุ่มที่ ๑ ตัวแทนนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา กลุ่มที่ ๒ ตัวแทนองค์กรสื่อสารมวลชน หรือ หน่วยงานภาครัฐ กลุ่มที่ ๓ ตัวแทนผู้บริหารสถานศึกษา และองค์กรชุมชนต่าง ๆ กลุ่มที่ ๔ แทนผู้เข้าร่วมกิจกรรม การสนทนากลุ่มนี้ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มตามความเชี่ยวชาญเพื่อให้สมาชิกแต่ละท่านได้กล้าแสดงและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย ในการใช้เครื่องมือนี้จะใช้ก็ต่อเมื่อภายหลังที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์แล้ว จึงได้กำหนดจัดสนทนาเฉพาะกลุ่มขึ้น

๓. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและผลตอบรับจากกิจกรรมฝึกอบรมและการนำองค์ความรู้ไปใช้ โดยมีการติดตามผลและรายงานในรอบปี

๔. การใช้เครื่องมือการถ่ายภาพ โดยการใช้ภาพถ่ายเป็นภาพนิ่งเพื่อศึกษาเป็นแนวทางในการศึกษา

๕. เทปบันทึกเสียง ใช้สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและผู้เกี่ยวข้องเพื่อช่วยบันทึกการสนทนาที่เป็นประเด็นสำคัญๆ ตามวัตถุประสงค์ให้ได้ครบถ้วน

ขั้นตอนการสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

๑. การกำหนดเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยการศึกษารายละเอียดจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดเนื้อหาของแบบ

สัมภาษณ์

๒. ร่างเครื่องมือการวิจัยตามประเด็นที่กำหนดให้ครบถ้วนทุกตอน
๓. นำเครื่องมือมาตรวจสอบ
๔. แก้ไขเครื่องมือการวิจัยตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ
๕. ปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยและจัดทำเครื่องมือการวิจัยฉบับสมบูรณ์

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเองให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัย โดยวิธีการดังต่อไปนี้

๓.๕.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับผู้วิจัย ได้รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากพระไตรปิฎก และข้อมูลทุติยภูมิจากวิทยานิพนธ์ รายงานวิจัย ตำราทางวิชาการ วารสารและหนังสืออื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการยกระดับวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์สู่เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์

๓.๕.๒ การจัดหมวดหมู่และการตรวจสอบข้อมูล การจัดหมวดหมู่และการตรวจสอบข้อมูลดำเนินการอย่างเป็นระบบด้วยการจัดแบ่งประเภทของข้อมูลให้ตรงตามเนื้อหาที่ได้กำหนดไว้ หลังจากที่ได้ข้อมูลมาครบถ้วนแล้ว ใช้เทคนิคสามเส้า (triangulation) เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนี้

๑) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล จะเน้นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาจากแหล่งต่างๆ นั้นมีความเหมือนกันหรือไม่ ซึ่งถ้าทุกแหล่งข้อมูลพบว่าได้ข้อค้นพบมาเหมือนกัน แสดงว่าข้อมูลจากผู้วิจัยได้มามีความถูกต้อง

๒) การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัยจะเน้นการตรวจสอบจากผู้วิจัยหรือผู้เก็บข้อมูลต่างคนกันว่าได้ค้นพบที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร ซึ่งถ้าผู้วิจัยหรือผู้เก็บข้อมูลทุกคนพบว่าข้อค้นพบที่ได้มามีความเหมือนกัน แสดงว่าข้อมูลจากผู้วิจัยได้มามีความถูกต้อง

๓) การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี จะเน้นการตรวจสอบว่าถ้ามีการใช้ทฤษฎีที่หลากหลายแล้ว ข้อมูลที่ได้มาเป็นไปในทิศทางเดียวกันหรือไม่ ถ้าผู้วิจัยพบว่าไม่ว่าจะนำทฤษฎีใดมาใช้ได้ข้อค้นพบที่เหมือนกัน แสดงว่าข้อมูลจากผู้วิจัยได้มามีความถูกต้อง

หากมีส่วนใดที่ยังไม่สมบูรณ์จะตรวจสอบและเก็บข้อมูลเพิ่มเติม ด้วยการค้นคว้าจากเอกสารและเข้าไปสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลอีกครั้งหนึ่ง เพื่อยืนยันความถูกต้องและครบถ้วนทุกอย่าง ดังนั้นการเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดหมวดหมู่และการตรวจสอบข้อมูลอาจจะดำเนินการไปพร้อมกัน

๓.๕.๓ การเก็บข้อมูลภาคสนาม จะดำเนินการโดย ๕ วิธีการ คือ

๑) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จะดำเนินการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งกระจายอยู่ตามพื้นที่ชุมชนที่มีลักษณะเป็นองค์กรภาคประชาชน ภาครัฐและเอกชน เฉพาะหัวหน้าหรือผู้นำที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น ตัวแทนคณะสงฆ์ หน่วยงานราชการ สถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคเอกชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นักวิชาการ ปราชญ์ชาวบ้าน และตัวแทนประชาชน เพื่อให้เกิดการกระจายของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลในหลายมิติตอบโจทย์การวิจัยทุกประเด็น

๒) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จะดำเนินการในช่วงหลังจากที่สัมภาษณ์เชิงลึกเรียบร้อยแล้วมีลักษณะเป็นการจัดกิจกรรมเพื่อยืนยันและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจากตัวแทนคณะสงฆ์ หน่วยงานราชการ สถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคเอกชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นักวิชาการ ประชาชนชาวบ้าน และตัวแทนประชาชน

๓) แบบบันทึกการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและผลตอบรับจากกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพสนับสนุนผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ

๔) การจัดเวทีแสดงความคิดเห็นร่วมกันเพื่อสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจสีเขียวสู่วิสาหกิจชุมชนก้าวหน้า

๕) สร้างกติการ่วมกันผ่านเวทีแสดงความคิดเห็น เพื่อมีส่วนร่วมในการจัดการวิจัย

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ที่ได้จากการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้

๓.๖.๑ ดำเนินการศึกษาริบทพื้นที่โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการวิจัย

๓.๖.๒ สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้จากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนามจากการสัมภาษณ์ แล้วนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นสำคัญ กล่าวคือ กิจกรรมการสร้างเครือข่าย รูปแบบและวัฒนธรรมที่เน้นการนำผลการวิเคราะห์มาเผยแพร่สู่สังคม ทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับต่าง ๆ

๓.๖.๓ วิเคราะห์การยกระดับวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์สู่เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ ใช้หลักทฤษฎีที่เกี่ยวข้องนำไปสู่การสร้างเกณฑ์ปฏิบัติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน

๓.๖.๔ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ หลังจากดำเนินการตามขั้นตอนข้างต้นเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะนำเสนอผลการวิจัยเบื้องต้นในช่วงการดำเนินการตามแผนการถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือการนำเสนอผลการวิจัยสู่กลุ่มเป้าหมาย แก่ประชาชนในพื้นที่เป้าหมายและจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม เผยแพร่ต่อสาธารณชนเป็นอันดับต่อไป

๓.๗ สรุปกระบวนการวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการยกระดับวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์สู่เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ ทางมิติชุมชน วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมไปถึงการสร้างเกณฑ์ปฏิบัติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อให้เห็นรูปแบบ กระบวนการ เพื่อให้เกิดเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ยั่งยืนต่อไป

บทที่ ๔ ผลการศึกษาวิจัย

การวิจัยเรื่องการเสริมสร้างเครือข่าย Buddhist Yong Smart Farm สู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนในอีสานใต้ ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง Yong Smart Farm: การจัดการเกษตร การปรับตัว ของพุทธยูวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mix-method) และวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายพุทธยูวเกษตรกรให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และเพื่อสร้างรูปแบบเครือข่ายพุทธยูวเกษตรกรให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ฉะนั้นเพื่อให้ได้ข้อมูลในประเด็นที่ต้องการศึกษา ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

๔.๑ แนวทางการสร้างเครือข่ายพุทธยูวเกษตรกรให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

จากการศึกษาการเสริมสร้างเครือข่าย Buddhist Yong Smart Farm สู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนในอีสานใต้ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลในพื้นที่กลุ่มเป้าหมายทั้ง ๓ กลุ่ม ได้แก่ ๑) กลุ่มนิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๒) ชุมชนวัดปราสาทสูง ตำบลห้วยราชา อำเภอห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์ และ ๓) ชุมชนวัดตาไ้พลวง ตำบลหนองกง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการศึกษาพบว่า

การสร้างเครือข่ายของพุทธยูวเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการเชื่อมโยงในลักษณะของเครือข่ายเกษตรกรที่จะต้องพัฒนาไปสู่ระดับของการลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันประกอบด้วยรูปแบบและขบวนการ ดังต่อไปนี้

๑. มีการรับรู้ทัศนคติที่เหมือนกัน โดยที่พุทธยูวเกษตรกรต้องมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้เหมือนกันถึงเหตุผลในการเข้ามาร่วมกันเป็นเครือข่าย เช่น มีความเข้าใจในตัวปัญหาและมีจิตสำนึกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ประสบกับปัญหาอย่างเดียวกันหรือต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกของเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาหรือลดความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น^๑ การรับรู้ร่วมกันถือเป็นหัวใจของเครือข่ายที่ทำให้เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง เพราะถ้าเริ่มต้นด้วยการรับรู้ที่ต่างกัน มีทัศนคติหรือแนวคิดที่ไม่เหมือนกันแล้ว จะประสานงานและขอความร่วมมือยาก เพราะแต่ละคนจะติดอยู่ในกรอบความคิดของตัวเอง มองปัญหาหรือความต้องการไปคนละทิศละทาง^๒ แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าสมาชิกของเครือข่ายจะมีความเห็นที่ต่างกันไม่ได้ เพราะมุมมองที่แตกต่างช่วยให้เกิดการสร้างสรรค์ ในการ

^๑ สัมภาษณ์ พระมหาถนอม อานนโท, ดร. เจ้าอาวาสวัดปราสาทสูง, ตำบลห้วยราชา อ.ห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๖.

^๒ สัมภาษณ์ นายคำพาง น้ำเงิน, นิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๖.

ทำงาน แต่ความแตกต่างนั้นต้องอยู่ในส่วนของกระบวนการภายใต้การรับรู้ถึงปัญหาที่สมาชิกทุกคนยอมรับแล้ว มิฉะนั้นความเห็นที่ต่างกันจะนำไปสู่ความแตกแยกและแตกหักในที่สุด^๓

๒. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน คือการที่สมาชิกเครือข่ายพุทธยุวเกษตรกร มองเห็นจุดมุ่งหมายในอนาคตที่เป็นภาพเดียวกัน มีการรับรู้และเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน และมีเป้าหมายที่จะเดินทางไปด้วยกัน^๔ การมีวิสัยทัศน์ร่วมกันจะทำให้กระบวนการขับเคลื่อนเกิดพลัง มีความเป็นเอกภาพ และช่วยผ่อนคลายความขัดแย้งอันเนื่องมาจากความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ในทางตรงกันข้าม ถ้าวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายของสมาชิกบางกลุ่มขัดแย้งกับวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายของเครือข่าย พฤติกรรมของสมาชิกกลุ่มนั้นก็จะเริ่มแตกต่างจากแนวปฏิบัติที่สมาชิกเครือข่ายกระทำร่วมกัน^๕ ดังนั้น แม้ว่าจะต้องเสียเวลามากกับความพยายามในการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน แต่ก็จำเป็นจะต้องทำให้เกิดขึ้น หรือถ้าสมาชิกมีวิสัยทัศน์ส่วนตัวอยู่แล้ว ก็ต้องปรับให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของเครือข่ายให้มากที่สุดแม้จะไม่ซ้อนทับกันแนบสนิทจนเป็นภาพเดียวกัน แต่อย่างน้อยก็ควรสอดรับไปในทิศทางเดียวกัน^๖

๓. มีความสนใจหรือผลประโยชน์ร่วมกัน คำว่าผลประโยชน์ในที่นี้ครอบคลุมทั้งผลประโยชน์ที่เป็นค่าตอบแทนเป็นเงินและผลประโยชน์ไม่ใช่ค่าตอบแทนเป็นเงิน ถ้าการเข้าร่วมในเครือข่ายสามารถตอบสนองต่อความต้องการของสมาชิกหรือมีผลประโยชน์ร่วมกัน ก็จะเป็นแรงจูงใจให้เข้ามามีส่วนร่วมในเครือข่ายมากขึ้น^๗ ดังนั้นในการที่จะดึงใครสักคนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของเครือข่าย จำเป็นต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ที่เขาจะได้รับจากการเข้าร่วม ถ้าจะให้ดีต้องพิจารณาล่วงหน้าก่อนที่เขาจะร้องขอ^๘ ลักษณะของผลประโยชน์ที่สมาชิกแต่ละคนจะได้รับอาจแตกต่างกัน แต่ควรต้องได้รับทุกคน และมีความพึงพอใจที่จะเป็นแรงจูงใจให้เขาเข้ามามีส่วนร่วมในทางปฏิบัติได้จริง ไม่ใช่เป็นการเข้ามาเพียงสักแต่ว่าได้เป็น เนื่องจากอยากมีตำแหน่งในเครือข่าย แต่ไม่ได้ร่วมปฏิบัติภารกิจ เมื่อใดก็ตามที่สมาชิกเห็นว่าเขาเสียประโยชน์มากกว่าได้ หรือเมื่อเขาได้ในสิ่งที่ต้องการเพียงพอแล้ว สมาชิกเหล่านั้นก็จะออกจากเครือข่ายไปในที่สุด^๙

๔. การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย การมีส่วนร่วมของสมาชิกในเครือข่ายเป็นกระบวนการที่สำคัญมากในการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำอย่างเข้มแข็ง ดังนั้นสถานะของสมาชิกในเครือข่าย

^๓ สัมภาษณ์ นางสาวโสธรา วงศ์อนุ, นิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๖.

^๔ สัมภาษณ์ นางสาวปรียาวลี น้อยพรม, นิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๖.

^๕ สัมภาษณ์ น.ส.บัวชมพู นุกาศรัมย์, พุทธยุวเกษตรกรวัดปราสาทสูง อ.ห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๖.

^๖ สัมภาษณ์ เด็กชายชาญณรงค์ แกรบรัมย์, พุทธยุวเกษตรกรวัดปราสาทสูง อ.ห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๖.

^๗ สัมภาษณ์ นางชุตินา ศรีชัย, พุทธยุวเกษตรกรวัดตาไ้พลวง ต.หนองกง อ.นางรอง จ.บุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๖๖.

^๘ สัมภาษณ์ เด็กหญิงวรรณชนพร เชิญชู, พุทธยุวเกษตรกรวัดปราสาทสูง อ.ห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๖.

^๙ สัมภาษณ์ พระเดือน สุวณโณ/ช่ออึ้งรัมย์, พุทธยุวเกษตรกรวัดปราสาทสูง อ.ห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๖.

ควรมีความเท่าเทียมกัน ทุกคนอยู่ในฐานะหุ้นส่วนของเครือข่าย^{๑๐} เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ คือ ความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อน มากกว่าความสัมพันธ์ในแนวตั้ง ในลักษณะเจ้านายกับลูกน้อง ซึ่งบางครั้งก็ทำได้ยากในทางปฏิบัติเพราะต้องเปลี่ยนกรอบความคิดของสมาชิกในเครือข่ายโดยการสร้างบริบทแวดล้อมอื่นๆ เข้ามาประกอบ แต่ถ้าทำได้จะสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายมาก^{๑๑} และแม้ว่าการมีส่วนร่วมในวงกว้างจะเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการทำงานของเครือข่าย แต่ก็ยังจำเป็นต้องมีแกนนำของเครือข่ายที่อาสาตัวเข้ามาทำหน้าที่ประสานงาน จัดการและสนับสนุนให้กับสมาชิก บุคคลหรือองค์กรที่เป็นแกนนำต้องคิดให้แตกต่างจากงานในองค์กรของตัวเอง เพราะขณะนี้ตนเองทำหน้าที่ให้กับสมาชิกทั้งมวลไม่ใช่ทำงานให้กับองค์กรของตัวเองเท่านั้น^{๑๒} แกนนำกลุ่มต้องไม่ติดอยู่กับกิจกรรมประจำวันขององค์กรตัวเอง และแกนนำต้องดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายให้เกิดประโยชน์สูงสุด เนื่องจากบุคคลและองค์กรที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาส่วนใหญ่รู้สึกถูกกดดันให้ต้องใช้เวลาและทรัพยากรของตนไปในการทำงานให้กับเครือข่าย^{๑๓} กิจกรรมของเครือข่ายจึงมักจะได้รับความเอาใจใส่เฉพาะเมื่อกิจกรรมดังกล่าวมีความสำคัญ ดังนั้นคนหรือองค์กรที่อาสาตนหรือได้รับมอบหมายให้เป็นแกนนำควรมองความสำเร็จของเครือข่ายในฐานะที่เป็นเป้าหมายสำคัญของชีวิตและอาชีพ^{๑๔}

๕. มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน ปัจจัยที่จะทำให้เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง คือ การที่สมาชิกของเครือข่ายต่างก็สร้างความเข้มแข็งให้กันและกัน โดยนำจุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยแก้ไขจุดอ่อนของอีกฝ่ายหนึ่ง แล้วทำให้ได้ผลลัพธ์เพิ่มขึ้นในลักษณะพลังทวีคูณมากกว่าผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเมื่อต่างคนต่างอยู่^{๑๕}

๖. การเกื้อหนุนพึ่งพากัน จะทำให้เครือข่ายดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องเช่นเดียวกัน การที่สมาชิกเครือข่ายตกอยู่ในสภาวะจำกัดทั้งด้านทรัพยากร ความรู้ เงินทุน กำลังคน เป็นต้น ไม่สามารถทำงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างสมบูรณ์ได้ด้วยตนเองโดยปราศจากเครือข่าย จำเป็นต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในเครือข่าย การทำให้หุ้นส่วนของเครือข่ายยึดโยงกันอย่างเหนียวแน่น จำเป็นต้องทำให้หุ้นส่วนแต่ละคนรู้สึกว่าการเอาหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งออกไปจะทำให้เครือข่ายล้มลงได้ การดำรงอยู่ของหุ้นส่วนแต่ละคนจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงอยู่ของเครือข่าย การเกื้อหนุนพึ่งพากันในลักษณะนี้จะส่งผลให้สมาชิกมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันโดยอัตโนมัติ^{๑๖}

๗. การมีปฏิสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยน สมาชิกในเครือข่ายต้องทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เช่น มีการติดต่อกันผ่านทาง การเขียน การพบปะพูดคุย การ

^{๑๐} สัมภาษณ์, นายโกเมศ แผลมไธสง, พุทธยุวเกษตรกรวัดตาไ้พลวง ต.หนองกง อ.นางรอง จ.บุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๖๖.

^{๑๑} สัมภาษณ์ นางสาวกัญชนา ได้ทุกทาง, นิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๖.

^{๑๒} สัมภาษณ์ สามเณรอนุชา เพชรเลิศ, พุทธยุวเกษตรกรวัดปราสาทสูง อ.ห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๖.

^{๑๓} สัมภาษณ์ นายธรรมศักดิ์ รุ่งเรือง, นิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๖.

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายภูวรินทร์เศษชัย เจริญรัมย์ ครูโรงเรียนบ้านเพชรประชาสามัคคี, อ.ห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๖.

^{๑๕} สัมภาษณ์ นางสาวมยุริญ นาคนวน, นิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๖.

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระบุญทวี ฐานงโร/แหวนแก้ว, พุทธยุวเกษตรกรวัดตาไ้พลวง ต.หนองกง อ.นางรอง จ.บุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๖๖.

แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน หรือมีกิจกรรมประชุมสัมมนาร่วมกัน^{๑๗} โดยที่ผลของการปฏิสัมพันธ์นี้ต้องก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามมาด้วย ลักษณะของปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกควรเป็นการแลกเปลี่ยนกัน มากกว่าที่จะเป็นผู้ให้หรือเป็นผู้รับฝ่ายเดียว ยิ่งสมาชิกมีปฏิสัมพันธ์กันมากเท่าใดก็จะเกิดความผูกพันระหว่างกันมากขึ้นเท่านั้น ทำให้การเชื่อมโยงแน่นแฟ้นมากขึ้น มีการเรียนรู้ระหว่างกันมากขึ้น สร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่าย^{๑๘}

ผลจากการศึกษาที่เห็นได้ชัดในรูปแบบของเครือข่ายการพึ่งพาตนเองของกลุ่มพุทธยูวเกษตรกร ขอยกตัวอย่างในกรณีของกลุ่มพุทธยูวเกษตรกรทั้ง ๓ แห่ง โดยมีศูนย์แม่ข่ายที่ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน โดยมีพระครูวิสุทธิพัฒนาภิรม (ทองใส คุเวสโก) ประธานกลุ่มรักนางรองสี่เหลี่ยมยั้งยืน เจ้าอาวาสวัดตาไ้พลวง เจ้าคณะตำบลหนองกง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งถือว่าเป็นศูนย์เครือข่ายหลัก ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ ให้ความรู้ และเป็นตัวอย่างในการทำการเกษตรในทุกรูปแบบ กระจายไปยังศูนย์ เครือข่าย ภายในจังหวัดบุรีรัมย์ รองลงมาคือศูนย์การเรียนรู้วัดปราสาทสูง โดยมีพระมหาถนอม อานนโท,ดร. เจ้าอาวาสวัดปราสาท เจ้าคณะตำบลห้วยราช อำเภห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นหัวหน้าศูนย์ และศูนย์การเรียนรู้วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มี ดร.วิรัตน์ ภูทองเงิน รักษาการผู้อำนวยการสำนักงานวิทยาลัย เป็นหัวหน้าศูนย์ โดยในแต่ละศูนย์เรียนรู้จะมีพุทธยูวเกษตรกรต้นแบบประจำศูนย์เรียนรู้ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ ให้ความรู้และวิธีการแก่สมาชิกและผู้สนใจทั่วไปอย่างทั่วถึง

๔.๒ สร้างรูปแบบเครือข่ายพุทธยูวเกษตรกรให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

จากการศึกษาการเสริมสร้างเครือข่าย Buddhist Yong Smart Farm สู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนในอีสานใต้ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลในพื้นที่กลุ่มเป้าหมายทั้ง ๓ กลุ่ม ได้แก่ ๑) กลุ่มนิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ อำเภเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๒) ชุมชนวัดปราสาทสูง ตำบลห้วยราช อำเภห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์ และ ๓) ชุมชนวัดตาไ้พลวง ตำบลหนองกง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการศึกษาพบว่า

๔.๒.๑ กระบวนการสร้างเครือข่าย

๑) ชั้นตระหนักถึงปัญหาและสำนึกรวมตัวเป็นเครือข่าย คือ การเห็นถึงปัญหาและความสำคัญของความมั่นคงทางเศรษฐกิจต่อการดำรงชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะด้านอาหารที่หาเก็บจากป่า เช่น ผัก หน่อไม้ เห็ด พืชสมุนไพร ซึ่งผู้หญิงมักออกไปหาของป่าเพื่อนำมาประกอบเป็นอาหาร หรือเรียกว่า “ฝ่ายเสปียง” ส่วนผู้ชายจะเน้นการใช้ประโยชน์จากการล่าสัตว์หรือใช้ไม้สร้างกระท่อม ปลายนาหรือสวนหลังบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลว่า รูปแบบเครือข่ายเริ่มต้นจากการที่เมื่อก่อนบรรพบุรุษของเราดำรงชีวิตด้วยการหาของป่ามาประกอบอาหาร ซึ่งมีผืนป่าที่ใหญ่และอุดมสมบูรณ์ แต่ปัจจุบันนี้มีจำนวนลดน้อยลง เรียกว่าง่าย ๆ ว่าทรัพยากรมีไม่เพียงพอต่อการดำเนินชีวิต รวมทั้งเป็นความต้องการของมนุษย์ด้วยที่ไม่อยากลำบากเข้าไปเก็บของป่า จึงคิดหาวิธีให้พืชผักผลไม้ต่างๆ เข้ามาปลูกอยู่ในผืนนาหรือในสวนใกล้บ้าน เมื่อเพื่อนบ้านคนอื่นๆ เห็นเช่นนั้นจึงมาขอศึกษาดูงาน ขอ

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายมนัสวี ดวงแก้ว, นิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๖.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระครูวิสุทธิพัฒนาภิรม เจ้าอาวาสวัดตาไ้พลวง ต.หนองกง อ.นางรอง จ.บุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๖๖.

คำแนะนำ เพื่อนำไปปฏิบัติในพื้นที่ของตน จึงก่อเกิดความเป็นเครือข่ายขึ้นมา^{๑๙} จากการทำว่าเรามีปัญหาและความต้องการที่คล้ายกัน คือมีความสนใจเรื่องการเกษตรซึ่งเป็นอาชีพที่ผูกพันมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่า ตายาย เมื่อพบว่ามีการทำเกษตรผสมผสานที่มีผลผลิตดี ซึ่งอันที่จริงที่บ้านเราก็ทำอยู่แล้วแต่อาจจะไม่ครอบคลุม จึงไปดูสวนของผู้อื่นที่มีความพร้อมเพียงมากกว่า มีการพบปะพูดคุยและแลกเปลี่ยนกันบ่อยครั้ง^{๒๐}

๒) ขั้นการพัฒนาความสัมพันธ์ คือจากที่พุทธยุวเกษตรกรได้ตระหนักและรับรู้ถึงสถานการณ์ความไม่มั่นคงทางอาหารจากการที่ป่าอุดมสมบูรณ์ถูกทำลาย และเพื่อลดการพึ่งพาผลผลิตทางการเกษตรจากตลาดซึ่งเป็นการลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนด้วย ทำให้พุทธยุวเกษตรกรได้หันมาแก้ไขปัญหาร่วมกันและได้ร่วมกันอย่างเหนียวแน่นขึ้นเพื่อขจัดปัญหาให้ลดลง โดยได้มีหน่วยงานภายนอกเข้ามาสนับสนุน ซึ่งสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลว่า วิธีการดำเนินงาน เราได้มีการรวมตัวกลุ่มนิสิตมีความสนใจร่วมกัน และปฏิบัติร่วมกัน เรียกว่าเป็นการจัดตั้งทีมงานเล็กๆ ที่คล้ายรูปแบบจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมา และมีอาจารย์ที่มีบทบาทในวิทยาลัยเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา รวมทั้งสนับสนุนในเรื่องของงบประมาณในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์สำหรับทำแปลงเกษตรด้วย^{๒๑} ทีมงานเราจะทำกิจกรรมร่วมกันตลอด นอกจากกิจกรรมการเรียนการสอนแล้วยังมีการแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบในเรื่องของการทำแปลงเกษตรหรือปลูกผัก ผลผลิตที่ได้เราเอาไว้บริโภคกันเองเนื่องช่วยลดค่าใช้จ่ายจากการซื้ออาหารจากตลาด นอกจากนี้ยังมีการแบ่งปันให้รุ่นน้องได้นำไปบริโภคได้และให้สิทธิ์ในการไปเก็บผลผลิตได้เองเลย ถือเป็นปลูกฝังให้มีการสัมพันธ์สร้างเครือข่ายของรุ่นน้องต่อไป^{๒๒}

๓) ขั้นการรักษาความสัมพันธ์และความต่อเนื่องคือ สัมพันธภาพที่ดีเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งในการรักษากลุ่มองค์กรเครือข่ายพุทธยุวเกษตรกรที่ยั่งยืนต่อไป มีความสัมพันธ์ที่ดีเป็นเสมือนฟันเฟืองที่ขับเคลื่อนการทำงานร่วมกันให้ดำเนินไปอย่างราบรื่น ยุวพุทธเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์เห็นความสำคัญของสิ่งดังกล่าวจึงมีการจัดกิจกรรมที่มีจุดประสงค์เพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกและสร้างแรงจูงใจเข้าไปมีส่วนร่วมนั่นคือความมั่นคงทางเกษตรกร ซึ่งสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลว่า “ชุมชนเรามีต้นทุนทางธรรมชาติที่ดี แต่เราก็ไม่ใช่เพียงอย่างเดียว เรายังปลูกทดแทนคืนให้กับธรรมชาติด้วย ทุกกิจกรรมในชุมชนจะเน้นการจัดการร่วมกันของชาวบ้าน เพื่อที่จะให้ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมและหวงแหนทรัพยากรที่มีค่าของชุมชน และมีการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งด้วย โดยมีที่ปรึกษาที่ดีคือพระครูวิสุทธิพัฒนาภิรม (ทองใส คเวสโก) เจ้าอาวาสวัดตาไ้พลวง และประธานกลุ่มรักนางรองสีเขียวยั่งยืน^{๒๓}” มีการนำทีมงานนิสิตเราไปศึกษาดูงานหรือเชื่อมเป็นภาคี

^{๑๙} สัมภาษณ์ นางสาวปิติญา วิเศษนคร, นิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๖.

^{๒๐} สัมภาษณ์ เด็กชายชาญณรงค์ แกรบรัมย์, พุทธยุวเกษตรกรวัดปราสาทสูง อ.ห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๖.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นางสาวโสธรา วงศ์อนุ, นิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๖.

^{๒๒} สัมภาษณ์ นายคำผาง น้ำเงิน, นิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๖.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายพิระยุทธ พรหมชาติ เกษตรกรวัดตาไ้พลวง ต.หนองกง อ.นางรอง จ.บุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๖๖.

เครือข่ายกับชุมชนวัดปราสาทสูง และกลุ่มรักษางรองสี่เหลี่ยมยั่งยืนของชุมชนวัดตาไก่พลวง อย่างต่อเนื่องด้วย^{๒๔}

๔) ชั้นสร้างพันธสัญญาร่วมกัน คือ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีเป้าหมายของการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดความยั่งยืน การเข้ามาเป็นพี่เลี้ยงสนับสนุนทั้งให้งบประมาณ ความรู้ และสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงมีพันธสัญญาร่วมกันในการจัดตั้งเพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลว่า กลุ่มของเรามีการจัดการสิ่งแวดล้อมตามแนวภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่แล้ว ต่อมาเมื่อหลวงพ่อบุญมาหาถนอม อานนโท,ดร. เจ้าอาวาสวัดปราสาทสูง ท่านเข้ามาสนับสนุนโดยให้งบประมาณในการจัดการทรัพยากร รวมทั้งการนำปฏิบัติปลูกป่าทดแทนทั้งในบริเวณวัดและในพื้นที่สาธารณะของชุมชนใกล้เคียงให้เป็นพื้นที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชน โดยได้ทำแนวรั้วป้องกันไม่ให้วัว ควายเข้าไปในบริเวณนั้น ถือเป็นเครื่องมือในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ^{๒๕} ในชุมชนของเรามีหลวงพ่อบุญมาหาถนอม อานนโท,ดร. เจ้าอาวาสวัดปราสาทสูง ท่านได้สร้างศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน และได้มีตกลงสัญญาร่วมกันในการจัดกิจกรรมปลูกป่าทุกปี โดยมีหน่วยงานระดับจังหวัด อำเภอ และตำบล เข้ามาร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง^{๒๖}

๕) ชั้นการบริหารจัดการเครือข่าย คือ เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งเสมือนกลไกขับเคลื่อนให้เครือข่ายพุทธยูวเกษตรกรรมสามารถดำเนินงานไปได้เพราะการบริหารจัดการเครือข่ายพุทธยูวเกษตรกรรม จะทำให้กลุ่มบุคคลหรือสมาชิกในเครือข่ายเข้ามาทำงานร่วมกันดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์เป้าหมายร่วมกันของเครือข่าย และการปรับตัวในการจัดการร่วมกับการประสานความร่วมมือกับองค์กรภาคีภายนอก ซึ่งสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลว่า การสร้างเครือข่ายนั้นต้องขยายผลการทำการเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือเน้นการผลิตอาหารและสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตมากกว่าผลิตเพื่อการจำหน่าย คือไม่ต้องดิ้นรนทำตามกระแส มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุด ไม่ให้เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม^{๒๗} ระบบการผลิต การบริโภค และการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นมีความสมดุล อาหารที่ผลิตได้เป็นอาหารที่มีคุณภาพปลอดภัยจากสารพิษ และเปิดโอกาสให้สมาชิกในครอบครัวสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีความสุข สามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน ทำให้ยูวเกษตรกรรมดำเนินต่อเนื่องไปได้นานที่สุด โดยไม่มีผลกระทบด้านลบต่อสิ่งแวดล้อม^{๒๘} นอกจากนี้ยังได้มีการเสริมสร้างความภาคภูมิใจและความมั่นคงในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งในกิจกรรมการสัมมนาแต่ละครั้งจะมีการกระตุ้นและสร้างความ

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายกิตติ ประกายแก้ว, นิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๖.

^{๒๕} สัมภาษณ์ สามเณรอนุชิต เพชรเลิศ, พุทธยูวเกษตรกรรมวัดปราสาทสูง อ.ห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๖.

^{๒๖} สัมภาษณ์ นายโกเมศ แผลมไธสง, เกษตรกรวัดตาไก่พลวง ต.หนองกง อ.นางรอง จ.บุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๖๖.

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายฉัตรนิรมิต เหลวกุล, นิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๖.

^{๒๘} สัมภาษณ์ เด็กหญิงวรรณชนพร เขียวชู, พุทธยูวเกษตรกรรมวัดปราสาทสูง อ.ห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๖.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นายจิตติเทพ เฉียงภูเขียว, นิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๖.

ภาคภูมิซึ่งกันและกันในความมั่นคงของอาชีพเกษตรกรเรา^{๒๙} มีการส่งเสริมการทำเกษตรแบบยั่งยืนให้เห็นผลในทางปฏิบัติ รวมถึงได้มีการเชิญวิทยากรสำหรับพัฒนาองค์ความรู้ของเกษตรกรสู่เกษตรกรมืออาชีพ สร้างความเข้มแข็งและเชื่อมโยงเครือข่ายของพุทธยูเกษตรกรด้วย^{๓๐}

๔.๒.๒ รูปแบบเครือข่ายพุทธยูเกษตรกร

พุทธยูเกษตรกรรู้จักทำการเกษตรในแนวทางเกษตรพึ่งตนเองที่ผูกพันกับวิถีชีวิตสัมพันธ์กับการใช้ชีวิต การกำหนดเป้าหมายจึงเป็นการคิดถึงชีวิต วิเคราะห์ชีวิตให้เป็นไปตามที่ต้องการ การทำการเกษตรเพื่อการพึ่งตนเอง เริ่มต้นเน้นการผลิตที่ตอบสนองของชีวิตให้พออยู่พอกิน ขยายไปสู่การแบ่งปัน เพื่อสร้างระบบภูมิคุ้มกันและเครือข่ายของระบบสังคมในรูปแบบการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน แล้วจึงนำไปขายเพื่อนำเงินไปแลกเปลี่ยนเป็นสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่ไม่สามารถผลิตเองได้ พบว่า

๑) รูปแบบการพึ่งตนเองด้านจิตใจ พุทธยูเกษตรกรเมื่อมีปัญหา ในบางครั้งอาจจะทำงานไม่สำเร็จตามเป้าหมายหรือตามทฤษฎีที่ศึกษามา แต่ก็พร้อมจะแก้ไขปัญหานั้นด้วยสติสัมปชัญญะและมีความพยายามในการประกอบอาชีพเกษตร และใฝ่หาความรู้ทางธรรมะเพิ่มเติม เช่นการสนทนาและสอบถามผู้รู้ อ่านหนังสือเกี่ยวกับการให้แง่คิดในการดำเนินชีวิตหรือหนังสือธรรมะ การฟังวิทยุ หรือดูรายการโทรทัศน์ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับอาชีพเกษตร^{๓๑} เมื่อเกษตรกรมีจิตใจที่เข้มแข็งแล้วจะไม่หวั่นเกรงต่อภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคต และประชาชนไม่มีความรู้สึกอยากได้ อยากมี จนเกินฐานะและเกินความสามารถของตนเอง^{๓๒}

๒) รูปแบบการพึ่งตนเองด้านสังคม สมาชิกเครือข่ายพุทธยูเกษตรกรมีความรักใคร่กลมเกลียว สนิทสมานสามัคคีกัน ยึดมั่นและร่วมกันปฏิบัติตามกฎระเบียบ และขนบธรรมเนียมประเพณี^{๓๓} สมาชิกในเครือข่ายชุมชนเข้าประชุมมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และส่งเสริมกิจกรรมทางสังคมของชุมชน เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนเองให้เจริญสู่ความอยู่เย็นเป็นสุข^{๓๔} ชุมชนมีความพร้อมเพรียงกันในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม และชาวบ้านในชุมชน หรือในบ้านใกล้เรือนเคียงมีความห่วงใย เอื้ออาทร คอยช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งในยามทุกข์และสุข^{๓๕}

^{๒๙} สัมภาษณ์ เด็กหญิงธมลวรรณ นิโรจนรัมย์, พุทธยูเกษตรกรวัดปราสาทสูง อ.ห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๖.

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระพิพัฒน์ ภูริปญโญ, นิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๖.

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระบุญทวี ฐานงโร/แหวนแก้ว, พุทธยูเกษตรกรวัดตาไ้พลวง ต.หนองกง อ.นางรอง จ.บุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๖๖.

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระธีรศักดิ์ สิริปญโญ, นิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๖.

^{๓๓} สัมภาษณ์

^{๓๔} สัมภาษณ์ นางสาวอภิญญาพร อุดหนองเลา, นิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๖.

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระศตวรรษ สมจิตโต/ชำนาญ, พุทธยูเกษตรกรวัดตาไ้พลวง ต.หนองกง อ.นางรอง จ.บุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๖๖.

๓) รูปแบบการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ พุทธยุวเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ได้มีการดำเนินการแบบค่อยเป็นค่อยไป ไม่รีบร้อนที่จะให้เกิดผลในทางความเจริญอย่างรวดเร็ว^{๓๖} การทำเกษตรแบบผสมผสานนี้ไม่ได้มีเป้าหมายที่จะจำหน่าย มีแนวคิดเพียงว่าอยากกินอะไรที่ยังไม่มีในสวน เราก็ปลูกเอาไว้ จะได้ไม่ต้องไปซื้อจากตลาด แต่เมื่อมีผลผลิตออกมาแล้วมีปริมาณที่เหลือบริโภค จึงได้มีการจำหน่ายในราคาที่ไม่แพงเรียกว่าขายในราคาชาวบ้าน^{๓๗} เมื่อผักผลไม้ต่างๆ ให้ผลผลิตตลอดทั้งปี จึงทำให้มีรายได้ที่ไม่มากมายแต่ก็มีเพียงพอต่อรายจ่าย^{๓๘} มีทั้งรายได้จากการประกอบอาชีพหลักและอาชีพเสริมทำให้มีรายได้ภายในครัวเรือนเพิ่มขึ้น มีเงินเหลือเก็บไว้ใช้ในยามจำเป็นและมีการวางแผนการใช้จ่ายไว้ล่วงหน้าอย่างต่อเนื่อง^{๓๙} ผลดีของการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจคือมีเงินไว้ใช้จ่ายในยามจำเป็น โดยไม่ต้องลำบากไปขอยืมยืมเงินจากผู้อื่น อาจจะมียืมบ้างแต่ยืมในจำนวนเงินที่ไม่มากมาย เพราะเรามีทุนเดิมอยู่บ้างแล้ว^{๔๐}

๔) รูปแบบการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี พุทธยุวเกษตรกรมีเครื่องมือที่ใช้ในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพเหมาะสม คุ่มค่าเพียงพอตตามความต้องการและใช้ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ^{๔๑} เกษตรกรได้นำเทคโนโลยีเครื่องมือเครื่องใช้ที่ถูกหลักวิชาการ และมีราคาไม่แพงมาเพื่อช่วยผ่อนแรง มีความสะดวก รวดเร็ว หรือระยะเวลาในการผลิต สามารถเพิ่มจำนวนการผลิตได้มากขึ้น^{๔๒} มีการใช้เครื่องมืออื่นๆ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อช่วยลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน เช่น ใช้เครื่องสูบน้ำโดยใช้พลังงานแสงอาทิตย์ และจักรยานสูบน้ำโดยใช้พลังงานคนในการปั่นจักรยาน ทำให้คนที่ปั่นได้ออกกำลังกายไปด้วย^{๔๓} และเป็นทั้งผู้รับและผู้ถ่ายทอดความรู้ด้านเทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในครอบครัวและในท้องถิ่น

๕) รูปแบบการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เครื่องช่วยพุทธยุวเกษตรกรมีแหล่งน้ำใช้ในครัวเรือนและชุมชน ซึ่งสามารถนำไปใช้ได้เพียงพอตลอดปี ได้รับสภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ เนื่องจากดใช้สารเคมีในการเกษตร^{๔๔} มีการปลูกผักสวนครัวต่างๆ

^{๓๖} สัมภาษณ์ สามเณรจรรยาศักดิ์ จะเจริญรัมย์, นิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๖.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระมหาดนอม อานนโท, ดร. เจ้าอาวาสวัดปราสาทสูง ต.ห้วยราชา อ.ห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๖.

^{๓๘} สัมภาษณ์ นางสาวสุทามาศ แสงใส, นิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๖.

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระครูวิสุทธิพัฒนาภิรม, เจ้าอาวาสวัดตาไก่พลวง ต.หนองกง อ.นางรอง จ.บุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๖๖.

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระปลัดอำพล โชติโก, นิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๖.

^{๔๑} สัมภาษณ์ นางชุตินา ศรชัย, พุทธยุวเกษตรกรวัดตาไก่พลวง ต.หนองกง อ.นางรอง จ.บุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๖๖.

^{๔๒} สัมภาษณ์ พระอดิศักดิ์ วรจตุมน, นิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๖.

^{๔๓} สัมภาษณ์ เด็กหญิงวรรณธนพร เขียวชู, พุทธยุวเกษตรกรวัดปราสาทสูง อ.ห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๖.

^{๔๔} สัมภาษณ์ นายกิตติ ประกายแก้ว, นิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๖.

เลี้ยงเป็ด ไก่ในพื้นที่ว่าง หรือเลี้ยงปลา ปลูกผักบุ้ง ผักกระเฉดไว้ตามร่องสวน หรือในสระหลังบ้าน^{๔๕} มีพื้นที่และสภาพดินที่อุดมสมบูรณ์ เนื่องจากใช้ปุ๋ยธรรมชาติ หรือวิธีการอื่นๆ เพื่อช่วยบำรุงรักษาดินให้มีสภาพดี^{๔๖} นอกจากนี้พุทธยูวเกษตรกรได้นำลำไ้ ไบไ้ ต้นกล้วยใบกล้วย ใบเตย ต้นกก หรือวัสดุอื่น ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น มาใช้ประโยชน์อย่างประหยัดและคุ้มค่า คือเศษวัชพืชจะไม่มีการเผาทำลายแต่จะนำไปหมักหรือทำเป็นปุ๋ยแบบธรรมชาติ^{๔๗}

๔.๓ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

การวิจัยเรื่องการเสริมสร้างเครือข่าย Buddhist Yong Smart Farm สู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนในอีสานใต้ ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง Yong Smart Farm: การจัดการเกษตร การปรับตัว ของพุทธยูวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ ถือว่าเป็นระบบเกษตรกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผสมผสานและเชื่อมโยงระหว่างดิน การเพาะปลูกและการเลี้ยงสัตว์ ลดการใช้ทรัพยากรจากภายนอกที่อาจเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค ตลอดจนเน้นการปรับปรุงวิธีการให้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการธรรมชาติในชุมชน พบองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยดังนี้

๔.๓.๑ การสร้างเครือข่ายของพุทธยูวเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการเชื่อมโยงในลักษณะของเครือข่ายเกษตรกรที่พัฒนาไปสู่ระดับของการลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันประกอบด้วย ๑) รับรู้ทัศนคติที่เหมือนกัน โดยมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้เหมือนกันถึงเหตุผลในการเข้ามาร่วมกันเป็นเครือข่าย ๒) มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน คือการที่สมาชิกเครือข่ายพุทธยูวเกษตรกร มองเห็นจุดมุ่งหมายในอนาคตที่เป็นภาพเดียวกัน รับรู้และเข้าใจไปในทิศทางและเป้าหมายเดียวกัน ๓) มีผลประโยชน์ร่วมกัน จะเป็นแรงจูงใจให้พุทธยูวเกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในเครือข่ายมากขึ้น ในการที่จะชักชวนคนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของเครือข่าย ต้องสังเกตว่าเรามีความสนใจจริงๆ ๔) การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย เป็นกระบวนการที่สำคัญในการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำอย่างเข้มแข็ง ๕) มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน ปัจจัยที่จะทำให้เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง คือการที่สมาชิกของเครือข่ายต่างก็สร้างความเข้มแข็งให้กันและกัน ๖) การเกื้อหนุนพึ่งพากัน จะทำให้เครือข่ายดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง เพราะสมาชิกบางคนมีข้อจำกัดทั้งด้านทรัพยากร ความรู้ เงินทุน กำลังคน เป็นต้น ไม่สามารถทำงานให้บรรลุเป้าหมายได้ จึงจำเป็นต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในเครือข่าย ๗) การมีปฏิสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยนสมาชิกในเครือข่ายต้องทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เช่น มีการติดต่อกันผ่านทาง การเขียน การพบปะพูดคุย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน หรือมีการประชุมร่วมกัน

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระอนุสรณ์ ปรกโกม/พวงศรี, พุทธยูวเกษตรกรวัดตาไ้พลวง ต.หนองกง อ.นางรอง จ.บุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๖๖.

^{๔๖} สัมภาษณ์ นายสุพล วาสุทธิ, นิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๖.

^{๔๗} สัมภาษณ์ นางสาวหนึ่งฤทัย แสงใส, นิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๖.

๔.๓.๒ สร้างรูปแบบเครือข่ายพุทธยุวเกษตรกรให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ของกลุ่มพุทธยุวเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ คือ กระบวนการสร้างเครือข่าย และรูปแบบเครือข่ายพุทธยุวเกษตรกร

๑. กระบวนการสร้างเครือข่าย ประกอบด้วย ๑) ขึ้นตระหนักถึงปัญหาและสำนึกร่วมตัวเป็นเครือข่าย คือ การมีปัญหาและความต้องการที่คล้ายกัน คือมีความสนใจเรื่องการเกษตรซึ่งเป็นอาชีพที่ผูกพันมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่า ตายาย เมื่อพบว่าเมื่อมีผู้ทำเกษตรผสมผสานที่มีผลผลิต จึงไปศึกษาดูงานแล้วเกิดการพบปะพูดคุยและแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ๒) ขึ้นการพัฒนาความสัมพันธ์ วิธีการดำเนินงาน คือจะทำกิจกรรมร่วมอย่างต่อเนื่องเช่น กิจกรรมการปลูกป่า การทำแปลงเกษตร แบ่งหน้าที่กันทำ และการปลูกฝังให้มีการสัมพันธ์สร้างเครือข่ายของรุ่นน้องต่อไป ๓) ขึ้นการรักษาความสัมพันธ์และความต่อเนื่อง ด้วยการปลูกป่าทดแทนร่วมกันกับชุมชน และมีการถ่ายทอดความรู้ให้รุ่นน้อง โดยมีที่ปรึกษาคือพระครูวิสุทธิพัฒนภิรม (ทองใส คเวสโก) เจ้าอาวาสวัดตาไ้พลวง และประธานกลุ่มรักนางรองสี่เหลี่ยมยั่งยืน ๔) ขึ้นสร้างพันธมิตรสัญญาาร่วมกัน คือ มีการจัดการสิ่งแวดล้อมตามแนวภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีข้อตกลงร่วมกันในการปลูกป่าและรักษาป่าในพื้นที่สาธารณะ โดยมีเจ้าอาวาสในวัดของชุมชนให้การสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ๕) ขึ้นการบริหารจัดการเครือข่าย คือ เน้นการปลูกผักผลไม้และสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตมากกว่าผลิตเพื่อการจำหน่าย ไม่เน้นทำตามกระแส มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุด ไม่ให้เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม ระบบการผลิต การบริโภค และการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นมีความสมดุลกัน

๒. รูปแบบเครือข่ายพุทธยุวเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ มี ๕ รูป ประกอบด้วย ๑) รูปแบบการพึ่งตนเองด้านจิตใจ เมื่อมีปัญหาอุปสรรคในการทำเกษตร มักจะอาศัยหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเข้ามาช่วย เช่น สติสัมปชัญญะและความเพียรพยายามในการแก้ปัญหา และเน้นการไม่อยากมี อยากได้ จนเกินฐานะและเกินความสามารถของตนเอง ๒) รูปแบบการพึ่งตนเองด้านสังคม สมาชิกเครือข่ายพุทธยุวเกษตรกรมีความรักใคร่ กลมเกลียว สัมครสมานสามัคคีกัน ยึดมั่นและร่วมกันปฏิบัติตามกฎระเบียบ และขนบธรรมเนียม ประเพณีของกลุ่มและชุมชน รวมทั้งคอยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ๓) รูปแบบการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ การทำเกษตรแบบผสมผสานนี้ไม่ได้มีเป้าหมายที่จะจำหน่าย เพียงแค่อยากปลูกทุกอย่างที่อยากกินหรืออยากจะมี ลดการซื้อจากภายนอกให้มากที่สุด แต่เมื่อจากบริโภคก็จะแจกจ่ายและจำหน่ายตามสมควร ๔) รูปแบบการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี มีเครื่องมือที่ใช้ในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพเหมาะสม คุ่มค่าเพียงพตามความต้องการ เพื่อช่วยลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน เช่น ใช้เครื่องสูบน้ำโดยใช้พลังงานแสงอาทิตย์ และจักรยานสูบน้ำโดยใช้พลังงานคนในการปั่นจักรยาน ๕) รูปแบบการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ ลดการใช้สารเคมีในการเกษตร และรักษาสภาพแวดล้อมด้วยการไม่เผาทำลายเศษวัชพืชแต่นำไปทำเป็นปุ๋ยหมักแทน ถือเป็นการรักษาสภาพแวดล้อมให้อุดมสมบูรณ์

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการเสริมสร้างเครือข่าย Buddhist Yong Smart Farm สู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนในอีสานใต้ ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง Yong Smart Farm: การจัดการเกษตร การปรับตัว ของพุทธยุคเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mix-method) และวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายพุทธยุคเกษตรกรให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และเพื่อสร้างรูปแบบเครือข่ายพุทธยุคเกษตรกรให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ฉะนั้นเพื่อให้ได้ข้อมูลในประเด็นที่ต้องการศึกษา โดยสรุปผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาการเสริมสร้างเครือข่าย Buddhist Yong Smart Farm สู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนในอีสานใต้ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลในพื้นที่กลุ่มเป้าหมายทั้ง ๓ กลุ่ม ได้แก่ ๑) กลุ่มนิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ๒) ชุมชนวัดปราสาทสูง ตำบลห้วยราช อำเภอห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์ และ ๓) ชุมชนวัดตาไ้พลวง ตำบลหนองกง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑.๑ แนวทางการสร้างเครือข่ายพุทธยุคเกษตรกรให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เป็นการเชื่อมโยงในลักษณะของเครือข่ายเกษตรกรที่จะต้องพัฒนาไปสู่ระดับของการลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันประกอบด้วยรูปแบบและขบวนการ ประกอบด้วย ๑) มีการรับรู้ทัศนคติที่เหมือนกัน การรับรู้ร่วมกันถือเป็นหัวใจของเครือข่ายที่ทำให้เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ถ้าเริ่มต้นด้วยการรับรู้ที่ต่างกัน มีทัศนคติที่ไม่เหมือนกันแล้ว จะประสานงานและขอความร่วมมือยาก เพราะแต่ละคนจะมองปัญหาหรือความต้องการไปคนละทิศละทาง แต่สมาชิกของเครือข่ายสามารถมีความเห็นที่แตกต่างกันได้ เพราะมุมมองที่แตกต่างช่วยให้เกิดการสร้างสรรค์ในการทำงาน แต่ความแตกต่างนั้นต้องอยู่ในระดับที่สมาชิกทุกคนยอมรับได้ ๒) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน คือการที่สมาชิกเครือข่ายพุทธยุคเกษตรกร มองเห็นอนาคต การรับรู้และเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน มีความพร้อมในการทำงานร่วมกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการขับเคลื่อนเครือข่าย ๓) มีความสนใจหรือผลประโยชน์ร่วมกัน ทั้งผลประโยชน์ที่เป็นค่าตอบแทนเป็นเงินและผลประโยชน์ไม่ใช่ค่าตอบแทนเป็นเงิน ซึ่งจะเป็นแรงจูงใจให้เข้ามามีส่วนร่วมในเครือข่ายมากขึ้น และค่าตอบแทนจะต้องได้รับอย่างทั่วถึง เท่าเทียม และยุติธรรมด้วย ๔) การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำอย่างเข้มแข็ง ทุกคนต้องมีความเท่าเทียมกัน และสมาชิกจะต้องแบ่งแยกงานส่วนตัวและงานของเครือข่ายออกจากกันให้ได้ คือไม่นำงานส่วนตัวมาเป็นงานของเครือข่าย ไม่นำงานของเครือข่ายไปเป็นส่วนงานตัว ๕) มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน คือการที่สมาชิกของเครือข่ายต่างสร้างความเข้มแข็งให้กันและกัน โดยนำจุด

แข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วย แก้ไขจุดอ่อนของอีกฝ่ายหนึ่ง แล้วทำให้ได้ผลลัพธ์เพิ่มขึ้นในลักษณะพลังทวีคูณมากขึ้น ๖) การเกื้อหนุนพึ่งพากัน การที่สมาชิกเครือข่ายมีทรัพยากร ความรู้ และเงินทุน เพียงลำพังคนเดียวอาจไม่สามารถทำงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างสมบูรณ์ได้ จำเป็นต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน ระหว่างสมาชิกในเครือข่าย การเกื้อหนุนพึ่งพากันเช่นนี้จะทำให้เครือข่ายมีความเหนียวแน่นและมั่นคงยิ่งขึ้น และ ๗) การมีปฏิสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยน สมาชิกในเครือข่ายต้องทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ต้องมีการพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน หรือมีกิจกรรมประชุมสัมมนาร่วมกัน มีการเรียนรู้ระหว่างกันมากขึ้น จะเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่าย

๕.๑.๒ สร้างรูปแบบเครือข่ายพุทธยุคเกษตรกรให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มี ๒

ประการคือ

๕.๑.๒.๑ กระบวนการสร้างเครือข่าย มี ๕ ขั้นตอน ประกอบด้วย ๑) ขั้นตระหนักถึงปัญหาและสำนึกรวมตัวเป็นเครือข่าย คือ การเห็นถึงปัญหาและความสำคัญของความมั่นคงทางเศรษฐกิจต่อการดำรงชีวิตประจำวัน โดยเริ่มต้นจากการที่เมื่อก่อนบรรพบุรุษดำรงชีวิตด้วยการหาของป่ามาประกอบอาหาร การหาของป่านั้นยากลำบากและป่าเริ่มถูกทำลาย เสี่ยงต่อความปลอดภัยในชีวิตด้วย จึงคิดหาวิธีให้พืชผักผลไม้ต่างๆ ที่เกิดในป่า นำเข้ามาปลูกอยู่ในผืนนาหรือในสวนใกล้บ้าน เพื่อสะดวกในการเก็บผลผลิต เมื่อทำได้และประสบผลสำเร็จ จึงมีเพื่อนบ้านมาศึกษาดูงานและมีการแลกเปลี่ยนพูดคุยจึงเริ่มรวมตัวกันเป็นเครือข่าย ๒) ขั้นการพัฒนาความสัมพันธ์ เริ่มจากการลดการพึ่งพาผลผลิตทางการเกษตรจากภายนอก และมีการรวมตัวกลุ่มที่มีความสนใจและปฏิบัติร่วมกัน จัดตั้งทีมงานเล็กๆ มีผู้ให้คำปรึกษา รวมทั้งสนับสนุนในเรื่องของงบประมาณในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์สำหรับทำแปลงเกษตร รวมทั้งมีการปลูกฝังให้มีการสัมพันธ์สร้างเครือข่ายของรุ่นต่อไปด้วย ๓) ขั้นการรักษาความสัมพันธ์และความต่อเนื่อง คือเน้นการจัดกิจกรรมร่วมกันของชาวบ้าน เพื่อที่จะให้ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมและหวงแหนทรัพยากรที่มีค่าของชุมชน และมีการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง โดยมีที่ปรึกษาที่ดีคือเจ้าอาวาสวัดตาไ้พลวงหรือประธานกลุ่มรักษางรองสี่เหลี่ยมยั่งยืน รวมทั้งมีการเชื่อมภาคีเครือข่ายกับชุมชนวัดปราสาทสูงอย่างต่อเนื่อง ๔) ขั้นสร้างพันธมิตรสัญญาาร่วมกัน คือ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดความยั่งยืน และสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีเจ้าอาวาสวัดปราสาทสูง และวัดตาไ้พลวง เข้ามาสนับสนุนงบประมาณในการจัดการทรัพยากร รวมทั้งการนำปฏิบัติปลูกป่าทดแทนทั้งในบริเวณวัด และในพื้นที่สาธารณะของชุมชนใกล้เคียงให้เป็นพื้นที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชน โดยได้ทำแนวรั้วป้องกันไม่ให้วัว ควาย เข้าไปในบริเวณนั้น ๕) ขั้นการบริหารจัดการเครือข่าย ด้วยการขยายผลการทำการเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือเน้นการผลิตอาหารและสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตมากกว่าผลิตเพื่อการจำหน่าย มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุด ไม่ให้เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม ระบบการผลิต การบริโภค และการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นมีความสมดุล อาหารที่ผลิตได้เป็นอาหารที่มีคุณภาพปลอดภัยจากสารพิษ และเปิดโอกาสให้สมาชิกในครอบครัวสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีความสุข สามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน

๕.๑.๒.๒ รูปแบบเครือข่ายพุทธยุวเกษตรกร เพื่อให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มี ๕ รูปแบบคือ ๑) รูปแบบการพึ่งตนเองด้านจิตใจ พุทธยุวเกษตรกรจะแก้ปัญหาด้วยการอาศัยหลักสติสัมปชัญญะและความเพียรพยายามในการประกอบอาชีพเกษตร และใฝ่หาความรู้ทางธรรมะเพิ่มเติม เมื่อเกษตรกรมีจิตใจที่เข้มแข็งแล้วจะไม่หวั่นเกรงต่อภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคต ก็จะไม่มีความรู้สึกอยากได้ อยากมี จนเกินฐานะและเกินความสามารถของตนเอง ๒) รูปแบบการพึ่งตนเองด้านสังคม สมาชิกเครือข่ายพุทธยุวเกษตรกรมีความรักใคร่ กลมเกลียว สัมครสมานสามัคคีกัน ยึดมั่นและร่วมกันปฏิบัติตามกฎระเบียบ และขนบธรรมเนียม ประเพณีมีส่วนร่วมในการเข้าประชุมและร่วมตัดสินใจ ชุมชนมีความพร้อมเพรียงกันในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม และชาวบ้านในชุมชน มีความห่วงใย เอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ๓) รูปแบบการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ ได้มีการดำเนินการแบบค่อยเป็นค่อยไป ไม่รีบร้อนที่จะให้ประสบผลสำเร็จอย่างรวดเร็ว จุดเริ่มต้นไม่ได้มีเป้าหมายที่จะผลิตเพื่อขาย เพียงเพื่อปลูกไว้บริโภคเอง และลดการซื้อจากภายนอก แต่เมื่อมีผลผลิตมีปริมาณที่เหลือบริโภค จึงได้มีการจำหน่ายในราคาที่ไม่แพง จึงทำให้มีรายได้ที่เพียงพอต่อการใช้จ่ายในครัวเรือน ๔) รูปแบบการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี พุทธยุวเกษตรกรมีเครื่องมือที่ใช้ในการประกอบอาชีพเหมาะสม คุ่มค่า เพียงพอตามความต้องการและใช้ได้ อย่างเต็มประสิทธิภาพ มีการนำเทคโนโลยีเครื่องมือที่มีราคาไม่แพงมาใช้เพื่อช่วยผ่อนแรง และช่วยลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน เช่น ใช้เครื่องสูบน้ำโดยใช้พลังงานแสงอาทิตย์ และจักรยานสูบน้ำโดยใช้พลังงานคนในการปั่นจักรยาน เป็นต้น และ ๕) รูปแบบการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยการลดการใช้สารเคมีในการเกษตร และรักษาสภาพแวดล้อมด้วยการไม่เผาทำลายเศษวัชพืชแต่นำไปทำเป็นปุ๋ยหมักแทน ถือเป็นการรักษาสภาพแวดล้อมให้อุดมสมบูรณ์

๕.๒ อภิปรายผล

การเสริมสร้างเครือข่ายพุทธยุวเกษตรกรสู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนในอีสานใต้สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

๕.๒.๑ แนวทางการสร้างเครือข่ายพุทธยุวเกษตรกรให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนในอีสานใต้นั้น มีแนวทางการสร้างเครือข่ายที่เริ่มจากการรับรู้ทัศนคติที่เหมือนกันของพุทธยุวเกษตรกรที่สามารถนำไปสู่การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน มีความพร้อมเป็นหนึ่งเดียวในการทำงานร่วมกัน เพื่อขับเคลื่อนให้มีความน่าสนใจหรือสร้างที่เป็นผลตอบแทนให้เกิดขึ้นแก่สมาชิกอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน เมื่อสมาชิกได้รับสิ่งตอบแทนอย่างยุติธรรมแล้ว สมาชิกทุกคนในเครือข่ายก็จะให้ความร่วมมือ ร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และมีความเต็มใจในการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลังเพื่อให้ไปถึงจุดมุ่งหมายด้วยกัน ใครขาดเหลืออะไรก็จะมีการเกื้อหนุนพึ่งพากัน ไม่ว่าจะเป็นองค์ความรู้หรือทรัพยากรต่างๆ สมาชิกในเครือข่ายจะมีการพึ่งพาอาศัยกันเสมอ ซึ่งเป็นการติดต่อสื่อสารและมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น จัดกิจกรรมพบปะพูดคุยกัน จึงถือว่าเป็นการมีปฏิสัมพันธ์เรียนรู้ระหว่างกันของภาคีเครือข่าย อันจะนำไปสู่ความเข้มแข็งให้กับเครือข่าย ซึ่งสอดคล้องกับ ประภอ มีโคตรกอง, สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา และพรนิพา รัตนคณาทรัพย์ (๒๕๖๔ :

๒๑)^๑ ได้วิจัย เรื่อง การสร้างเครือข่ายการพึ่งตนเองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า การสร้างเครือข่ายการพึ่งตนเองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการเชื่อมโยงใน ลักษณะ ของเครือข่ายเกษตรกรที่จะต้องพัฒนาไปสู่ระดับของการลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้ บรรลุเป้าหมาย ร่วมกันประกอบด้วยรูปแบบและขบวนการ ดังนี้ ๑) มีการรับรู้มุมมองที่เหมือนกัน ๒) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน ๓) มีความสนใจและมีผลประโยชน์ ๔) การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนใน เครือข่าย ๕) มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน ๖) การเกื้อหนุนพึ่งพากัน ๗) การมีปฏิสัมพันธ์ในเชิง แลกเปลี่ยน และผลจากการสำรวจกลุ่ม ตัวอย่างพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้าง เครือข่ายการพึ่งตนเองของเกษตรกรในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมี ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๒ ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ .๙๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า เกษตรกรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายการพึ่ง ตนเองของเกษตรกรในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ มีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และประสบการณ์การทำ เกษตรมากที่สุดโดยมี ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๘ รองลงมา ได้แก่วิเคราะห์สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่มีผล ต่อภาค เกษตรกรรม เสริมสร้างศักยภาพให้ความรู้ด้านการทำเกษตรกรรมที่ยั่งยืน มีการสร้างขวัญและ กำลังใจของกลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ มีการเปิดพื้นที่ให้เกษตรกรรุ่นใหม่ได้พบปะกัน มีการสร้าง ความสัมพันธ์ ในการเชื่อมต่อและหนุนเสริมกัน มีการรวมพลังเกษตรกรรุ่นใหม่ผลักดันนโยบายด้าน การเกษตรให้ยั่งยืน พัฒนาให้เป็นรูปธรรมของกลุ่มคนรุ่นใหม่ด้านการปรับตัวและแนวคิด นำเสนอ ประสบการณ์ที่เป็น รูปธรรมของกลุ่มคนรุ่นใหม่ในวิถีเกษตรกร สร้างสื่อสาธารณะเกี่ยวกับวิถี เกษตรกรรมไปสู่ประชาชน และการพัฒนาแนวทางปฏิบัติของกลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่เพื่อเป็นต้นแบบ เป็นแรงบันดาลใจให้กับคน รุ่นใหม่เพื่อเป็นต้นแบบ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๕ ๔.๑๖ ๔.๑๒ ๓.๙๒ ๓.๙๐ ๓.๘๙ ๓.๘๖ ๓.๘๐ ๓.๖๕ ๓.๖๐ และ ๓.๕๗ ตามลำดับ

๕.๑.๒ สร้างรูปแบบเครือข่ายพุทธยุวเกษตรกรให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ที่พบว่า มี ๒ ประการคือ

๕.๑.๒.๑ กระบวนการสร้างเครือข่าย ประกอบด้วย ขึ้นตระหนักถึงปัญหาและสำนึก รวมตัวเป็นเครือข่าย ขึ้นการพัฒนาความสัมพันธ์ ขึ้นการรักษาความสัมพันธ์และความต่อเนื่อง ขึ้น สร้างพันธสัญญาร่วมกัน และขึ้นการบริหารจัดการเครือข่าย ที่มีกระบวนการเช่นนี้เพราะว่าหากพุทธ ยุวเกษตรกรไม่มีจิตสำนึกในการทำเกษตรผสมผสานหรือแบบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จะส่งผลให้มีการเพิ่มภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือน และอนุชนรุ่นหลังก็จะไม่มีความมั่นคงทางอาหารด้วย จึงเริ่มมีการ ลดการพึ่งพาผลผลิตทางการเกษตรจากภายนอก โดยมีผู้ที่คอยให้คำปรึกษาและสนับสนุนงบประมาณ บางส่วน และมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ได้เปิดโอกาสให้ผู้ที่มีความสนใจเข้าร่วมใจกิจกรรมเพื่อให้ความรักและห่วงหาพันหรือให้เห็นถึงความสำคัญของการทำเกษตรผสมผสาน ซึ่งถือเป็นการสร้าง สัมพันธภาพที่ดีระหว่างสมาชิกกับชุมชน และมีการสร้างข้อตกลงร่วมกัน จึงเป็นการบริหารเครือข่าย ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพและมีความ

^๑ ประกอบ มีโคตรกอง, สุทธิพงษ์ สวัสดิ์ทา และพรนิพา รัตมคณาทรัพย์ (๒๕๖๔ : ๒๑) การสร้าง เครือข่ายการพึ่งตนเองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, วารสารสถาบันวิจัยพินิจธรรม ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๔) หน้า ๑๗ - ๒๗.

สมดุลง ซึ่งสอดคล้องกับ นฤมล คำอ่อน ไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม (๒๕๖๓: ๔๗๐-๔๗๑)^๒ ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร ที่พบว่า ๑) กระบวนการจัดการ ได้แก่ การตระหนักถึงปัญหาและสำนึกรวมตัวเป็นเครือข่าย การพัฒนาความสัมพันธ์ การรักษาและ ความต่อเนื่อง สร้างพันธสัญญาร่วมกัน และการบริหารจัดการ ๒) เงื่อนไขความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรค พบว่า ๑) ความสำเร็จ ได้แก่ ๑.๑) ภายใน คือปัญหาฐานทรัพยากรอาหาร ความตระหนัก ผู้นำการเปลี่ยนแปลง ผลประโยชน์ สิ่งจูงใจ การจัดการข้อมูล กิจกรรมและการพัฒนาต่อเนื่อง ๑.๒) ภายนอก คือส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงาน และ ๒) ปัญหาและอุปสรรค ได้แก่ ๒.๑) ภายใน คือ สภาพแวดล้อม ฐานะทางเศรษฐกิจ ความคิดและความเชื่อส่วนบุคคล ขาดองค์ความรู้ การเข้าร่วม กิจกรรม งบประมาณ ๒.๒) ภายนอก คือ นโยบายรัฐ อิทธิพลสังคมและค่านิยม และ ๓) รูปแบบการจัดการเครือข่าย มีขั้นตอน ได้แก่ ๓.๑) รับรู้ ตระหนักและเข้าใจปัญหา ๓.๒) วิเคราะห์สถานการณ์ ๓.๓) การบริหารจัดการ ๓.๔) พัฒนาและปรับตัว ๓.๕ การรักษาความต่อเนื่องและขยายกลุ่ม และ ๓.๖) องค์ประกอบ คือ (๑) สมาชิก/ผู้นำ (๒) เป้าหมาย/วัตถุประสงค์/ผลประโยชน์ (๓) กิจกรรม (๔) การบริหารจัดการ (๕) การประชาสัมพันธ์/การสื่อสาร และ (๖) ทุน

๕.๑.๒.๒ รูปแบบเครือข่ายพุทธยุวเกษตรกร เพื่อให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนใน อีสานใต้ ที่พบว่ามีการพึ่งตนเองด้านจิตใจ รูปแบบการพึ่งตนเองด้านสังคม รูปแบบการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ รูปแบบการพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี และรูปแบบการพึ่งตนเองด้าน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากพุทธยุวเกษตรกรในอีสานใต้มีพื้นฐานในการนับถือ พระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจอยู่แล้วจึงทำให้เกิดความรักสามัคคีปรองดอง ยึดมั่นในขนบ ธรรมเนียมประเพณี มีส่วนร่วมใจกิจกรรมของชุมชนและช่วยเหลือเกื้อกูลกันตลอดมา ซึ่งถือว่าเป็น รูปแบบการพึ่งตนเองทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านเทคโนโลยีที่มีเครื่องมือทางการเกษตรที่เหมาะสม และ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ลดการใช้สารเคมีและมีการปลูกป่าทดแทน ซึ่งสอดคล้อง กับ พระคาร์ณ อดิภทโท (ทองน้อย) และพระครูนิวาสิตขันธ์ (๒๕๖๓: ๒๗-๒๘)^๓ ได้วิจัยเรื่อง การ บริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวตามหลักอปริหานิยธรรมในเขต เทศบาลตำบลทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร พบว่า ๑. การบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจ ของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวตามหลักอปริหานิยธรรมในเขตเทศบาลตำบลทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัด พิจิตร โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๒๑$, S.D.= ๐.๓๒) และการบริหารจัดการเชิงเครือข่าย เศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในเขตเทศบาลตำบลทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัด พิจิตร โดย ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๑๓$, S.D. = ๐.๔๖) ๒. ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารจัดการ เชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวตามหลักอปริหานิยธรรมในเขตเทศบาลตำบล ทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ ๐.๐๑ โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง (Pearson Correlatin (r) = ๐.๗๔๔**) จึงยอมรับสมมติฐาน ๓. แนวทางการ

^๒ นฤมล คำอ่อน ไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม, รูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทาง อาหาร, วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๘ (สิงหาคม ๒๕๖๓): ๔๗๐-๔๘๕.

^๓ พระคาร์ณ อดิภทโท (ทองน้อย) และ พระครูนิวาสิตขันธ์, การบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจ ชุมชนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวตามหลักอปริหานิยธรรมในเขตเทศบาลตำบลทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร , วารสารวิจัยวิชาการ ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๓): ๒๗-๔๐.

บริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวตามหลักอุปทานิยมธรรมในเขตเทศบาลตำบลทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ควรดำเนินการดังนี้ ๑) ด้านการรับรู้มุมมองที่เหมือนกัน ควรมีการร่วมพูดคุย ประสานงาน กำหนดราคา และการป้องกันโรคระบาด ๒) ด้านสร้างความคิดร่วมกัน ควรมีการจัดทำข้อมูลเพื่อเปรียบเทียบผลผลิต บันทึกข้อมูลการผลิต ต้นทุน เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหา ๓) ด้านรับผลประโยชน์ร่วมกันควรมีการส่งเสริมให้ผู้ปลูกข้าวได้มีสิทธิแสดงความคิดเห็น มีการจัดทำกฎระเบียบ แปรรูป และขอให้ภาครัฐเข้ามาส่งเสริม ๔) ด้านการมีส่วนร่วมในเครือข่าย ควรมีโอกาสในการเลือกผู้นำกลุ่ม ร่วมกำหนดกฎระเบียบและร่วมคัดเลือกคณะกรรมการบริหาร ๕) ด้านมีความสามัคคีกันในเครือข่าย ควรมีการเคารพซึ่งกันและกัน นอบน้อมให้เกียรติ แนะนำวิธีการแก้ไขปัญหา ๖) ด้านการพึ่งพากัน ในการรักษาระบบนิเวศน์ มีการกำหนดเป้าหมาย จัดหาตลาด และรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และ ๗) ด้านการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันในเครือข่าย ควรมีการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ให้ภาครัฐเข้ามาแนะนำหาแนวทางใหม่ๆ และควรมีการแชร์ประสบการณ์ดี หรือใหม่ๆ ให้แก่กันและกัน และสอดคล้องกับ **วิภารัตน์ วงศ์พิง เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ และ สินีบุษ คุรุฑเมือง แสนเสริม (๒๕๖๒: ๑๐๗๙)**^๕ ได้วิจัยเรื่อง การพึ่งตนเองและปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากแป้งข้าวหอมมะลิในจังหวัดร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่า ๑) สมาชิกในวิสาหกิจชุมชนร้อยละ ๘๐.๓๔ เป็นผู้หญิง อายุเฉลี่ย ๖๑.๒๙ ปี มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน เฉลี่ย ๔.๒๖ คน จบการศึกษาระดับประถมศึกษามากที่สุด ส่วนมากสถานภาพสมรสแล้ว ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนารายได้ของครัวเรือนจากภาคการเกษตรต่อปีเฉลี่ย ๓๕,๑๘๕.๓๙ บาท และรายได้ของครัวเรือนจากนอกภาคเกษตรต่อปีเฉลี่ย ๑๕,๑๑๗.๘๘ บาท ๒) การจัดการวิสาหกิจชุมชนโดยรวมเกี่ยวกับการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากแป้งข้าวหอมมะลิอยู่ในระดับมาก โดยมีการจัดการที่ทำให้กลุ่มประสบความสำเร็จด้านการจัดองค์กรมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านผู้นำ ด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิก ด้านการเงินและบัญชี ด้านการผลิต และด้านการตลาด ตามลำดับ ๓) การพึ่งพาตนเอง พบว่า มีการพึ่งพาตนเองอยู่ในระดับมาก โดยการพึ่งพาตนเองทางด้านจิตใจ อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ การพึ่งพาตนเองด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรและด้านเทคโนโลยี และ ๔) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพึ่งพาตนเองของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากแป้งข้าวหอมมะลิในจังหวัดร้อยเอ็ด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ มีปัจจัยอยู่ ๓ ปัจจัย คือ ปัจจัยด้านการเงินและบัญชี ด้านการผลิต และด้านผู้นำ

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการเสริมสร้างเครือข่าย Buddhist Yong Smart Farm สู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนในอีสานใต้ ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง Yong Smart Farm: การจัดการเกษตร การปรับตัว ของพุทธยุวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่ มีข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะในระดับนโยบาย

จากผลการวิจัยพบว่า การเสริมสร้างเครือข่าย Buddhist Yong Smart Farm สู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนในอีสานใต้ เกิดขึ้นจากการประสานสัมพันธ์กันระหว่างกิจกรรมการ

^๕ วิภารัตน์ วงศ์พิง เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ และ สินีบุษ คุรุฑเมือง แสนเสริม, การพึ่งตนเองและปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากแป้งข้าวหอมมะลิในจังหวัดร้อยเอ็ด, แก่นเกษตร ๔๗ ฉบับพิเศษ ๑ (๒๕๖๒: ๑๐๗๙-๑๐๘๘)

พึ่งตนเองของเกษตรกร ประกอบด้วย การพึ่งตนเองด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านเทคโนโลยี และด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมประสิทธิภาพของเกษตรกร ต้องมีการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการพัฒนาเกี่ยวกับการพึ่งตนเองในด้านดังกล่าวแก่เกษตรกร

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ผลการวิจัยพบว่า การเสริมสร้างเครือข่ายของพืชมูลุเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการเชื่อมโยงในลักษณะของเครือข่ายเกษตรกรที่พัฒนาไปสู่ระดับของการลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันประกอบด้วย รั้วรู้ทัศนคติที่เหมือนกัน มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน การเกื้อหนุนพึ่งพากัน การมีปฏิสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยน ดังนั้นเกษตรกรควรพัฒนาให้มีการรักษาความสัมพันธ์ของเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาถึงการเสริมสร้างเครือข่ายพืชมูลุเกษตรกรสู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนในภาคอื่นๆ เพื่อส่งเสริมเกษตรกรให้ครอบคลุมทุกภาค

๒) ควรมีการศึกษาถึงการสร้างนวัตกรรมเพื่อการเสริมสร้างเครือข่ายพืชมูลุเกษตรกรสู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนของเกษตรกร

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือทั่วไป

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. แผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙). สำนักนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, ๒๕๕๔.

กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ ๑-๑๒, รายงานการศึกษาเรื่องโครงการศึกษารูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, (กรุงเทพฯ : กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, ๒๕๕๗)

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา, (กรุงเทพฯ: ซีเคเอส มีเดีย, ๒๕๕๓),

คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ธรรมนูญชีวิต ๙ ประการ ตามรอยพระยุคลบาท, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ. อมรินทร์พริ้นท์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๒)

ชาติชาย ณ เชียงใหม่, การมีส่วนร่วมของประชาชนและการสนับสนุนการพัฒนาขององค์กรประชาชน, (กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๓)

ประเวศ วะสี, “ความสำคัญของสันติวิธีในเชิงยุทธศาสตร์”, ใน สันติวิถี: ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความมั่นคง, หน้า ๒๒.

พระมหาสุทนต์ อากาศโร และคณะ, เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๘),

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (เฉลิมพระเกียรติพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม, (กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์, ๒๕๕๔),

ศจินทร์ ประชาสันต์, ความมั่นคงทางอาหาร: แนวคิดและตัวชี้วัด, นนทบุรี: สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, ๒๕๕๕.

เสรี พงศ์พิศ, คีนสู่รากเหง้า : ทางเลือกและทัศนะวิจารณ์ว่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน, (กรุงเทพฯ: เทียนวรรณ, ๒๕๒๙),

เสรี พงศ์พิศ, เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง, (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๔๘).

อาภรณ์ ภูมิพินนา, สุภา ไยเมือง, สุจิตรา มาร์ติน, ถาวร สังขชาติ และมนตรี จันทวงศ์, วนเกษตรเพื่อคนและสิ่งแวดล้อม, กรุงเทพฯ : เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก, ๒๕๔๕.

(๒) หนังสือแปล

เจมส์ แอล เครตัน. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน. แปลโดย วันชัย วัฒนศัพท์. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๓.

(๓) บทความ

ฉัฐสิณี หาญกิตติชัย และ ชาตรี บุญนาค. **การพัฒนาเกษตรกรและองค์กรเกษตรกรสู่การเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง และองค์กรเกษตรกรต้นแบบ.** วารสารเกษตร มสธ. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๖๓ : ๙๗-๑๐๘.

ทวี วัชรเกียรติศักดิ์. **การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยพัฒนากลุ่มอาชีพในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลพลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา.** วารสารวิชาการบริหารธุรกิจ สมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๙ : ๔๓-๕๔.

นฤมล คำอ่อน ไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม, **รูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร, วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๘ (สิงหาคม ๒๕๖๓): ๔๗๐-๔๘๕.**

ประกอบ มีโคตรกอง, สุธิพงษ์ สวัสดิ์ทา และพรนิพา รัตนคณาทรัพย์ (๒๕๖๔ : ๒๑) **การสร้างเครือข่ายการพึ่งตนเองของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, วารสารสถาบันวิจัยพินลธรรม ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๔) หน้า ๑๗ - ๒๗.**

(๔) รายงานการวิจัย

กรรณิการ์ ภิรมย์รัตน์, พฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร, รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๓

กาญจนา แก้วเทพ. **การสังเคราะห์องค์ความรู้เรื่องการใช้และการเสริมความเข้มแข็งแก่การสื่อสารเพื่อพัฒนาชุมชน.** รายงานการวิจัย: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, ๒๕๕๔.

ขวัญกมล ดอนขวา, **การจัดการธุรกิจชุมชนบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี : นครราชสีมา, ๒๕๕๖: บทคัดย่อ. โหลดรูปเล่มที่ <https://dric.nrct.go.th/Search/SearchDetail/269508> เหลือ ไฟล์ที่ 7 เป็นต้นไป**

ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์ และคณะ, **โครงการประเมินผลเปรียบเทียบในมิติต่างๆ ของประชาชนในการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้, รายงานการวิจัย, ศูนย์วิจัยและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑**

พระคาร์ณ อติภทโท (ทองน้อย) และ พระครูนิวริฐศีลขันธ์, **การบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวตามหลักอภิธานิยธรรมในเขตเทศบาลตำบลทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร, วารสารวิจัยวิชาการ ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๓): ๒๗-๔๐.**

วิภารัตน์ วงศ์พิง เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ และ สินีช คุรุทเมือง แสสนเสริม, **การพึ่งตนเองและปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากแป้งข้าวหอมมะลิในจังหวัดร้อยเอ็ด, แก่นเกษตร ๔๗ ฉบับพิเศษ ๑ (๒๕๖๒: ๑๐๗๙-๑๐๘๘)**

สุมาลี จันทร์ชะลอ, คมสัน จิระภัทรศิลป์ และอรุวรรณ จันทร์ชะลอ, การศึกษาความเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในกรุงเทพมหานคร, รายงานการวิจัย, คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี: กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๑

เอกชัย พุ่มดวง และยุสนีย์ โสมทัศน์. กระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมตามแนวเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มอาชีพ ตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๕๕๘

(๕) สัมภาษณ์

พระมหาดนอม อานนโท, ดร. เจ้าอาวาสวัดปราสาทสูง/เจ้าคณะตำบลห้วยราช. ตำบลห้วยราช อำเภอห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์. สัมภาษณ์, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๖.

วิทยาลัยสงฆ์ ๒๐ รูป/คน

๑. นางสาวโสธรา วงศ์อนุ, นิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๖.

๒. นายคำผาง น้ำเงิน

๓. นางสาวปรียาวลี น้อยพรม

๔. นางสาวกันตนา ได้ทุกทาง

๕. นายธรรมศักดิ์ รุ่งเรือง

๖. นางสาวมยุริญ นาคนวล

๗. นายมนัสวี ดวงแก้ว

๘. นางสาวปิติญา วิเศษนคร

๙. นายจิตติเทพ เฌียงภูเขียว

๑๐. พระพิพัฒน์ ฐิริปัญญา

๑๑. พระธีรศักดิ์ สิริปัญญา

๑๒. นางสาวอภิญาพร อุดหนองเลา

๑๓. สามเณรจรรยาศักดิ์ จะเข็ญรัมย์

๑๔. นางสาวสุทามาต แสงใส

๑๕. พระปลัดอำพล โชติโก

๑๖. พระอดิศักดิ์ วรพตมโน

๑๗. นายกิตติ ประกายแก้ว

๑๘. นายสุพล วาสุทธิ

๑๙. นายฐิณัณรเมศ เหลลวกุล

๒๐. นางสาวหนึ่งฤทัย แสงใส

วัดปราสาทสูง ๑๐ รูป/คน (ยุวพุทธเกษตรกร)

๑. พระมหาดนอม อานนโท, ดร. เจ้าอาวาสวัดปราสาทสูง/เจ้าคณะตำบลห้วยราช

๒. พระมหาสุพรรณ สุภโท/สติภา
๓. พระเดื่อง สุวณโณ/ชะอึ้งรัมย์
๔. สามเณรอนุชิต เพชรเลิศ
๕. สามเณรอนุชา เพชรเลิศ
๖. เด็กชายชาญณรงค์ แจรบรัมย์
๗. เด็กหญิงวราภรณ์พร เขียวชู
๘. เด็กหญิงฉัตรวรรณ นิโรจน์รัมย์
๙. น.ส.บัวชมพู นุกาศรัมย์, พุทธยุวเกษตรกรวัดปราสาทสูง อ.ห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๖.
๑๐. นายภูวรินทร์เนษภูมิ เจริญรัมย์ ครูโรงเรียนบ้านเพชรประชาสามัคคี

ชุมชนวัดตาไก่พลวง ๑๐ รูป/คน

๑. พระครูวิสุทธิพัฒนาภิรม เจ้าคณะตำบลหนองกง/เจ้าอาวาส
๒. พระบุญทวี ฐานงโร/แหวนแก้ว
๓. พระศตวรรษ สมจิตโต/ชำนาญ
๔. พระสุริยันต์ จิตตสโร/แหวนแก้ว
๕. พระอนุสรณ์ ปรุกโกโม/พวงศรี
๖. นางอำไพ ศรชัย ประธานกลุ่มทอผ้าไหม
๗. นายสุจินต์ ดีสวัสดิ์ ผู้ใหญ่บ้านหนองตาไก่
๘. นางชุตินา ศรชัย สมาชิกกลุ่มทอผ้าไหม บ้านโคกพลวง
๙. นายโกเมศ แหลมไธสง
๑๐. นายพีระยุทธ พรหมชาติ, พุทธยุวเกษตรกรวัดตาไก่พลวง ต.หนองกง อ.นางรอง จ.บุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๖๖.

(๖) การสนทนากลุ่ม

พุทธยุวเกษตรกรวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์. ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์. การสนทนากลุ่ม, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๖.

(๗) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

Modernfarm, Young Smart Farmer คืออะไร?, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

<https://www.mitrpholmodernfarm.com/news/2020/04/young-smart-farmer-คืออะไร>, [๑๕ เมษายน ๒๕๖๖].

Aware. ความเหมือนและความแตกต่างระหว่าง Industry 4.0 VS Thailand 4.0. [ออนไลน์],

แหล่งที่มา: <https://www.aware.co.th/thailand4-0/>, [๑๕ เมษายน ๒๕๖๖].

- กรมส่งเสริมการเกษตร, การขับเคลื่อนการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ <https://ffgdev.doae.go.th/content/view?id=9>, สืบค้นเมื่อ ๑๕ เมษายน ๒๕๖๖.
- ปริศนา ตันติเจริญ, เรียนรู้ความพอเพียงจาก “พอ” ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER15/DRAWER052/GENERAL/DATA0000/00000261.PDF> (๑๕ ต.ค.๒๕๖๕)
- พรรณงาม เก้าธรรมสาร, การปกครองหัวเมืองภาคใต้ทั้ง ๗ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, บัณฑิตวิทยาลัย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <<http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/24598>>, สืบค้นเมื่อวันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๖๓.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <https://www.stou.ac.th/stouonline/lom/data/sec/Alternative/01-01-02.html> (๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๕).
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <https://www.stou.ac.th/stouonline/lom/data/sec/Alternative/01-01-02.html> (๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๕).
- วิรัตน์ ประเสริฐศักดิ์, แนวคิดและค่านิยมของความมั่นคงทางอาหาร, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.polsci.tu.ac.th/fileupload/36/24.pdf> หน้าที่ ๔ - ๕ (๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๕).
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, เศรษฐกิจฐานราก, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: https://web.codi.or.th/development_project/20201125-20029/ (๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๕).
- สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน), ความมั่นคงทางอาหารที่ทุกคนควรได้รับอย่างเพียงพอ, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: https://www.arda.or.th/knowledge_detail.php?id=50 (๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๕).
- สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐ (ฉบับย่อ), [ออนไลน์] แหล่งที่: https://www.nesdc.go.th/download/document/SAC/NS_SumPlanOct2018.pdf หน้า คำนำ, (๑๕ ต.ค. ๒๕๖๕)

๒. ภาษาอังกฤษ:

(๑) Books

Creighton, James L. **The Public Participation Handbook: Making Better Decisions through Citizen Involvement.** San Francisco: Jossey Bass, 2005.

(๒) Articles

Lewicki, R. J., McAllister, D. J., & Bies, R.J. “Trust and distrust: New relationships and realities”, **The Academy of Management Review.** (23 (3), 1998): 438-459.

ภาคผนวก

ผนวก ก
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อการวิจัย

เรื่อง

การเสริมสร้างเครือข่าย Buddhist Yong Smart Farm สู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนใน
อีสานใต้

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

Yong Smart Farm: การจัดการเกษตร การปรับตัว ของพุทธยุวเกษตรกรภายใต้ชีวิตวิถีใหม่

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ใช้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลโดยเฉพาะพุทธยุวเกษตรกร พระภิกษุสงฆ์
ข้าราชการ ปราชญ์ท้องถิ่นและประชาชนทั่วไป ผู้มีความรู้และเชี่ยวชาญทางด้านเกษตรวิถีพุทธ
เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่ตั้งไว้ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายพุทธ
ยุวเกษตรกรให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ๒) เพื่อสร้างรูปแบบเครือข่ายพุทธยุวเกษตรกรให้มีความ
มั่นคงทางเศรษฐกิจ โดยแบ่งการสัมภาษณ์ออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับการเสริมสร้างเครือข่ายพุทธยุวเกษตรกรสู่ความมั่นคงทาง
เศรษฐกิจชุมชนในอีสานใต้

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเสริมสร้างเครือข่ายพุทธยุวเกษตรกรสู่ความมั่นคงทาง
เศรษฐกิจชุมชนในอีสานใต้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

๑.๑ ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี
บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ซอย.....ถนน.....
ตำบล.....อำเภอ..... จังหวัด บุรีรัมย์ รหัสไปรษณีย์.....
โทร. E-mail

๑.๒ ระดับการศึกษาสูงสุด.....

๑.๓ ตำแหน่งปัจจุบัน.....

สถานที่ให้สัมภาษณ์

ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่เดือน.....พ.ศ.

เริ่มเวลา.....น. ถึงเวลา.....น.

ลงชื่อ.....ผู้สัมภาษณ์
(.....)

ลงชื่อ.....ผู้ให้สัมภาษณ์
(.....)

...../...../.....

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับการเสริมสร้างเครือข่ายพุทธยุวเกษตรกรสู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชน
ในอีสานใต้

๑. ท่านมีแนวทางในสร้างเครือข่ายพุทธยุวเกษตรกรให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจอย่างไร

.....
.....
.....
.....

๒. ท่านมีวิธีการสร้างรูปแบบเครือข่ายพุทธยุวเกษตรกรให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจอย่างไร

.....
.....
.....
.....

๓. ปัจจัยที่เชื่อมโยงให้เกิดการเสริมสร้างเครือข่ายพุทธยุวเกษตรกรสู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชน
ในอีสานใต้ มีอะไรบ้าง

.....
.....
.....
.....

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเสริมสร้างเครือข่ายพุทธยุวเกษตรกรสู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ
ชุมชนในอีสานใต้

.....
.....
.....
.....

ผนวก ข
รูปภาพประกอบ

